

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ASKOV LÆRLINGE

AARSSKRIFT FOR 1916.

INDHOLD:

- J. Appel: Fra Skoleaarene 1914—17
C. P. O. Christiansen: Tanker om Verdenskrigen og Historien.
Askov Lærings Regnskab
L. Wagner: Fru Margrethe, Sofie, Charlotte Wagner

Statens Lærerbogskole.

KØBENHAVN

1917

ASKOV LÆRLINGE

AARSSKRIFT
1916

Statens Lærerhøjskole,

KOLDING

KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI

1917

FRA SKOLEAARENE 1914—17.

Af *Jacob Appel.*

DER ER fra mange Hold skrevet bekymret og noget bittert om, at den Alvor og de stærke Følelser, der fyldte Sindene ved Krigens Begyndelse i 1914, hurtig forsvandt. Snart gik alt sin rolige Gang igen, og man mærkede kun lidet eller intet til, at det er afgørende Tider, at det er et skelsættende Tidehverv, vi oplever og stadig er midt i.

Jeg vil gerne i Aarsskriftet give Udtryk for, at jeg ser noget anderledes paa denne Sag.

Først vil jeg nævne, at gennem disse Aar er der efter min Erfaring voxet en større og rigere Taknemlighed op i Sindene, en Taknemlighed for, hvad der er givet danske Mennesker i det Aandsliv og Samfundsliv, der hører vort Folk til.

Det var ikke alene i de første urolige Dage i August 1914, at mange gjorde den Opdagelse, at de havde meget at miste, men det har fortsat sig.

Efter Krigen i 1864 kom der et Ord op blandt vore sønderjydske Landsmænd, som senere ofte er brugt for at betegne, hvad der er Maalet for en god folkelig Udvikling. Ordet er taget fra Fortællingen om Kvinden i Sunem, der gæstfrit modtog Profeten Elisa, og som, da Profeten spurgte, om han ikke kunde gøre noget for hende, om der var noget, han kunde tale til Kongen eller til Krigshøvdingen om for hende, svarede: »Jeg bor midt iblandt mit Folk«. Det var for

hende alt, hvad hun kunde ønske sig. Hun havde ved at bo midt i sit Folk rige og lykkelige Kaar.

At dette Ord, da det først var fremdraget af min Fader ved et Møde han holdt sammen med H. Svejstrup, fløj Landet over i hine Tider er let at forstaa. Sindene var den Gang af de store Begivenheder stemte til netop at finde et Udtryk for det samme, som var levende i den sunemittiske Kvindes Hjærte.

Saadan har det ogsaa været i disse Krigsaar. Det er vel ikke kommet frem i slige faste Ord, som Kvindens Svar, men ganske umiddelbart har der været et mere levende Forhold hos de mange enkelte til det folkelige Fællesskab.

Min Erfaring fra Skolegerningen er, at denne »Vækkelse« var ikke kun forbigaaende, men at den har haft Betydning for Skolearbejdet paa en god og frugtbar Maade.

Jeg kender personlig intet Hjem, hvor den store Verdenskrig ikke har betydet noget i Retning af aandelig Vækkelse. Udslagene har maaske været meget forskellige, men Glæden og Taknemligheden over at eje Hjemmet er voxet. Dette er ej heller noget forbigaaende alene. I Skolen har det kunnet mærkes derved, at der har været en stærkere Fællesfølelse i det store Skolehjem end ofte før, selv om de daglige Former for Fælleslivet har været de samme som tidligere.

Der har været en »Uro til Inderlighed« i Sindene, og den er altid frugtbar. Hvad en saadan »Uro« betyder i en Skole for voxen Ungdom er vanskelig at værdsætte, men Værdien er stor. Det er en Hjælp i det daglige Arbejde til Glæde og Tryghed, ja til Fridmodighed, til et lyst Haab om »at faa det bedre og at blive bedre« i vor Gerning.

Hvad jeg her har nævnt, ønsker jeg forstaaet i en god Mening: det drejer sig ikke om store og vældige Udslag, men dog om noget, der er sand Virkelighed og — saavidt jeg forstaaer — af stor Betydning for de mange enkelte baade blandt Elever og Lærere.

Men dernæst vil jeg nævne, at min Erfaring er, at Tidens mægtige Tilskikkelser, trods deres Gru og Rædsel, ikke har kuert Ungdommens Længsel efter at opleve personligt og stærkt, at »Lif är bragd«, men derimod øget denne Længsel. Og det har ligesom den mere vaagne Taknemlighedsfølelse været hjælpende og fremmende for Skolearbejdet.

Tiden har gjort det lettere for de unge at forstaa, at Daad er den Handling, som tager Sigte paa at tjene det fælles Vel, Daad øves i det store Fællesskabs Tjeneste, og i Daaden er det, der peger mod egen Fordel og Vinding skudt tilside.

Det har — synes jeg — i disse Aar været lettere at bruge Hostrups Ord:

Kald paa Heltene, der blunde,
saml i ét de skilte Raad,
og i Munde
læg os Ordet, som er Daad.

Hvad Grundtvig i Mands Minde skriver om den store Napoleons Betydning for den historiske Fortællings Genoplivelse kan anvendes paa vore Dages Begivenheder. Jeg tænker særlig paa, at Napoleon ved sine Bedrifter vakte Sansen for det gigantisk-kolossale, det æventyrlige, det til daglig uhørte, hvorved Talen om, hvad Storsværk, der er sket ved Mennesker i de svundne Tider, fik ny Magt og kunde være med til at skabe »de store Udsigtens Tid« — thi saaledes virkede Napoleon, skønt han maatte »ligge paa sine

Gerninger, den store Tyran«, som ingen ønsker tilbage.

Og saaledes har den store Krig, vi oplever, og hvis Virkninger er fyldte med Rædsel og Gru, og som vi beder om og haaber paa snart maa være endt, i mange Unges Sind øget Trangen til at erfare, at ogsaa for dem gælder det, at »Lif är bragd«.

Ikke paa Krigens Valplads. Thi det er kun den store Tragedie, naar Trangen til at øve den store Daad, til den store »bragd«, udløses, idet de unge Mænd gaar i Slaget, Skulder ved Skulder, mod Døden for at naa frem til det fælles Maal — og det sker jo kun, hvor det gælder et Forsvar for det dyreste Eje, og aldrig, hvor det drejer sig om at erobre, hvad der med Rette hører andre til.

Nej, »Valpladsen kan umulig være Menneske-Aandens kæreste Skueplads«, men den vældige Kraft, som her udfoldes, ogsaa af de enkelte, som deltager i Kampen, kan være et Billede paa, hvad der kunde udløses af Kraft ved Mennesker til Livets Fremme, i Livets Tjeneste.

Ganske kort kunde jeg have sagt, at de dyrekøbte Indtryk fra Verdenskrigen, de Indtryk, der er saa dyrekøbte, at Hjærtet vaander sig ved at mindes det, ikke har været golde og forbigaaende, men kaldt ad den Længsel, som ligger i levende Menneskesind efter at kunne være med til i Sandhed at sige: »Dag og Daad er Kæmperim«, hvor Daaden er Handling, trofast Arbejde for, at »vi kan faa det bedre og blive bedre«.

Endelig vil jeg nævne fra min Erfaring endnu en Ting, som tyder paa, at de store Trængsler, Tiden er stillet i, ikke uden Virkning er gaaet hen over Slægten.

Vi siger jo ofte og med Rette, at Livet er en Kamp, at det har været saadan alle Dage og vil vedblive at

være saadan. Hvor vi saa end vender os hen i den levende Natur, saa stadfæstes det, at Liv og Kamp hører sammen. Og Kampen staar mellem Liv og Død.

Men selv om Forholdet er dette, at Liv og Kamp hører uløselig sammen i hele vor Erfaringskreds, saa lever der dog i et Menneskehjærte en Længsel efter at opleve, at *Liv og Fred*, naar alt kommer til alt, egentlig hører hinanden til.

At Længslen herefter findes, kan vel de fleste Mennesker bevidne, men det er jo ikke alle, der trods den Kamp, de er stedt i, har oplevet at faa en Hjærtets Overbevisning om, at Længslen kan naa sit Maal. Men de, der fik denne Tro i deres Hjærte, var vel oftest netop dem, som følte Trængslerne i Livskampen allerstærkest.

Min Erfaring er dog denne, at der under de strænge Tider, som nu er inde, hos mange, ogsaa i de Unges Kreds, er sket dette, at Længslen efter at opleve Bekræftelse paa, at Liv og Fred til syvende og sidst hører sammen, er vaagnet og har gjort dem mere lydhøre overfor Vidnesbyrdet om, at der er en Herre, som alting mægter, og hvis Naade rækker til tusind Slægter. —

Jeg har nævnet disse Erfaringer fra den lille Kreds jeg har levet sammen med, fordi jeg gerne vil sige, at det vilde have været usigelig tungt for ikke at bruge det endnu stærkere Udtryk, at det vilde have været umuligt at arbejde i Ungdomsskolens Tjeneste i disse Aar, hvis der ingen Tegn havde været paa, at »den Storm, Gud har sluppet løs over Jorden« havde givet Hjælp til at søge ind til Livskilden, der rinder med Kraft til Styrkelse af det personlige Liv, til Styrkelse af Hjemlivet og Folkelivet.

TANKER OM VERDENSKRIGEN OG HISTORIEUNDERVISNINGEN.

Af *C. P. O. Christensen.*

ER HISTORIEUNDERVISNINGEN paa Folkehøjskolen i de Aar, der er gaaet siden August 1914, undergaaet nogen kendelig Ændring eller ikke? Et Spørgsmaal, der vil kræve sin Besvarelse, naar vort aandelige Bo efter Fredsslutningen skal gøres op. Maa jeg i de efterfølgende Linjer prøve at give et Bidrag hertil ved en Fremstilling af hvordan disse Tider har indvirket paa vor Undervisning her paa Askov.

Jeg vælger den strengt personlige Fremstillingsmaade, fordi vægtige Udtalelser i helt anden Retning er fremkommen, og Begivenhederne og deres Indvirkning paa vort Sind endnu er os for nær inde paa Livet til at en Udredning af Sagen i dens Almindelighed kan være mulig.

Det forekommer mig da, at Verdensbegivenhederne har ændret vort *Grundforhold* til Historien i dens Helhed, og har gengivet *enkelte Sider* af den en Betydning for os, som de var ved at miste; at den har aabnet os Mulighederne for en sandere *Vurdering* af dens virkende Kræfter; at de derimod ikke har kunnet medføre en Ændring hvad *Maalet*, Hensigten med Undervisningen i Faget angaar.

I.

Den mere end 40aarige Fredsperiode i Nord- og Vest-Europa uden rystende Oplevelser Staterne imellem havde for mange af os, hvis Opvækst er falden i den, og hvis Omgang med Mennesker og Bøger har været præget af den, rejst et Skel, en Modsætning mellem Fortid og Nutid, mellem Historie og vor Tids Liv, som Verdenskrigen paa afgørende Punkter har vist os var grundfalsk. Naar jeg tænker tilbage paa mine historiske Studier og min første Undervisning her paa Skolen i Tiden før Verdenskrigen, da staar det for mig nu, som om det var med Tilskuerens Øjne og Sind jeg forholdt mig — vel ikke til alt i Historien men — til vigtige Dele deraf. Det var mig som om Nutiden paa saa mange Omraader var forskellig fra de gamle Tider, da vi som fra et fast Stade kunde se tilbage paa de store Fortidsbegivenheder som afgjort fortidige. Som man hører Mennesker i modnere Alder tale om Ungdomsvildfarelser og Drømme uden nogen Tanke om at de atter kan komme i deres Vold. Hvor meget vi end værgede os mod det gængse lyse Syn paa Udviklingen, hvor meget vi end fulgte Rustningernes Vækst med Ængstelse, savnede vi de historiske Oplevelser, Verdenskrigen nu har givet os, og det stod for mange af os som om *Landenes og Folkenes Kampe indbyrdes* var en Foreteelse, som særlig kendetegnede Fortiden, selv om de ikke kunde være udelukkede fra Fremtiden, men *de sociale Brydninger, Klassekampen* og lignende maatte, efter vor Tanke, være vor egen Tids og Eftertidens ejendommelige Fremtoning. Ud fra denne Tankegang mener jeg at kunne forklare den store Interesse, hvormed mange af os kastede os over Studiet af disse Forhold ogsaa

i de gamle Tider, idet vi heri saa Optakten til de Kampe, vi selv snart vilde komme til at opleve. Andre fandt i Kulturhistorien et Æmne værdigt os »moderne« Mennesker, hvem Historien i tidligere Forstand ikke formaaede at fastholde og tilfredsstille.

Verdenskrigen har brudt dette Skel ned mellem Fortid og Nutid, mellem Historie og vort eget Liv. Den har vist os Sammenhængen mellem den Tids Mennesker og vor egen Tids. Der er intet der i den Forstand er blevet forældet, vi har intet at lade de gamle høre ud fra noget ophøjet Nutidsstade; men maa i Skam eller Stolthed vedgaa Arv og Gæld efter dem, og derved har vi gennem Tidens Oplevelser faaet en ny Forstaaelse og Interesse for megen gammel Historie, ikke blot Statshistorie og politisk Historie, men endog den af mange før saa foragtede Krigshistorie.

II.

Som Manden, der først i senere Aar ser sin Fars og Farfars Træk dukke op i sit eget Ansigt og i sig selv genkender Slægtens Synd og Styrke, saaledes har vi i disse Tider bittert lært at forstaa, at hverken de 1000 Aars Kultur eller de sidste Aartiers Udvikling har ført vor Slægt synderlig langt bort fra sine Udgangspunkter. Er der derved kommen haardere, mere ubarmhjertige Toner ind i Historieundervisningen, har vi dog samtidig oplevet noget andet i Vurderingens eller i Værdiernes Verden, som vi nødig vilde være foruden. Hvem kender ikke den Angst, der kan gribe os ved Tanken om de gamle Magter, der nu i deres moderne finansielle eller imperialistiske Iklædning strides om »Jorderigs Bold«, de der unddrager sig den

umiddelbare lagttagelse, men som vi nu og da skimter bag Fraserne. Og dog, hvad er det, der muliggør deres Spil med Mennesker. Hvad er det der gør at endnu den Dag i Dag stormes der frem til Bajonetkamp og Minesprængning, som i Krigens første Dage?

Svaret herpaa vil lyde forskelligt fra de forskellige Kredse. For mig — helt personligt — staar det som umiddelbart indlysende, at den drivende Kraft — ikke for Statsmændene — men for Menigmand i Folkehærene, frivillige eller værnepligtige, er *Viljen til Hjemstavns Opretholdelse*. Men Hjemstavn i hvilken Forstand? Ikke det snævrere Familieliv i ydre set ringe eller rige Kaar, Samlivet med Hustru og Børn og det for deres Skyld optagne Arbejde. Dette har nemlig ikke været truet i nævneværdig Grad, da Fjenden brød ind over Landegrænsen. Ja selv Hjemmenes Sprog og Tro vilde Sejrherren vel lade staa, da millionstærke Folkeslags Afnationalisering næppe længere staar paa Evropas Dagsorden. Nej, den Hjemstavn de kæmper for at forsvare er af en højere Orden. Ikke et Familieliv, der fører sin egen isolerede Existens med et rigeligt Udkomme som sin fremherskende Interesse, men et Familieliv, der baade i Arbejde og aandeligt Indhold drager sin Aande i et Folkesamfund, løsrevet fra hvilket det ikke synes at kunne leve videre. Folkesamfundet, bygget op igennem Aarhundreder af de tusinde Hjem, er derved bleven Vogteren af de fælles Skatte af Arbejdsværdier og Aandsværdier, der fra Tid til anden er skabt i dette Samfund og er derved bleven en ligesaa nødvendig Forudsætning for Hjemmenes Trivsel, som de igen er det for Folkesamfundet.

Er det denne Hjemstavn af en højere Orden, der værnes om af de store Folkehære, da faar Historikeren

Stof til Eftertanke. Han staar da Ansigt til Ansigt med det største Historien i sin Gang har nedfældet i Menigmands Sind. Hertil og ikke længere er vi naaet. Verdenssamfundet, Verdensborgerskabet, som mange af os før Krigens Udbrud maaske saa som en skøn, nær Virkelighed, er endnu ingen Magt i Sindene Evropa over. Havde den nemlig været det, da var Krigen forlængst døet hen, idet Broderkrig havde været umulig. Havde blot en enkelt af Nationerne, der i August 1914 stod Tyskerne imod, ladet Vaabnene synke i en overvældende Følelse af, at de selv og Fjenden var Brødre i et saadant Samfund, da havde Freden snart været indtraadt, men i et tysk Verdensrige. Men for den Pris, der krævedes — Opgivelsen af Hjemstavnen i ovenanførte Betydning — har ingen af Europas Folk villet købe sig om det saa var den evige Fred.

Om sligt i Fortidens Folk fortælles mange gribende Beretninger i Historien. At vi i det XX Aarhundrede nu véd at fortælle det samme om vor Tids Mennesker, det er et Lysskær over Valpladserne i Europa, som maa kunne retlede os ikke blot i vor Færden i vor egen Tid, men ogsaa i vor Opfattelse af Historien.

Rigtigheden af ovenanførte Syn beror imidlertid paa, om hvorvidt Menigmands Deltagelse i Krigen sker med hans eget indre Samtykke eller ikke. Hverken for den ene eller den anden Opfattelse kan der føres Bevis. Bedst vel for Millionerne af engelske frivillige, men næppe for Værnepligtshærene i sin Almindelighed. Derfor kun nogle enkelte Bemærkninger om mit personlige Skøn herover, uden at jeg venter Tilslutning fra nogen.

I det for al senere Statsret grundlæggende Skrift

»On civil government« gaar John Locke ud fra som en selvfølgelig Forudsætning, at Staterne, disse Verdenskrigens ydre Rammer, er skabt og opretholdes ved Menneskenes frivillige Sammenslutning, fordi de deri saa og ser en Sikring mod Fare for Liv og Ejendom. At en lignende Betragtning gælder, naar Talen er om Millionhærene, er mig indlysende. Det kan ikke være ydre Tvang, udøvet af et forsvindende Mindretal, der holder dem i Løbegravene og driver dem frem til Storm. Det er *ikke Værnetvang, men Værnetrang*, der besjæler dem. Fordi de ser det udsat for Fare, der er dem mere værd end selv Sikringen af eget Liv og Ejendom; derfor staar de derude. Uden denne indre sammenbindende Kraft vilde Hærene opløses i Trods mod Førerne eller i Masseovergivelser til Fjenden. Paa anden Maade kan jeg ikke fatte, at en Verdenskrig midt i Europas Hjerter er mulig.

Det forekommer mig da, at Verdenskrigen har aabenbaret en Vilje og Evne i Menneskene til Folkesamfundenes Værn, koste, hvad det koste skal, som vi først nu efter dens Udbrud tilfulde kan tilegne os, ikke blot med Forstandens, men ogsaa med Følelsens Kræfter. *Folkesamfundets Vækst og Skæbne* skyder sig derved frem i første Linie i vor Undervisning ved den Magt over Enkeltindividerne, det har aabenbaret i sig, til at føre Menneskene ud over dem selv, ja til at bringe sig selv som Offer for dets fortsatte Liv. Historien fører os herved ind paa Omraader, der ligger det religiøse Livs Enemærker nær og har derved faaet Toner i sig, den vel altid har haft, men som disse Tider har givet os en øget Lydhørhed for.

Som Historien er bleven noget andet for mig i disse Aar, er Eleverne det ogsaa. Jeg synes, jeg gen-

nem hvad der sker derude har faaet et Kendskab til Kræfter i Menneskesindet, der ikke laa aabne for lagttagelsen før i Tiden. At de nemlig, alle Forskeligheder til Trods: Anarkister, Individualister, cosmopolitiske, eller hvad de end klart eller uklart beken-der sig som, dog — om de »prøves med Ild« — *den* Dag vil være *danske* og intet andet — som hvert af Europas Folk i disse Aar er forblevne deres Farver tro. Og det giver Læreren Tryghed til at tale til en Undergrund i deres Sind, de maaske ikke er sig selv bevidste.

III.

Vil man tilsidst spørge, om nu ogsaa Viljen i Historieundervisningen er undergaaet nogen Ændring, at Hensigten og Maalet er bleven en anden end før, da forekommer det mig ikke at være Tilfældet for mit Vedkommende. Man hører ofte de Tanker fremsat, at Historieundervisningen skal bidrage sit til at føre Menneskeslægten ud over det Tidehverv, vi er i, ind i det kommende, forkynde Verdensborgerskabets Evangelium. Dette er mig nu mere umuligt end nogensinde før. Jeg vilde ved at fremføre dette tale om om Ting, Historien aldrig har set virkeliggjort, hvor mange Tilløb der end har været dertil, oftest til liden Lykke og Udvikling for Menneskeheden; jeg tænker her paa Romerrigets Verdensfred og Middelalderens universelle Bestræbelser. At dette Verdensborgerskab derfor ikke alligevel engang skulde kunne virkeliggøres i Fremtiden, ja at der i Verdenshistoriens Udviklingsgang er Linjer, der peger dér hen imod, er jeg ikke i Stand til, kan det aldrig falde mig ind at benægte, men en Forkyndelse heraf forekommer mig

at ligge uden for Undervisningens egentlige Rammer. Historiens Æmne maa være Fortiden og til Nød Nutiden, og her kan den tale med Myndighed, fordi Kendsgerningerne ofte er aabenlyse; at drage Fremtiden med ind under dens Omraade vil, hvor fristende, ja uundgaaeligt det ofte er, i Længden være en Svækkelse. Sker dette nemlig i større Udstrækning, og er det Rædslen for Nutidslivets Realisme, der faar os til i Tanken at ty ind i endnu ufødte Tider, da vilde jeg frygte for at miste netop det, hvori nogle af Historieundervisningens opdragende Opgaver forekommer mig at ligge: Med den ene Haand at pege udad og vise koldt og nøgternt, hvordan Menneskelivets Kaar var og er, at ikke vi selv og andre skal blive virkelighedsfjerne Drømmere og lægge vort Arbejde dér, hvor ingen Fremtid gror; med den anden Haand pege indad og vise de aandelige Kræfter, Menneskeheden ejer, vise, for hvilke Formaal de har været sat ind, og hvordan de har beredt de kommende Tider og skabt det Grundlag, hvorpaa vor Tids Kamp skal føres.

Derfor er det *netop den gamle Tale*, som Krigsoplevelserne og Ulykkerne i 1848—50 og 1864 var med til at vække hos de første Højskolemænd, som Verdenskrigens Ekko herhjemme har givet mig en større Forstaaelse af, den vi i den lange Fredstid var ved at miste.

ASKOV LÆRLINGE

Aarsregnskab for 1914—15

(fra 11. Juli 1914 til 25. Juli 1915)

Indtægt:

Kassebeholdning fra forrige Aar	Kr. 878 53
Indkommen i Medlemsbidrag	— 2082 92
Fra Vinterskolen 1913—14	— 3 10
Schønbergs Forlag for E. Marstrands: Poul la Cour	— 24 00
Indvundne Renter	— 26 47
	<hr/>
	Kr. 3015 02

Udgift:

Udbetalt Understøttelser:	
Til Sommerskolen 1914 (1 Elev 30 Kr.), til Vinterskolen 1914—15 (20 Elever 600 Kr.)	Kr. 630 00
Trykning af Aarskrift og Love	— 616 28
Porto og Fragt	— 305 68
Forskellige Udgifter	— 25 45
Løn til Kassereren	— 100 00
Kassebeholdning:	
Indestaende i Sparekassen Kr. 832 84, kontant Kr. 504 77	— 1337 61
	<hr/>
	Kr. 3015 02

Medlemstallet er nu:

I det egentlige Danmark	1611
Udenfor	192
	<hr/>
Ialt	1803

Vejen, den 26. Juli 1915.

J. A. Favrholt.

Aarsregnskab for 1915—16

(fra 25. Juli 1915 til 19. August 1916)

Indtægt:

Kassebeholdning fra forrige Aar	Kr. 1337 61
Indkommen i Medlemsbidrag og Portogodtgørelse ..	— 2884 27
Fra Vinterskolen 1914—15	— 5 18
Tilbagebetalt Understøttelse	— 10 00
Schønbergs Forlag, Marstrand: Poul la Cour	— 12 00
Højskolens Bidrag til Trykning af Jubilæumsskriftet ..	— 500 00
Indvundne Renter	— 39 78

Kr. 4788 84

Udgift:

Udbetalt Understøttelse:	
Sommerskolen 1915 (4 Elever à 40 Kr.)	Kr. 160 00
Vinterskolen 1915—16 (10 Elever)	— 410 00
Sommeren 1916 (1 Elev)	— 45 00
Trykning af Jubilæumsskriftet	— 2931 00
Porto	— 671 86
Gaver, Fragt m. m.	— 212 30
Løn til Kassereren	— 100 00
Kassebeholdning:	
Indsat i Sparek. Kr. 22 62, kontant Kr. 236 06	— 258 68

Kr. 4788 84

NB. Af Kassebeholdningen er udbetalt i Understøttelse til Sommerskolen 1916 til 4 Elever 160 Kr.

Medlemstallet er nu:

I det egentlige Danmark	1707
Udenfor	204
	<hr/>
Ialt	1911

Vejen, den 21. Aug. 1916.

J. A. Favrholt.

FRU

**MARGRETHE SOFIE CHARLOTTE
WAGNER**

FØDT MANTHEY

VED HENDES SØN

LUDVIG WAGNER

FR
MARGHERITE SOPHIE CHARLOTTE
WAGNER
VED HENRIK SØNDERS
LIVNE WAGNER

Charlotte Wagner

INDHOLD

	Side
I. Moders Fader	9
II. Moders Moder	13
III. Hjemmet på Falkensten	19
IV. Bryllup. Hjemmet i Rendsborg	42
V. Hjemmet på Falkensten opløses	73
VI. De sidste År i Rendsborg	88
VII. Sølvgadens Kaserne	97
VIII. Sølvgade 420 Litra C.	121
IX. Nikolajgade	151
X. Overgaden neden Vandet.	157
XI. Nybørs	167
XII. Hos Døtrene	178
Tillæg I.	
Bedstemoders Saga. Af <i>Charlotte Schrøder</i>	187
Tillæg II.	
Højskolens Farvel. Af <i>Poul la Cour</i>	189
Tillæg III.	
Ved Mindestenens Afsløring. Af <i>Ingeborg Appel</i>	190

Min Søster CHARLOTTE SCHRØDER omgikkes i længere Tid med den Tanke at skrive „Bedstemoders Saga“. Vor Moder MARGRETHE SOFIE CHARLOTTE WAGNER, f. Manthey, født 27. Juni 1811, Enke efter Oberstløjtnant MORITZ CARL FRIEDRICH AUGUST v. WAGNER, levede i mange År som Bedstemoder på Askov Højskole, hvor hun mæt af Dage lukkede sine Øjne Langfredag den 16. April 1897.

Men min Søsters Tid var optaget af hendes store Gerning, og da denne blev afbrudt ved den sidste Sygdom, som strakte sig over 7 Fjerdingår, var Kræfterne til at tage fat på skriftlige Arbejder borte. Der fandtes efter hendes Død kun 3 Brudstykker, som jeg med Bibeholdelse af min Søsters Ord har optaget i min Fremstilling.

Det første Stykke skulde fortælle om Morfader og hans Slægt, men det går ikke længere end til at meddele om Vandskuddene (Side 2—3). Det andet, om Mormoders Slægt, er optaget Side 4—7. Det tredje har været udarbejdet som Led i en Foredragsrække, hvortil de andre Oplegninger er gået tabt; det omhandler Livet på Falkenstein og Faders Besøg og er optaget Side 8—9 og 18—19.

Forskellige små Rettelser og Tilføjelser er foretagne efter Forslag af min Broder Generalmajor WAGNER, som har haft Manuskriptet til Gennemsyn.

MODERS FADER

HED

JOHANN GEORG LUDWIG MANTHEY.

SLÆGTEN MANTHEYS Stamfader var Fabrikmester Carl Manthey i Friedberg, Neumark, gift med Catharina Frölich. Deres Søn Ludwig, født i Friedberg 26. Marts 1735, blev i en Alder af 32 År Præst i Glückstadt, hvor han Året efter giftede sig med Præstedatteren Sophia Dorothea Hermes. I Året 1775 kom Ægteparret til København, da Manthey var kaldet til Petri Kirke. Deres ældste Søn Johann Georg Ludwig var født i Glückstadt. Hans store Evner syntes at forjætte en glimrende Løbebane. Efter at have studeret Medicin og været Skibslæge på en Ostindiefarar blev han Professor i Kemi ved Københavns Universitet og ved kirurgisk Akademi, desuden teknisk Administrator for den Kgl. Porcellænsfabrik. Med sin første Hustru Augusta Günther arvede han 1791 ved hendes eneste Broders Død Løveapoteket, som han genopførte efter Branden 1795 og derefter endnu styrede

med stor Dygtighed en halv Snes År, til han (Året før Hustruens Død) solgte det. Grunden til, at han foretog dette Skridt, var blandt andet, at han, den fremragende Kemiker, (H. C. Ørsteds Lærer) ikke uden Kritik kunde følge Lægernes tidt vilkårlig sammensatte Recepter.

Opgivelsen af Løveapoteket medførte ikke nogen Indskrænkning af Mantheys Virksomhed. Han blev Medinteressent i og Bestyrer for et Konsortium, som drev en vidt forgrenet Fabrikindustri, der styredes fra Brede.*) Her tog Manthey Bolig, og her førte han den livlige, begavede Anna Pauline Holten ind som Husmoder; deres Bryllup stod den 24. Januar 1808. Men Opholdet på Brede blev ikke af lang Varighed. Det var for Manthey en stor Skuffelse og et stort Tab, da Konsortiets Medindehavere, højlig mod hans Vilje solgte Fabrikkerne. For Resten af sin Formue købte han Søllerødgård, som han kort efter bortbyttede med Falkensten, 1 Mil syd for Slagelse. På Brede var den ældste Datter Louise Augusta født, på Søllerødgård kom vor Moder til Verden den 27. Juni 1811. Hun fik i Dåben Navnet Margrete Sofie Charlotte.

Familien Manthey var ikke fri for Vanskud.

„Præsten ved Petri Kirke havde en Broder, som var Skomager, og at han ikke vilde blive ved

*) Hovedbygningen her var opført 1795. Brede købtes 1805 af Manthey og 2 Baroner Wedet-Jar'sberg. 1812 købte Grev Ernst Schimmelmann Halvdelen af Brede, 1817 det hele.

sin Læst, var sikkert nok. Da Oldefader forflyttedes fra Glückstadt til København, drog Skomageren ogsaa derhen. Han var gift og fik fire Sønner, som han gav de samme Navne, som Præstens fire Sønner havde. Skomagerens Dreng voldt deres Navnefættre store Sorger. De blev dårlige, forfaldne Mennesker, som på enhver Måde søgte at være deres Slægtninge til Ulejlighed. Engang foranstaltede en af dem — om det nu har været Daniel — et stort Opløb udenfor Konferensråd Daniel Mantheys Bolig ved at stå på Gaden og fortælle op om den fine Slægtning, som boede der, så Politiet måtte kaldes til Hjælp. Disse Fættre skyede heller ikke at rejse den lange Vej fra København ud til Falkenstein, og da kendtes det på den bløde, kærlige Bedstefader, hvor det gik ham nær at måtte skille sig af med dem uden at kunne yde dem virkelig Hjælp. Engang faldt en saadan Rejse til Falkenstein tragikomisk ud. En Fætter stillede på Herregården med en højfrugtsommelig Kvinde, — ja, de var jo rigtignok ikke viede endnu, men sådan stod det til. Fremtiden lå jo i Mørke for dem; hvad skulde det dog blive til! — Begge Personer blev godt mættede, Bedstemoder søgte frem det bedste, hun kunde, af Klæder til den besværlige Slægtning og det ventede Barn, og Bedstefader lukkede op for Pungen for at hjælpe dem til at sætte Bo. De blev ogsaa kørte til Slagelse. Men hvad skér! Fætteren

kommer ind i en Gæstgivergård med Fruentimmeret, han kommer i Klammeri med nogle af Gæsterne, Politiet bliver hentet, og under Politiforhøret kommer det for en Dag, at hele Historien om det ventede Barn o. s. v. var en ren Komædie, sat i Scene for at narre Penge fra Fætteren på Herregården, og vedkommende Person, som gav Kvinderollen, var lejet „for Tilfældet.“ Moder var ikke engang sikker på, at det ikke var et Mandfolk.“

Hvad Præstens Børn angår, så gjorde de alle Slægten Ære. En Datter blev gift med Professor Horrebøw; deres Datter kom til Belfast (Irland), hvor hendes Efterkommere endnu lever og holder fast ved Familiebåndet. Af Sønner medbragte Præstefolkene foruden Ludwig to. Samuel Wilhelm Manthey blev Jurist, derpå Artilleriofficer, og gik atter over til Jura som Sorenskriver i Norge. Forbindelsen med denne Gren af Slægten holdtes vedlige gennem Wilhelms Søn Carl, som blev opdraget i Sorø og i den Tid havde et andet Hjem hos sin Onkel på Falkensten. Den før nævnte Konferensråd Daniel Manthey, Storkors p. p., havde flere ærefulde Tillidshverv. Han efterlod sig fire Døtre, som stod i livligt Samkvem med Familien på Falkensten. Også den yngste af Brødrene, født i Petri Præstegård, Etatsråd Carl Manthey i Sønderborg, havde fire Døtre, som stod i varmt Venskabsforhold til deres Kusiner.

II.

MODERS MODER

HED

ANNA PAULINE F. HOLTEN.

HUN fødtes i Næstved 29. Marts 1785 som den yngste af 7 Søskende. Faderen, Hans Holten, måtte stride hårdt for sit Udkomme. Han var Apoteker i Helsingør, derefter Tolder i Næstved og sidst Toldkontrollør i Helsingør. Hans Hustru Ane Margrete f. Abildgård var Søster til „den danske Malerskoles Fader“ Nikolaj Abraham Abildgård og til den navnkundige Dyrlæge, Veterinærskolens Grundlægger, Peter Christian Abildgård.

Et Blad, paa hvilket min Søster har fortalt om Anna Paulines Barndom, er gået tabt. Det opbevarrede Brudstykke begynder med af sige, at den ældste Broder, Hans Severin Holten, var Lærer for Christian den Ottende (og hans Søskende).

Når man ved, hvilken fint dannet Mand Christian den Ottende var, undrer det En ikke, at

Bedstemoder var stolt af den Broder, som havde været med at lægge Grunden dertil. Han døde allerede 1805 og efterlod sin Enke i små Kår. Det har vel været af Kærlighed til sin afdøde Lærer, at Prins Christian fik hende ansat som „Wartfrue“ hos den lille Prins Frederik, senere Danmarks folkekære Konge Frederik den Syvende. Det blev ikke nogen behagelig Stilling at stå under den hidsige, ustyrlige Prinsesse Charlottes Kommando, og Wartfruen fik så uhyggelige Familie-Interiører at se, at Bedstemoder aldrig undrede sig over de mange sære Historier, der var i Omløb om Frederik den Syvende; hun vidste, hvem han havde at slægte på. Meget mere undrede hun sig over, at han kunde blive så god, som han var. Men hun havde altid meget mere tilovers for den kunstelskende, dannede Christian den Ottende, end for Frederik den Syvende. — Så var der to Brødre, som, da Bedstemoder blev voksen, var bosatte som Mæglere i København. Især omtalte hun den ældste af disse, Nikolaj Abraham, siden Gehejmekonferensråd, Direktør for Øresundstolden, med stor Højagtelse og Kærlighed. Det var ikke underligt, at hun så op til den dygtige Mand. Bedstemoder sagde, at hans Hæderlighed var så anerkendt, at da vort Fædreland i økonomisk Henseende var på Afgrundens Rand, og da det så ud til at være umuligt at rejse et Statslån, fik han et sådant bragt til Veje ved at gå i Borgen med

hele sin private Formue, som han havde tjent i Danmarks gode Dage.*)

Moder sagde, at Kærligheden til denne Broder blev sat på Prøve, da hendes Fader (som antydet i første Afsnit) satte en stor Del af sin Formue til. Bedstemoder mente, at hvis Broderen havde givet sin Svoger et Vink om, hvad der forestod (Pengekrise, Statsbankerot), kunde Tabet måske have været undgået. Men han følte det som sin Pligt at tie med, hvad der var ham betroet som ubrødelig Statshemmelighed, og vor Bedsteforældre skønnede, at han havde handlet ret.

Mægler Matthias Holtén, som i den store Søs-kendeflok stod Bedstemoder nærmest i Alder, var ikke så lykkelig som Broderen, fik ikke Lejlighed til at yde sit Fædreland så stor Tjeneste som han; han havde i de svære Tider den Ulykke, at han efter at have ført et stort Hus, ejet Skodsborg og bygget Bro over Strandvejen for at forene begge Havens Dele gik fallit og levede sine sidste Dage i en Søns Hus. I den hyggelige Stue kunde man se Grandonkel Matthias optaget af at lave nydelige Ting til Glæde for Store og Små, Brugsgenstande eller Nips, drejede i Horn, Ben og Rav, såvelsom Legetøj, dannet til af Papir.

Foruden disse to Hjem var der i København endnu fire, som har haft Betydning for Anna

*) Dette og det nærmest følgende, som iøvrigt synes mig lidt dunkelt, gengives ordret efter min Søsters Opskrift. — L. W.

Pauline. Hendes eneste Søster var gift med en rig Grosserer, Georg Becker, og førte et stort Hus. Før sit Ægteskab havde hun opholdt sig i lange Tider i et Hjem, hvor også den yngre Søster blev husvant, nemlig hos den bekendte, fremtrædende Præst kgl. Konfessionarius Bastholm. Han var Broder til eller Brodersøn af deres Bedstemoder Ane Margrete Holten f. Bastholm.

Bastholm var jo en af Rationalismens ivrigste Tilhængere, så man næsten med Smerte erfarer, at hans anden Hustru var en af Tyge Rothes og Karen Bjørns Døtre, men det er sikkert nok, at det har været et fint dannet Hjem, så at også det har været med til at udvikle Bedstemoders modtagelige Sind for det skønne og ædle i Menneskelivet. På den anden Side har det vel også gjort sit til at holde tilbage på hende, så Kristentroen først ret vandt Indgang hos hende, da hun blev gammel. Men rigt var det Liv, Bedstemoder havde Lejlighed til at føre i sin Ungdom, og mange af de Spirer, der lå gemt i hendes Sjæl, fik Lov at udvikle sig.

Endnu et andet Hjem, hvor Bedstemoder kom, var hos Stiftprovst Poul Danchel Bast, som havde taget hendes 2 ældste Søsken til sig, da deres Fader sad i fortrykte Kår. Hun var 18 År, da Bast døde; hans Enke Anne f. Abildgård overlevede ham længe.

Kunstens Verden mødte Bedstemoder især på

Charlottenborg, hvor Morbroderen Nikolaj Abraham var Direktør for Kunstakademiet (fra 1802). Hans Husliv var ikke lykkeligt, så som Hjem har det vel ikke haft Indflydelse på hende. — Kom hun til sine Brødre, så mødtes hun der af en stor Kærlighed til og Sans for Musik, Matthias Holten havde en dejlig Sangstemme, og det var værd at lytte til, når de to Søskende sang. Hendes egen Stemme, som var uddannet af Weyse, holdt sig Livet igennem.

I de første År af det nye Århundrede var altså Anne Pauline Holten en hyppig Gæst i København, og var der således under Bombardementet 1807.“

Her ender min Søsters Brudstykke, men der kan endnu tilføjes efter hvad Bedstemoder fortalte, at hun ved Bombardementets Begyndelse opholdt sig hos Beckers, som boede i den prægtige gamle Købmandsgård, som endnu er til, mellem Snaregade, Knabrostræde og Nybrogade. Da man frygtede for, at her ikke var sikkert, tyede hun og vistnok alle Beckers til Charlottenborg, der både på Grund af Afstanden var mindre udsat for Engelskmændenes Ild, og hvor de hvævede Kældere bød temmelig Sikkerhed. Bedstemoder kunde fortælle om det utvungne, næsten muntre Samvær, der udviklede sig mellem de mange Mennesker, som var tyede did, og til hvem der var redt store Søstersenge på Gulvet, — samtidig med, at man var dybt rystet af Øjeblikkets grufulde Alvor.

I den derpå følgende Vinter var det, at Anne Pauline Holten gav Hånd og Hjerte til den Mand, ved hvis Side hun skulde vandre i 34 År. Vi hørte i forrige Afsnit, at deres Hjem, som først havde været på Brede, siden ganske kort på Søllerødgård, blev flyttet til Falkenstein, hvilket skete i Foråret 1812. Her henrandt altså Moders Barndom og Ungdom.

III.

FALKENSTEN.

DET tredje af de efterladte Brudstykker er bestemt til et Foredrag. Den Del, i hvilken Moders Barndomstid skildres, er gået tabt, men Fortællingen omtaler dog Forældrenes Bosættelse på Falkenstein således:

„Bedstefader, den videnskabelig dannede Mand, havde altså bortbyttet sit Hjem ved København i en dejlig Egn med en forfalden Herregård, en Mils Vej fra Slagelse. Bedstemoder skal af og til i den første Tid, de boede der, have udbrudt: Her er jeg bleven smidt ud paa en Kornbakke! men Bedstefader svarede så: Lille Mor, Du skal faa en dejlig Have ude paa Kornbakken. Det blev en dejlig, mange Tønder Land stor Have, og Børnene stod her, når Bedstefader og en gammel Husmand plantede Træerne. Når vi her (i Askov) sidder på en tør Bakke i Jylland, saa er det underligt at tænke på Moders sjællandske Hjem, hvor de, naar de gravede Huller til Træerne, stødte paa det ene Kildevæld efter det andet. Træerne voksede op, og Fal-

kenstens Have var 1827*) en dejlig Plet, rig på al Slags Frugt og Grøntsager, rig på skyggefulde Gange o. s. v. Imidlertid var der også hos Bedstemoder vågnet Lyst til at plante, og hvor Bedstefaders Træer groede, der forskønnede hun med sin store Skønhedssans og kom mere og mere til at elske det Sted, hvor hendes Husbond havde gjort så meget for, at hun ikke skulde længes alt for stærkt efter „Rosen fra sin Glædes Hjem“, som Brede jo nok kunde kaldes. Inden Døre var Hjemmet hyggeligt, men tarveligt. Det var de Tider, hvor hver Skilling måtte vendes to Gange, før den blev givet ud. Bedstefaders Stue var indrettet som Bibliotek med Bogreoler på langs og tvers; Havestuen, Dagligstuen og alt det andet var store rummelige Værelser, hvor Store og Smaa kunde ånde ud. Men jeg behøver kun at sige, at Betrækket på de hvidmalede Fyrretræs Møbler var blåtærnet Bomuldstøj, og Gardinerne ligeså, for at det kan forstås, at Livet paa Herregaarden var tarveligt.“

Til disse min Søsters Bemærkninger kan endnu føjes, at det var sparsomt med Stuernes Opvarmning. Ikke just i første Række, fordi Bedstefader vilde knibe paa Brændslet, skønt han var såre nænsom mod sin Skov; men da Familien flyttede ind, forefandt man på Kakkelovnspladserne gabende Mur-

*) Min Søster, hvis Optegnelser her er ordret fulgte, må i det foregående have fortalt, at Faders første Besøg på Falkenstein var i dette År.

huller. Bedstefader havde paa Søllerødgaard ladet alle Kakkelovne blive og mente, at Falkenstens hidtidige Ejer havde gjort det samme, men dette viste sig altså ikke at være Tilfældet. Og der var så meget at sætte i Stand, at der først efterhånden kunde anskaffes Kakkelovne. Kun i Havestuen fandtes en stor Lerkakkelovn, den havde man ikke kunnet flytte. Men den var så skæv, at det forbødes Børnene strængelig at komme den nær, for at den ikke skulde styrte om og knuse dem.

Tiderne var tunge og trange. I Begyndelsen af Tyverne kom det jo til at se fortvivlet ud for Landmændene; Pengene var så dyre, at det for Mange blev umuligt at betale Skatter og Renter, så de måtte gå fra Hus og Hjem. Hvad der væsentlig hjalp Professor Manthey (han havde ved denne Tid Titel af Justitsråd, blev siden Etatsråd) til at komme igennem, var, at han ved sin første Hustru var blevet Ejer af Adresseavisen, „Kiøbenhavns Adressecomtoirs Efterretninger“. Ved Indtægterne herfra blev han sat i Stand til at hævde sin Stilling mellem Egnens ansete Mænd, også i sin ydre Optræden. Han kørte med Firsband, hvilket iøvrigt på Grund af Vejenes slette Tilstand ikke kunde betragtes som Luksus. han var med at stifte Slagelse Fugleskydningsselskab o. s. v.*) Men det var ham på ingen Måde om at

*) Da i Efteråret 1815 Slagelse dramatiske Selskab var stiftet, og Egnens Honoratiores så at sige kappedes om at komme paa Brædderne, var Bedstefader i første Sæson ivrig Deltager.

gøre at glimre. Han var i Ordets bedste Forstand en Foregangsmand; hans administrative Evner i Forbindelse med hans alsidige Kundskaber gjorde, at Falkenstens Produktion, som havde været meget ringe, kom til at stå i passende Forhold til Jordens naturlige Frugtbarhed.

Den store Tarvelighed i den daglige Levemaade gjorde ikke noget Skår i Gæstfriheden. Moder mindedes at have set Henrik Steffens, Weyse og andre af Åndens Stormænd i sine Forældres Hjem. Når man kom sammen med Naboerne, var Selskabeligheden påvirket af Tidens æstetiske Præg; det var jo Husets gamle Veninde, den bekendte Fru Friederike Brun f. Münter,*) som gav Form an med Tableaux vivants og lignende, og Fruen på Falkensten var hendes talentfulde Efterligner.

Skønt Bedstefader mest holdt sig som Tilskuer, kunde han med sin klassiske Dannelse give gode Vink. Men på ét Punkt førte han an, rigtignok ikke i Selskaber, men kun i fortrolig Familiekreds. Han kunde lege med sine Børn. Moder fortalte, at den mest yndede Leg var den skønne Helenes Bortførelse og Trojas Ødelæggelse. I første Scene sås Bedstefader som Kong Menelaus spise grå Ærter. Den skønne Helene blev kørt eller slæbt bort på en Skammel. Trojas Mure bestod af Stole, som var stillede sammen, og den berømte svigefulde Hest repræsen-

*) Hun var Datter af Oldefader Mantheys Kollega ved Petri Kirke, Balthasar Münter.

teredes af et gammelt Bord, under hvilket de hel-lenske Helte krøb sammen.

Der blev på Falkensten sunget meget; Weyses dejlige, iørefaldende Melodier genlød tidlig og silde. Samtalen kunde føres i Sang, idet den spørgende benyttede et kendt Vers og fik Svar i et dertil pas-sende. Og denne Kærlighed til Sang fik Næring ved Venskabet med Præstefamilien Oxholm. — Præsten i Sønderup og Nordrup Jørgen Nikolaj Oxholm, død i Jyllinge ved Roskilde 1849, var i Slægt med Bedste-moder; såvidt jeg véd, var hans Moder Ane Mar-grete f. Abildgård hendes Søskendebarn. Vejen mel-lem de to Familier kunde være besværlig nok, især om Vinteren, da det til Tider ikke var uden Fare at komme gennem Gudum Å, hvor der ikke var no-gen Bro. Moder fortalte om en Tur, da Vandet var lige ved at gå op i Vognen. Men trods alle Hin-dringer mødtes man jævnlig; Præstefolkene i Sønde-rup og deres Børn elskede Sang og Musik ikke min-dre, end Mantheyerne gjorde, og de havde stor Del i den Glans, der kom til at hvile over Sølvbrylluppet på Falkensten, hvorom nærmere siden.

Men der var ikke altid Sang i Moders Barndoms-hjem. Hendes kunstelskende, højt begavede Moder havde et vanskeligt Sind, og hendes Helbred var ikke godt. Da hun som så mange nervøse Menne-sker kunde tage sig sammen, ja endog helt glemme sine Skrøbeligheder, når der var noget, som oplivede hende, blev hun miskendt, som om hendes Lidelser

var indbildte. Som Stemningsmenneske gav hun let efter for sin Heftighed. Dertil kom endnu, at når der opstod Uoverensstemmelse mellem Ægtefællerne, var de ikke i Stand til at skjule det for Børnene, som altid holdt med Faderen og tidt handlede bag Moderens Ryg. Det varede længe, inden de fik rigtig Fortrolighed til deres Moder, egentlig ikke før i de sidste År af hendes Liv.

Det kan være på Tide, at vi gør Bekendtskab med Husets Børn. Ludvig Günther Manthey, født af Bedstefaders første Ægteskab, var 11 År gammel, da hans Fader giftede sig igen, og det varede ikke længe, før han for sine Studiums Skyld måtte forlade Hjemmet. Det eneste Træk, jeg har hørt om hans Barndom, knytter sig til Københavns Bombardement, denne grufulde Begivenhed, der satte sine uudslettelige Spor hos gamle og unge. Hans Fader var under Rædselsdagene i Byen, og da Ludvig, som nu var en Dreng på 10 År, en Aften fra Brede så ud mod Flammeskæret, som lyste i Syd, var der en engelsk Soldat af Indkvarteringer (Kurhesser), der hånende sagde til ham: „Da brät dein Vater!“*) — Da Ludvig Manthey var bleven Student, bestemte han sig for Jura. Skønt der var stor Forskel i Alder mellem ham og hans langt yngre Halvsøskende, blev han altid modtaget af dem med Jubel; han var jo altid så fuld af Liv og Løjer og allehånde Påfund.

*) Der bliver din Fader stegt.

Således havde han engang bestemt at ville lave en Montgolfière (et Slags Luftballon), og hans godmodige Fader fandt sig, om end modstræbende, i, at Adresseavisens ældre Årgange offredes til den kortvarige Luftsejlads. Ballonen blev Luernes Rov, og det var et stort Held, at den ikke afstedkom Ulykker.

Louise Augusta, blandt Søstrene den alvorlige, læsende, er nævnt foran (Side 10). Som den ældste i Flokken undlod hun ikke at formane sine 2 yngre Søstre, da de skulde gå til Konfirmation, at de skulde vogte sig for Sværmeri; thi „Sværmeri i Religions-sager var dog det allerforfærdeligste.“ Og det kunde være svært nok at vare sig, når Ens Præst var en Sværmer. Det var nemlig Meningen, at Lotte (min Moder) skulde vente og følges til Konfirmation med den yngre Søster Hanne. Falkenstein ligger i Gerløv Sogn (Annex til Lundforlund), men på Grund af Hannes Sygelighed kunde der ikke være Tale om at lade de to gå til Forberedelse om Vinteren. Sommerkonfirmation brugtes så at sige aldrig på Landet, og gamle Pastor Smith i Lundforlund vilde helst være fri for den Ulejlighed at have Extraundervisning, da han gik aldeles op i sit Landvæsen; tilmed følte han sig forlegen overfor Herregårdsfrøknerne. Men nu var der 1827 i Slotsbjergby og Sludstrup kommet en ny Præst, Peter Andreas Fenger, ung og fyrig i Ånden. Til ham gik Justitsråden med den Bøn, om han vilde konfirmere de to Søstre om Efteråret, og dertil var han villig. Ja, der kunde jo

nok være Grund for Augusta til at blive bekymret for, at „Sværmeriet“ fik Magt over hendes Søstre. Men det varede ikke længe, inden hun selv blev smittet af „Sværmeriet“, ja hun blev endog den unge Præsts Hustru.

Den mest praktisk anlagte af Søstrene var den ældste af de to Konfirmander. Vi har allerede omtalt Lotte under hendes fulde Navn Margrete Sofie Charlotte som født på Søllerødgård. Hun havde Anlæg for det huslige og førte i Stuerne, Kælder og Køkken et dygtigt og dog mildt Regimente. Hun havde Overopsynet over Tjenestefolkene, og det glædede mig, da jeg var Præst i Lyngø, at høre hendes Pris forkynde af en ældgammel Enke, som havde været „Svejtserpige“ på Falkenstein, og som for Resten var kommen noget brat derfra, fordi hun var temmelig rask på det.

Så var der af Døtre den sygelige, men højt begavede og ualmindelig musikalske Hanne. Da de to Søstre gik til Konfirmationsundervisning, ved hvilken der af den samvittighedsfulde Præst forlangtes lært temmelig meget udenad, til stor Kvide for Lotte, som ikke havde bogligt Nemme, var det Hanne, som på Vejen til Bjergby måtte høre Søsteren i den fælles Lektie og på bedste Måde opmuntre hende.

Da Faderen var uddannet som Læge, skulde man synes, at han måtte tage sig af sine Børn, når de var syge. Men han havde tidlig opgivet Lægevirk-

somheden, fordi han ikke kunde gøre sig hård, og det var ham umuligt at bære det dermed følgende Ansvar overfor fremmede, endsige da overfor sine Nærmeste. I Sygdomstilfælde blev der altid sendt Bud efter Lægen i Slagelse, en temmelig uvidende Mand. Manthey kunde give Vink, som den anden var for ubehændig til at anvende. Da således Doktoren var bleven anmodet om at advare Hanne mod hendes overdrevne Forkærlighed for hvidt Sukker (dengang en ret kostbar Vare). med den Motivering, at det søde ved Gæring bliver til Syre, kom han rent galt fra det. Moder og hendes Broder Nikolaj har med de samme Ord gengivet det lille Optrin. Doktoren siger: „Gud velsigne Dem, Frøken Hanne, hvordan har De det, spiser De noget ordentligt?“ Hun vedgår, at det er småt med Appetiten, og skrifter på given Anledning, at hun spiser hvidt Sukker. — Justitsråden sidder i Sofaen og afventer Gangen i Doktorens Formaning. Nu kommer det: „Gud velsigne Dem, Frøken Hanne, det skulde De ikke gøre. Ved De, hvad det bliver til i Maven?“ — Hun: „Nej, og det bryder jeg mig heller ikke om.“ — „Gud velsigne Dem, Frøken Hanne, det bliver til Vitriolsyre.“ — Tableau! — Professoren springer op af Sofaen: „Plager Fanden Dem, Doktor!“ — Doktoren: „Gud velsigne Dem, Hr. Justitsråd, hvad bliver det da til?“

Bedstefader underviste selv sine Døtre, men da der i Slagelse boede en fransk Emigrant, der levede som Sproglærer, gjorde man Aftale med ham om at

komme ud til Falkensten et Par Gange om Ugen. og ved samme Lejlighed hentede Vognen en gammel Stabsmusikant, som lærte Frøknerne at spille. Men disse to Mand kom ikke godt ud af det. Musikanten vilde gerne have Franskmanden til bedste, og det endte med, at denne en Dag sprang ned af Vognen, idet han råbte: „Infame trompette!“ Og fra den Tid måtte, til stor Ulejlighed for Bedstefader, Timerne lægges således, at de to ikke mødtes.

Den yngste af Søstrene, ligesom Hanne født på Falkensten, var den muntre Vilhelmine, alles Yndling. Snart efter, at Lotte som lykkelig Brud havde forladt Hjemmet, havde hun den store Sorg at høre, at Vilhelmine efter et kort Sygeleje var død af Skarlagensfeber.

En lille Helbroder havde Søstrene haft, men ham mistede de tidlig. Siden fødtes som den yngste i Flokken Nikolaj, som kom til at overleve alle sine Søkende. Den 11 År ældre Lotte fik så at sige sin Indvielse i Børnepleje, da det var hende, der kom til at passe ham, da han var spæd.

Sommeren 1828, da Moder (fulde 17 År gammel) og hendes Søster gik til Præsten og var så lykkelige at blive grebne af den kristne Tro, var på flere Måder betydningsfulde for hende, idet Fader på denne Tid gjorde et langt Besøg på Falkensten. Han var kommet i Forbindelse med Familien Manthey ved Sønnen Ludvig, som på den Tid var Auditor i Rendsborg. Da han i Foråret 1821 var bleven ansat ved

Oldenburgske Regiment og så sig om efter Værelser, traf det sig netop sådan, at en Tjenestebolig blev ledig, som var tildelt Premierløjtnant Wagner, der ikke selv benyttede den, da han boede hos sine Forældre. Manthey fandt Behag i Boligen*), som han lejede, og derved indledtes et Venskab mellem ham og den et År yngre Wagner. De havde Fællesskab i mange Interesser; Manthey var, som tidligere bemærket, fuld af Løjer og Skæmt, mere end man kunde tænke om en Mand i hans alvorfulde Stilling; men han var jo kun 24 År, da han kom til Rendsborg. Han havde glimrende Evner til at fortælle, og den alvorlige Wagner forstod at høre efter. Til Gengæld var han måske Mantheys Overmand i legemlig Idræt, Svømning og Fodsport, og de to gjorde mangan Færd sammen til Lands og til Vands. I mange År gik der Ry af en Kanetur, de under store Forhindringer havde gjort sammen til Hamborg, og mangan Stund kunde de tilbringe med hinanden paa Vandet. Ved Rendsborg breder Ejderen sig og danner en Sø, som blev Skuepladsen for deres Bedrifter, men tidt drog de ud og søgte Havet. Først må vi høre lidt mere om Fader.

Moritz Wagner, eller som hans fulde Navn lød, Moritz Carl Friedrich August v. Wagner, var født i

*) Lejligheden, som lå i „Holstenske Infanteriregiments Baraquestok“, bestod af to Værelser med Køkken og Loftsrum. Den halvårige Leje var 17 Daler Kurant (54 Kr. 40 Øre). Denne Bolig delte Manthey i Begyndelsen med en Sekondløjtnant af Holstenske Regiment.

Rendsborg den 14. Februar 1798. Hans Forældre var begge udvandrede fra Württemberg, men Faderen var nu dansk Officér, og Moritz kom som Officérs søn ind paa det kongelige Landkadetakademi, da han kuu var 10 År gammel. Her var Opdragelsen så stræng og Tonen mellem Kadetterne indbyrdes så forfærdelig, at Moder ikke kunde holde ud at høre Tale derom. Da Moder var bleven Enke og Frederik stadig bad om at måtte blive Officér, turde hun ikke lade ham komme ind på Akademiet, skønt han dér som Officérs søn vilde have faaet gratis Ophold og Uddannelse. Som ganske ung Sekondløjtnant havde Fader været i Nordfrankrig med det danske Trophekontingent 1815—18 og havde derefter opsøgt sine Forældres Slægt i Württemberg, så han var allerede vidt berejst. Han havde i Frankrig haft Prins Vilhelm af Hessen (Fader til Dronning Louise) til Chef, og nu søgte han i 1827 om under de forestående Høstmanøvrer at blive Adjudant hos Prinsen. Ansøgningen blev bevilget, Wagner fik Permission fra sit Regiment og drog gennem Landet på en smuk Skimmel, ledsaget af en Rideknægt, som red en brun Hest, der var købt i dette Øjemed. og som, skønt den allerede var noget til Års, holdt Turen godt ud og undervejs blev solgt til efter tilendebragt Rejse at afleveres på en Herregård for at tjene til Følhoppe.

Turen, som kom til at ligne et Triumftog, kunde friste til en udførlig Beskrivelse. I Præstegårde, på

Herregårde og hvor Fader ellers kom hen, blev han modtaget med åbne Arme. Han var vant til at omgås den højeste såvel som den ringeste, var kundskabsrig og fuld af Interesse, og skønt hans Væsen af Naturen var noget stift, havde han bevæget sig så meget mellem Mennesker, at han havde vundet Herredømme over sig selv. Skønt Manøvrerne først skulde begynde mod Slutningen af September, var han allerede brudt op den 12. Turen begyndte med en stor Omvej, over Eckernförde, Svansø, Angel og Sundeved til Als, hvor der blev holdt Hvil ikke mindre end 5 Dage i Guderup Præstegård med Udflugter bl. a. til Sønderborg, hvor Besøget gjaldt Toldforvalter Justitsråd Carl Manthey, Broder til Justitsråden på Falkenstein, og til Augustenborg, hvor Wagner nød den Ære at få Plads ved Taflet på Hertugens højre Side — Videre gik Rejsen med Færgen fra Fynshav til Fåborg, og efter en i alle Måder heldig Tur gennem Fyn med Postsmakken til Korsør. Over Slagelse nåede Wagner Falkenstein, hvor alt den ældste Datter Augusta var ham personlig bekendt. Hun havde for 2 År siden gæstet Professor Gensichen i Kiel, en Ungdomsven af hendes Fader, havde da også besøgt sin Broder i Rendsborg og havde dér været et Par Dage hos de gamle Wagners. Da nu Husets Døtre mødte frem for at hilse på Gæsten, kunde han ikke blot tiltale Augusta ved Navn, men til almindelig Forbavselse også både Lotte, Hanne og Vilhelmine; han kendte fra Broderen

deres Navne og Alder og følte sig straks som hjemme i den hyggelige Familiekreds. Om Aftenen (det var den 25. September) strålede et stærkt Nordlys, som holdt dem samlede til langt over Midnat. Den anden Dags Eftermiddag var der Familietur til Sorø, medens Rideknægten blev sendt i Forvejen med Hestene.

Manøvrerne gik fortræffeligt. Da de var til Ende, sendtes Rideknægten med en passende Tærepenge hjem til Rendsborg og afleverede undervejs i Fyen den Brune, medens Fader fik solgt Skimmelen i København til en efter Årstiden ret tilfredsstillende Pris. Hjemrejsen gik for sig med Paketten „Prøven“ til Kiel, og Fader fik sit Ønske opfyldt, at han engang maatte opleve en Storm til Søs. Skønt han ved denne Lejlighed blev ret medtaget, blev hans Lyst til at færdes på Søen ikke kuert, hvorpå Turen Året efter var Bevis.

Den 29. Juni 1828 indskibede Premierløjtnant Wagner og Auditør Manthey sig i Rendsborg på Kutteren „Waterloo“, som var armeret med 3 Salutkanoner. Disse sendte den gamle Fæstning en Afskedshilsen og lod sig siden ret ofte høre, så at de undertiden jog en Skræk i Livet på Hestene, der skiftevis spændtes for på Bredden for at trække Fartøjet gennem Kanalen. Da man var kommet i rum Sø, blev Vejret hårdt, så det var en slem Tur til Sønderborg. Storm og stærk Strøm gjorde, at Sejladsen med den gamle skrøbelige Kutter ikke var

uden Fare, og da Manthey hele Tiden var syg, blev det et hårdt Arbejde for Wagner og Matrosen at holde det gående. Da Mantheys Onkel ikke var hjemme, red Wagner til Augustenborg, hvor han overnattede hos Venner. Videre gik Sejladsen, nu i godt Vejr, lige til den 7. Juli, da man landede ved Skelskør og begav sig til Falkenstein. Her følte Wagner sig i de første Dage til Trods for den gæstmilde Modtagelse ret utilpas. Lejet ombord på Kutteren havde været umageligt, så han havde megen Nattesøvn tilgode, og på Landet havde det varme, tørre Vejr fremlokket talløse små Insekter, hvortil man dengang ikke havde noget Navn; siden 1853 kaldes de Koleraflyer. Men Nattesøvnen indfandt sig snart, og de små Plageaander forsvandt, da Vejret slog om. Ganske vist lagde Vejrförändringen en Dæmper på Friluftsfornøjelserne, der for de unge Mænds Vedkommende blandt andet bestod i at skyde Krager, medens hele Ungdommen af Opholdsvejr kunde lokkes ud til Ringspil. Men der blev dog Lejlighed nok til Besøg hos Nabopræster og i Herregårde, ja en Dag foretoges en Udflugt til Holbæk, hvor selve Justitsråden var med. Og hvordan så Vejret var, havde man dog altid den store Sal at ty ind i; dér kunde Wagner ret udfolde sine Gaver som den hyggelige Selskabsmand, idet han indviede de unge Damer i Françaisens Mysterier ved at indøve dem i de mange kunstige Ture. Ikke blot glædede han den 11-aarige Vilhelmine ved at

tage hende med som Elev, men da der en Aften manglede Herrer, fik han endogså Alvorsmanden, den unge Præst P. A. Fenger, til at træde en Française Wagner kunde også ved Oplæsning samle en lyttende Kreds. Især var det ham en Glæde at foredrage Goethe. Og skønt han ikke selv var musikalsk begavet, kunde han ved sin enestående smukke Nodeskrift give sit Bidrag til Musikantenerne. På helt anden Måde kom Wagners Alsidighed Husets yngste Søn, den 5-årige Nikolaj, til Gode, idet denne fik sit Hår klippet af Premierløjtnanten.

Inden endnu den fugtige Vejrperiode var til Ende, ja netop en Eftermiddag, da Vandet øste ned, så man ikke tænkte på, at der var Fugleskydning, overraskedes man ved et Ilbud, som meldte, at Justitsråden var bleven Fuglekonge. Der blev øjeblikkelig spændt for, og hele Selskabet med Undtagelse af Fru Moder kørte til Slagelse Skov, hvor nu Dansen kom til at gå let, om ikke just gennem Lunden, så dog i Pavillonen, skønt dens Bræddetag ikke kunde holde Regnen ude.

Nu havde Wagner næsten været 3 Uger på Falkenstein, og Permissionen var snart udløbet, men der var et stort Ønske, hvis Opfyldelse det trak ud med: han vilde gerne vise Selskabet Kutteren, som havde båret ham og Vennen over Bølgerne. Omsider føjede det sig således, at Turen kunde gå for sig. Da den 26. Juni oprandt, var Vejret tålelig godt, og man kørte til Skelskør, hvor „Waterloo“ i al denne

Tid havde ligget opankret i Fjorden. På dette lille Togt var det, at den unge Officer først kom til at tænke, at Lotte vilde egne sig godt til at blive en Krigsmands Kone, da hun uden at blinke affyrede en af Skibskanonerne, kaldet „Kineseren“, som var plantet på Kidholm, og det skønt hun var gjort opmærksom på, at den havde dobbelt Ladning.

Også ved andre Lejligheder holdt Wagner af at vise sig som Soldat. Da han havde lagt sig efter Pyroteknik (Ildkunster), glædede han tit om Aftenen, når Vejret ikke var altfor fugtigt, Selskabet med Fyrværkerier, hvor ikke blot Knaldstoffet, men Karduser og Stilladser var lavede af ham selv. Ja, en Dag foreviste han ude i Marken en Minesprængning, hvor de unge Damer ikke slap for at blive overdryssede med Jord, skønt de stod 50 Alen borte.

Wagner var så indtaget i de unge Damer, at han i sin Dagbog glemmer at omtale sin Ven og Kammerat, Husets ældste Søn. Det eneste, jeg i denne Sammenhæng kan finde om Ludvig Manthey, var, at han var ked af Vejret og den 28. Juli rejste hjem til Rendsborg over Næstved, Vordingborg og med Damperen til Kiel.

En Ledsager havde Wagner i Hunden, som fulgte ham til det sidste, både til Lands og til Vands. Den havde sikkert mange elskværdige Egenskaber, men det voldte dog nogen Ulæmpe, når den ved Spadsere-
ture på Herregårdens Marker gjorde de unge Damer angst, idet den vakte Køernes Forbitrelse.

Efter Mantheys Hjemrejse blev Wagner endnu 3 Dage, men så slog også for ham Afskedens Time. En Ekstraudgift havde Kammeraterne haft ved at sætte en Jolle til, men Eieren havde fundet sig i Rimelighed og nøjedes med en Erstatning af 6 Rigsbankdaler. Men nu kom Hjemreisen, og den blev så meget mere drøj, da Wagner ikke havde anden Hjælp end Matrosen Jens.

På Nedturen til Skelskør var Wagner inde at hilse på den ældgamle Pastor Beyer i Egeslevmagle, og han skriver, at „den ærværdige Jubeloldings Velsignelse vel bidrog til at hjælpe ham over den Fare, der truede ham.“ Vejret blev nemlig så hårdt, at Kutteren efter at være omtumlet af Bølgerne i mere end et Døgn, løb på Grund om Aftenen sent den 1. August i Nærheden af Heiligenhafen. Wagner måtte klæde sig af, sprang ud i det oprørte Vand og fik med uhørte Anstrængelser båret et Anker ud for at hindre Skuden i at drive længere op mod Land. Ved Daggry måtte Salutkanonerne tjene til at give Nødskud, hvorved 3 kæmpestore Sømænd (Fader kalder dem Athleter) blev tilkaldte. Disse Mænd vilde først betragle det strandede Fartøj som god Prise og talte om at tilkalde Strandfogeden, men ved Opbydelse af alt sit diplomatiske Snille fik Fader det forhindret, idet han trakteredede Kæmperne med god Vin, med Rugtvebakker og hvad der ellers kunde være ombord af rare Sager. Da Wagner heller ikke sparede på Mønten, kom de i godt Humør, glemte

deres skumle Forsæt og hjalp Kutteren af Grunden, så Fader nåede ind til Heiligenhafen, hvor han hvilede ud den Dag efter Forskrækkelsen. Så nåede han da Rendsborg i god Behold den 3. August om Aftenen.

Der gik nu 6 År, inden Wagner atter gæstede Falkenstein. Først var han bunden til Hjemmet i Rendsborg, da hans Forældre gjorde et årelangt Ophold i Würtemberg, siden rejste han (på Løjtnants Gage!) til Tyskland, Schweitz og Italien.

Om Efteråret 1828 blev, som tidligere antydet, Lotte og hendes yngre Søster Hanne konfirmerede af Nabopræsten P. A. Fenger. Sommeren derefter havde Moder den Glæde at hilse denne sin kære Præst som Svoger. Samlivet med ham og den ældre Søster Augusta, nu hans Brud og Hustru, blev rigt for Moder.

„P. A. Fenger var en udpræget Tilhænger af Grundtvig, og det var rimeligt, at de, han vandt Indflydelse på, også måtte fatte Tillid til den Høvdning, han fulgte. Moder og Søster Hanne måtte tage deres Part af de små pæne Stiklerier, som faldt af til dem, da de Vinteren efter deres Konfirmation var i København, når de for at høre Grundtvig, som i disse År holdt Aftensangsprædiken i Frederiks Kirke, ikke mødte helt præcis ved Geheimerådindens Middagsbord. men de holdt stille og dog bestemt fast ved, at de måtte have Lov til at søge derhen, hellere end i den Kirke, de andre søgte — og det kunde jo sagtens bæres.“

Geheimeråd Holtens boede dengang Ved Stranden i den senere såkaldte Ankerske Gård, som de ejede i en Snes År. I mange Henseender var det med sin solide Gæstfrihed et behageligt Hjem. Tonen var dannet og åndrig, og om end al Luksus var bannlyst, var Huset præget af prunkløs Velstand. Moder fortalte, at ved Nytår var alle Gratulanter af lavere Orden henviste til Portneren, som havde Ordre til at give hver en Specie (4 Kr.). Men de unge Frøkner fik et Vink om, at Husets Herre ikke havde noget imod, at også de tjente deres Specie ved at ønske Portneren glædeligt Nytår.

Før vi kommer til Vendepunktet i Moders Liv, må vi nærmere omtale den Familienfest, der i mange Tider mindedes af Husets Børn, så der gik Ry af den til Børnebørnene — ja som mange År senere middelbart fik Betydning for langt videre Kredse, nemlig Sølvbrylluppet den 24. Januar 1833. Vi er så heldige at have et Brev fra Onkel Ludvig, hvori han giver sin Ven Kaptajn Wagner en Beskrivelse af Dagen.

„Om Morgenen Kl. 7 kom Fengers hertil, og vi Børn afsang derpå i den hvide Sal til Fortepianoet en meget smuk Kantate, Tekst af Fengers Broder, Lic. theol. I. F. Fenger, der har gjort en filologisk Rejse i Orienten og nu aspirerer til et Professorat; Musikken af en bekendt Komponist Berggreen. Især var et Slutningskor (Koral) usigelig

skønt. Aftenen i Forvejen var salig Onkels*) 3 Døtre komne herud, og disse henflød med de Gamle og os Børn i Tårer. Derpå blev Præsenterne overleverede, hvorom jeg mundtlig skal berette. En overordentlig Mængde Gratulanter indfandt sig, endog langvejs fra, og der frokosteredes meget muntert hele den lange Formiddag. Klokken 5 gik man til Bords, hvor alt var yderst brillant arrangeret, så skønt som man kunde vente det af Lottes bekendte Talent til sligt. Midt under Måltidet stod et ungt Brudepar fra København, en Frøken Oxholm og Kaptajn Smith (af Studenterkorpset), samlede en Del Herrer og Damer om dem, og uddelte trykte Eksemplarer af en Kantate, Teksten af en *ami inconnu***), Musikken af Weyse. At dette Produkt måtte være udmærket ved Weyses Musik, kan De tænke, men endmere blev det det ved en højst fortræffelig Udførelse af indstuderede Sangere og Sangerinder. Senere blev af min Universitetsven Provst Olrik omdelt trykte Eksemplarer af en af ham affattet Sang, der klang ret godt på Melodien „God save the King“. Aftenen tilbragtes med at synge, spille og danse, Karnevalsvalsen blev ikke forglemmt.“

Det i Onkel Ludvigs Brev omtalte Produkt af en *ami inconnu* henlå i mange År derefter i Fengers Nodeskab. men blev fremdraget af de Unge, da *deres*

*) Konferensråd Daniel Manthey.

**) unavngiven Ven.

Forældre skulde have Sølvbryllup, og den 3. Juni 1855 genopstod Weyses dejlige Melodi, båret af Grundtvigs Ord: „Det er så yndigt at følges ad“ ved Sølvbrylluppet i Slotsbjergby Præstegård.

Sølvbryllupsdagen på Falkensten skulde yderligere have været forherliget ved en Komædie, men da Hanne, som skulde have en af Hovedrollerne, ikke var rask, måtte Forestillingen udsættes og kunde først gives den 14. Februar 1834 for en udvalgt Kreds, hvoriblandt selvfølgelig Familien Oxholm. Onkel Ludvig skriver om Forestillingen:

„Især har Hanne ved sin superbe Anstand, Tournure og sit afgjorte Talent for dette Fag bedækket sig med Lavrbær. Hele Selskabet var étonneret over at se denne Bravour,“

Brevet er iøvrigt et Lykønskingsbrev i Anledning af, at Faders Fødselsdag faldt på 14. Februar; det er skrevet Dagen efter, og det meddeles, at Onkel Ludvig på sin Vens Hædersdag for hans Vel og Held udtalte de varmeste Ønsker, som med øjensynlig Velvilje optoges af alle de tilstedeværende. — Men tilbage til Sølvbrylluppet. Skønt der snart var gået fem År, siden Fader havde gæstet Falkensten, var Mindet om ham holdt friskt ved jævnlige Hilsener gennem Onkel Ludvig, og han betragtede sig som stående Familien så nær, at han til dens forskellige Medlemmer havde sendt Gaver.

Herom hedder det i Brevet:

„Jeg véd ikke, hvorledes jeg på en værdig Måde skal bringe Dig alle de Taksigelser, dine charmante Presents har fremkaldt. Mama, der idelig taler om, hvad Du er for et „inderlig honet og godt Menneske“, har flere Gange pålagt mig at udtrykke hendes Erkendtlighed. Fader gav Kirschwasseret*) zum Bessten for sine ældre Venner på Sølvbryllupsdagen og sagde præcise som jeg forudsagde det: „das habe ich von unserm alten Freund, dem Herrn Capitain v. Wagner, bekommen“, hvorpå han straks udbragte din Sundhed. Musiksagerne har gjort furore, især Hannes Variationer, som hun ikke alene selv idelig spiller med et superbe Foredrag, men som alle vore Bekendte forlanger at høre, hver Gang de kommer her, Den nydellge Skrift beundres efter Fortjeneste. — Nikolaj tegner af alle Kræfter trekantede Mænd med sin Blyant, og den undseelige Mine venter på det lykkelige Øjeblik, at hun får Huller i Ørene. Dit Myrthetræ har haft Nervefeber i Bjergby, men er nu igen rask.“

Som det ses, har jeg ikke villet pynte på Brevets Stil, hvorimod Retskrivningen er bragt i Overensstemmelse med Fremstillingen i det hele.

*) Likør af Kirsebærkærner.

IV.

BRYLLUP. HJEMMET I RENDBORG

DET var i Foråret 1834, at Fader atter kom til Falkenstein. I hans Stilling var der sket den Forandring, at medens han ved sine første Besøg egentlig kun var Premierløjtnant, dog „med reserveret Kaptajns Anciennetet af 12. Juni 1828“, så var han den 6. April rykket op til virkelig Kaptajn, omend af 2. Klasse, såkaldet Stabskaptajn. Vel havde han det godt hos sine Forældre, han var sin Moders Yndling, og hans eneste Søster, Caroline, satte den 13 År ældre Broder højt. Men nu var han fyldt 36 År og kunde nok længes efter at sætte Foden under eget Bord. I de sidste 6 År havde Besøget på Falkenstein for ham næsten stået i Eventyrets Glans, og da han nu ved sin gamle Ven Auditørens Side atter kom derover, blev det ham klart, at her skulde han søge sin Lykke. Og hans Tanker samlede sig om den huslige, dygtige, glade Lotte, der forrige Gang var kommen så højt op i hans Agtelse ved at affyre Skibskanonen på Egholm uden at blinke. Det varede heller ikke mange Dage, før han havde hendes Ja, det var den

2. Maj. — Men hermed var Vanskelighederne ikke forbi, og Wagner kunde ved sin Hjemrejse ikke være ublandet glad. Lottes Moder kunde, som vi hørte, godt se, „at han var et inderlig honet og godt Menneske“, men hun havde svært ved at forstå og anerkende, hvad der ikke var åndrigt, og Kaptajn Wagner var så jævn i sin Optræden. Det lå ikke til ham at stille sine Kundskaber til Skue; han havde med andre Ord ingen Anlæg til at gøre sig gældende. Og det kan godt være, at skønt Bedstemoder var glad ved at se de fine, begavede Tyskere af den Münterske Kreds i sit Hjem, så nærede hun dog Uvilje mod, at hendes Datter stadig skulde leve under tyske Omgivelser. Ja, der var heller ikke Udsigt til, at hun kunde komme til at bo i samme By som sin Broder, eller rettere til, at han kunde blive der, når hun kom der over. Onkel Ludvig blev nemlig ved denne Tid forfremmet. Han blev Herredsfoged i Løve Herred og tog Bolig på Frihedslund ved Tis Sø, hvor hans Søster Hanne kom og hjalp ham at indrette Huset. Stakkels Lotte fik ingen Støtte i Broderen, medens hendes Hjertensanliggende endnu stod uafgjort, idet Forældrene nølede med at give deres Samtykke. Han sagde, at Wagner var god nok som Ven, men han brød sig ikke om at få ham til Svoger. Det skulde nok bagefter gøres til Spøg, men det sårede dog. Onkel Ludvig kunde nok sætte Pris på, hvad der tog sig ud, og han vidste jo godt, at Oberst Wagners var lige så jævne som

Moritz. Nok sagt, det havde ikke set rigtig godt ud for de Forlovede, om ikke Lotte under Hånden havde fundet Støtte hos sin Fader, som med sin fine Menneskekundskab så' Wagners Værd og tænkte, at hans Datter nok skulde føle sig lykkelig ved en sådan Mands Side. Foreløbig skulde der ikke tales om Forlovelsen. Dog blev man snart enig om, at den skulde deklareres den 3. Juni, på Bedstefaders Fødselsdag; alligevel skete det først Dagen efter. Måske stod dette i Forbindelse med, at Kaptajnen havde sendt et Brev med Ringen til sin Fæstemø til hendes Fader, for at han skulde overrække hende den. Men herom skriver så Bedstefader:

„Det vigtige Øjeblik“ (da Brevet og Ringen blev overrakt) „vilde have været glædeligere for mig som Ægtefælle og Fader, om De ikke havde bedt mig *alene*, men Deres Elskedes *Forældre* derom. Den kærlige Moder står Datteren nærmere end Faderen. Af hendes Hånd måtte hun modtage Ring og Brev, hendes Velsignelse måtte ledsage hende. Derfor gav jeg Moderen Brevet til Datteren, som også af hendes Hænder modtog Pantet på Deres Kærlighed. Dette vil De billige, som Søn anerkende disse Følelser, og på dem grunde min Datters fremtidige Lykke.“ --

Brevet er skrevet på Tysk, Ordene falder lettere, end Oversættelsen har gengivet. Bedstefader skrev lige til sin Død Tysk til Fader, Dansk til Moder. — At denne lille Misforståelse kunde opkomme, skyld-

tes den forskellige Tankegang i de to Hjem. Fader bar sig ad, som der under tilsvarende Forhold vilde været gjort overfor hans Forældre. Obersten vilde have følt sig meget fornærmet, om Nogen i sådant Tilfælde var gået først til hans Hustru, men på Falkensten var Fruen den myndige.

En Ting var der endnu, som måtte ordnes; der skulde sættes i Enkekassen. I Brev af 19. Juli udtaler Etatsråden sin Tilfredshed med, at Kaptajnen har sikret sin eventuelle Enke 200 Rigskankdaler årlig, medens han ikke havde behøvet at gå ud over 150 Rbd. Iøvrigt var det tydeligt nok, at det unge Par vilde få små Kår at begynde med, men for at de overhovedet kunde få Lov til at begynde, måtte der skaffes Kaution for, at Wagner foruden sin Gage havde en Indtægt af, jeg ved ikke, hvor meget. En af hans Venner, en rig Godsejer, Kaptajn Ernst, var rede til at stille denne Sikkerhed. Og Moder fortalte, at ved hver Termin, så længe det krævedes, sendte Ernst dem en stor Pose med Specier. (Rigsbanksedler havde ingen Gyldighed i Hertugdømmerne og kunde ikke afsættes uden Tab). Hver Gang Pengene var komne, blev de straks efter sendte tilbage med Tak for Lån.

Da nu denne Sag var klaret, var der ingen Grund til at tøve med Brylluppet, og det blev da holdt den 19. September 1834. Det var en dejlig varm Efterårsdag, solrig og blid, som også Månedens første Halvdel havde været. Vielsen blev selvfølgelig for-

rettet af P. A. Fenger, som nu i 4 År havde været gift med Lottes ældste Søster Augusta. De nygifte lagde Vejen til Rendsborg over Fyn og Als. Da Lotte jo så tidt havde hørt Tysk i sit Hjem og forstod det lige så godt som sit Modersmål, og da Wagners Familie med Undtagelse af hans Fader (og hans Broder Fritz, som endnu var i Rendsborg,) ikke kunde et dansk Ord, var det aftalt mellem de unge Ægtefolk, at de skulde tale Tysk med hinanden, og Begyndelsen skulde ske straks, når de var komne over Storebelt. Men allerede ved første Forsøg fik Lotte Tårer i Øjnene, og den fintfølende Wagner sagde da: Nej min Pige, så bliver vi ved det Danske, — og det blev de derefter ved med. I Sønderborg boede Bedstefaders yngste Broder Etatsråd Carl Manthey, Amtsforvalter og Toldforvalter. Her førtes et selskabeligt Hus, og Falkenstenerne var altid glade ved at mødes med deres Sønderborgske Kusiner. Denne Gang fik Besøget i Sønderborg en vis Glans ved, at Kaptajnen, eller rettere hans unge Frue, da han ikke selv kom som fremmed, blev indførte ved det Augustenborgske Hof af Onklen, der var som hjemme der; det var jo i 1834. Senere tog Etatsråd Manthey som god dansk Mand Afstand fra Augustenborgerne.

Da Lotte med sin Mand var kommen til sit nye Hjem, gik der nogen Tid, før de kunde komme til Ro. Lejligheden, de flyttede ind i, var ikke stor, Fader havde nogle Møbler fra sin Ungkarletid, og

det havde ingen Vanskelighed at få Udstyrsmøbler, da Snedker Caspersohn, boede omme bag Altstädter Kirke ved Siden af Farfaders gamle Hus, var bekendt for sit fortrinlige Arbejde. Fader havde ikke blot god Smag, men ligefrem kunstnerisk Begavelse*), og havde selv givet Tegningen til flere af Møblerne. Og Bedstefader Manthey havde ikke knebet på Skillingen; han havde givet sin Datter 1000 Specier til at købe Udstyr for. Man blev snart enig om, at Glas, Porcellæn og meget andet fik man billigst i Hamborg, og så finder vi da vort unge Par, næppe kommet til Rendsborg, igen på Rejse. Imidlertid var Vejret slået om, det blev barsk og koldt, og Himlens Sluser stod åbne i omtrent alle de 8 Dage, Opholdet i Hamborg varede. Hvad der også gjorde sit til, at Rejsen ikke kom til at stå i fuld Gians, var, at Lotte ikke fik Lov til at være ene med sin Mand. Hendes jævnaldrende Svigerinde Caroline, som havde fået Lov til at være med på denne Rejse, var endnu ganske fremmed for hende. De to Søskende havde trods den ikke ringe Aldersforskel været så meget for hinanden, at det ikke var faldet dem andet ind, end at Caroline måtte med til Hamborg, og Lotte vilde ikke ved at gøre Indvendinger fremskalde Mistemning. Men alt i alt var Hovedindtrykket af denne Rejse fornøjeligt. Fader kendte så god Besked allevegne og var udmærket til at vise om.

*) Faders kunstneriske Begavelse arvedes ikke ned på Børnene, men den er dukket op igen i næste Slægtled.

Nu var Lotte i sit nye Hjem og kunde i Ro sætte sig ind i Forholdene. De var ikke så lidt anderledes, end hun havde tænkt sig dem. Hun var jo så vant til at høre tale Tysk og selv læse det, at hun mente snart at skulle blive indlevet her i den tysktalende Del af det fælles Fædreland. Men det gik slet ikke så let med Sproget. Dengang talte Småborgerne i Rendsborg kun Plattysk, ja Landbefolkningen forstod slet ikke Højtysk. Dette fik Lotte en Prøve på, da hun første Gang tog imod et Læs Tørv. Som hun tiltalte Karlen på ulasteligt Højtysk, fik hun til Svar: „Det tossede Dansk (dat ole Dänisch) forstår jeg ikke“. På den anden Side talte hendes Svigermoder en så udpræget schwabisk Dialekt, at Lotte i Begyndelsen havde svært ved at forstå hende.

Man hører tit Hvedebrødsdagene berømme. Sandheden er vistnok, at netop i lykkelige Ægteskaber er den første Tid den sværeste. Lotte var så lykkelig at have fået en Mand, der bar hende på Hænder, og dog kunde der komme mange Vanskeligheder. Mærkeligt var det, at Fader uden Overvindelse gik ind på at tale Dansk med hende, da han dog kun som Dreng og ganske ung (1808—15) havde været i København, og allerede efter tre Års Ophold med Troppekontingentet i Frankrig havde fået Garnison i sin Fødeby Rendsborg. Men han var vedbleven at føre sine Dagbøger på Dansk, hvormed han var begyndt i Frankrig, og som han vedblev med i over 30 År lige til sin Død. Og en Støtte

for Danskheden i det unge Hjem var det, at der fandtes ikke få dansktalende i Officers- og Embedsstanden. Da Moder kom til Rendsborg, var der, ikke just alle i deres nærmeste Omgang, men dog blandt deres gode Bekendte, en halv Snes danske Familier. Disse døde dog efterhånden ud eller flyttede bort, og de, som kom i deres Sted, gik op i den tyske Omgang. Men skønt Lotte altså også udenfor Hjemmet kunde bruge sit Modersmål, havde hun det ikke let. Hendes Mands Slægtninge var gode Mennesker, men de var fuldstændig fremmede for den Kreds, til hvilke hun følte sig draget. Og når der er en kærlig Moder og en Søster, som har haft Sønnens og Broderens hele Fortrolighed, så har de, måske endda mest Søsteren, svært ved at stige ned og finde sig i, at den unge Hustru nu har den første Plads i hans Hjerte. Dertil kom endnu den store Forskel i Tankegang og Opdragelse. Wagners Hjem havde altid været ført under små Forhold, men om man også på Falkenstein havde følt de vanskelige Tidens Tryk, så at der i den daglige Leve-måde herskede Nøjsomhed og Tarvelighed, førtes alligevel Huset i stor Stil. Lotte var dog både klog og praktisk, så hun i den Henseende snart fandt sig til Rette. Hendes Svigerfader, den gamle Oberst, var glad ved at tale Dansk med hende, men da hans Udtale af Ordene var ret ejendommelig, havde hun i Begyndelsen ikke let ved at forstå ham, og hans tiltagende Tunghørighed lagde snart Hindring i Vejen

for længere Samtale. Svigermoderen havde haft svært ved at finde sig hjemme, da hun kom fra det solrige Württemberg til det kolde, tågede Holsten, hvor selve Sproget var så forskelligt fra hendes Fødestavns, og hendes Helbred var vedblivende skrøbeligt. Men Lotte sluttede sig straks efter Evne til hende og kom til at holde oprigtigt af hende. — Husets anden Søn havde gaaet i Skole på Herlufsholm, men ved at forklare Faderen, at det vilde spare et År at blive Student i Kiel, havde han fået Lov til at bryde sin danske Skolegang af; havde siden studeret i Heidelberg og var nu som juridisk Kandidat Amtsfuldmægfig i Rendsborg, til han sidst i Trediverne blev Aktuar (Herredsskriver) i Meldorf. Med ham stod Moder på høflig Fod, men der var ikke nogen dybere Sympati mellem dem. Og Søster Caroline var, som antydet, ikke fri for at være sklnsyg på Moder. Da hun selv fik en Hjertenskær, blev Forholdet på anden Måde vanskeligt. Caroline, født 1811, var opvokset under Eftervirkningen af Frihedskrigene, og et årelangt Ophold i Württemberg havde yderligere bestyrket hendes Uvilje mod, hvad der var fremmed. Dette gav sig nu det Udslag, at hun var begejstret for alt Tysk og så' ned på, hvad

Der findes i Rigsarkivet en Skrivelse 1819 af Indhold: Major Fr. Carl Wagner ved Holstenske Infanteri Regiment søger for sin Søn Friedrich, der har studeret i Kiel, men har gået på Herlufsholm, om en Understøttelse på 200 Rigsdaler.

der var dansk. Hun blev forlovet og gift (1837) med den stiltfærdige lærde Subrektor ved Latinskolen Theodor Schreiter. Det var jo ikke længe efter, at Uve Jens Lornsen i sit Flyveskrift om „Slesvig-holsten“s Forfatning havde udkastet en Brand, der fængede i Embedsstanden, og dér blev nu Tante Caroline hjemme. Det var ikke blot gennem Schreiter, at Wagners Hjem kom i Berørelse med den Selvstændighedsfølelse (eller Genstridighedsfølelse), som var ved at vågne. I Kiel levede dengang den begavede, elskelige Professor Dorner, kendt i Danmark som Martensens Ven. Som Württemberger opsøgte han mine Forældres Hjem, hvor han blev en kærkommen Gæst. Men det smertede Moder, at han åbent udtalte sine Anskuelse om Hertugdømmernes Udskillelse fra Danmark. Og det gjorde hende Byrden så meget tungere, at det ikke blot var Skrålhalse og Kæltringe, som nærrede Uvilje mod Danmark, men også de bedste og ædleste Mænd. Der var nu også Sognepræsten ved „Christ- und Garnisonkirche“, den fortræffelige Callisen. Vel havde han holdt sig stille, men der fortaltes siden om ham, at da i Overgangstiden efter Oprøret Rendsborgs Kronværk var besat af de danske Tropper, vilde han ikke mere gå sin daglige Tur den Vej, for ikke at se deres Uniformer. Og der var Præsten Lund i Hohn, som tilligemed sin Hustru blev mine Forældres Hjertensvenner. Præsten ytrede sig først ganske uforbeholdent fra sit Standpunkt, men da han en-

gang red nev på Kongen og Regeringen, kom han midt under sin Tales Strøm til at se på Moder, som havde ladet Strikketøjet synke i Skødet, medens Tårerne randt. Her afbrød han sig selv, idet han sagde: „Det må jeg rigtignok bekende, at de Danske elsker deres Konge“. Siden lod han de Sager hvile, når han kom sammen med mine Forældre. Men dermed havde Moder dog ikke Fred, da det samme Had til alt Dansk mødte hende allevegne, ja det blev værre for hvert År. Da Tyskernes Forbitrelse efter Udstedelsen af Kristian den Ottendes Sprogpatent havde nået Kogepunktet, tyede Fader for at gøre sig en begrundet Mening til Onkel Ludvig som Sagkyndig, og særlig Moder må være bleven glad over det Brev, hendes Broder skriver:

„Det er en aldeles urigtig og forkert Mening, at det tyske Retssprog ikke skulde kunne oversættes på Dansk. Jeg kan bevidne, at jeg i de 14 År. medens jeg var i Rendsborg, idelig måtte oversætte Retstermini i Hobetal fra det ene Sprog til det andet, og jeg tør derfor uden Ubeskedenhed sige, at der næppe er nogen kompetentere Dommer i denne Sag end jeg. Men det er også kun Advokaterne derovre, som påstår sligt, fordi de ikke vil gøre dem bekendte med de danske Retstermini, eller ikke vil være bekendt, at de ikke er det. Underligt nok påstår de i samme Åndedræt, at de ikke forstår et Ord Dansk. Men Du kan dristig opfordre enhver af de Herrer Advokater til at op-

give blot *ét* Ord, hvortil der ikke skulde have et tilsvarende i det danske Retssprog.“

Onkel Ludvig havde vistnok Ret i, at de Påstande, hvortil der sigtedes, oprindelig udgik fra Advokaterne. Men det er bekendt nok, at den onde Sæd fandt en villig Jordbund hos Folket. Når der hos os i Anledning af det, som kom til Udbrud i Hertugdømmerne i 1848, blev råbt på mensvorne Forrædere og deslige, var det fuldt berettiget, thi det var den grundmurede Ret, som forventes, og skændige Midler, som brugtes. Men nu, da der er gået et Par Menneskealdre, må vi have lært, at Sagen også havde en anden Side; der skete noget af, hvad Jesus forudsiger, at Folk skal rejse sig mod Folk.

Det var først efterhånden, at disse Modsætninger udvikledes og blev bevidste for Moder. Men der var Sorger af anden Art, som kom over hende allerede i Ægteskabets første År. Den yngste af hendes Søstre, den, der stod hende nærmest i Karakter, den raske, livsglade Vilhelmine, blev bortrevet af Skarlagensfeber den 24. Februar 1835. Hun kavde ikke ført sin Kristentro på Læberne, men da hun nu var gaaet så pludselig bort, var det en Trøst for hendes Kære, at hendes Aftenlæsning, før hun lagde sig til Hvile, var det Nye Testamente, og de glemte aldrig, med hvilken Inderlighed hun sin Konfirmationsdag på Kirkegulvet havde fremsagt Brorsons Salme: Et helligt Liv, en salig Død Hinanden kærlig møde. — Omtrent samtidig med Vil-

helmine Manthey døde hendes Kusine Sofia, Geheime-råd Holtens Datter, gift med den som Kunstkender skattede Just Matthias Thiele, Samler af danske Folkesagn, siden Thorvaldsens Biograf. Også dette Dødsfald var en stor Sorg for Moder og hendes Søskende. Og endelig var Året efter mine Forældres Bryllup ikke gået rundt, før Døden bredte sine Vinger også over deres Hjem, idet det førstefødte Barn Augusta kun levede i 14 Dage, og Moder var Døden nær.

Det vil altid være en Fristelse for den unge Hustru, naar hun møder Vanskeligheder i sin nye Stilling, at beklage sig til sine Slægtninge. Men det gjorde Moder aldrig. Ung, som hun var, stod det dog klart for hende, at der ikke måtte bæres noget fra den ene af Familien til den anden, men at Vanskelighederne måtte gennemkæmpes af hende selv for Guds Ansigt. Men der var en anden Kamp, i hvilken hun kunde hjælpes af de Kære i det fjerne. Moder var afgjort en Martanatur; det havde vist sig i Hjemmet på Falkenstein, hvor hun så tidlig måtte overtage Styret, fordi hun var den mest praktisk anlagte og havde udmærket Overblik over Forholdene. Hendes Søster Augusta fortaite siden sine Børn, at Tante Lotte havde haft det Mundheld: „Der skal gøres en hel Del, og det skal gøres godt, og det skal gøres i en Fart“. Men til Martanaturerne hører det jo ikke blot at gøre Tingene godt og i en Fart, men også at se Vanskelighederne og gøre sig Be-

kymringer. Og for at komme bort fra disse trænger Martanaturerne ikke mindre end Marianaturerne til at finde Vejen hen til Jesus. Dertil havde Moder stor Hjælp af sin Søster Augusta. Denne var kun halvtredje År ældre, men hun var ved sin Ægtefælles Hjælp voxet i kristelig Udvikling, og hendes Breve blev for Moder en rig Skat både ved deres Advarsler, Formaninger og Trøst. Og ved særlige Lejligheder skrev Præstemanden selv til sin Svigerinde. Svært havde det været ved lille Augustas Død og Moders hårde Sygdom. Da fik hun fra P. A. Fenger et dejligt Brev, hvori han søger at stemme hendes Sind til Tak for alt det gode, hun havde fået af Gud. Og da hun var ved at synke sammen af Sorg over sin anden lille Piges Død (Frederikke) i Foråret 1837, skrev han et langt Brev, bygget over Davids Ps. 27. 14: „Bi efter Herren, vær frimodig. og Han skal styrke dit Hjerte, ja bi efter Herren“.

Hvor stor end Afstanden var efter de Tidens Målestok, så var det ikke blot Breve fra det gamle Hjem, som fandt Vej til Rendsborg. Da Moder, efter at have mistet Augusta, lå hårdt syg, havde hun den Glæde, at hendes kære gamle Fader kom og så' til hende. Og der var i hendes Natur en stor Modstandskraft til ikke at lade sig kue af Sorgen, men tage sig sammen i sin daglige Gerning. Og så havde Moder godt af at følge med sin Mand, når han til Fods besøgte Venner på Landet. Da hun var bleven rask igen, fik hun til Veninde Præstekonen i Hohn, Fru

Lund, som ikke boede længere fra Rendsborg, end at man kunde spadsere derud. Gjorde det end et Skår i Samlivet, som vi har hørt, men som det først senere ret udviklede sig, at Præsten (og selvfølgelig Fruen) ikke holdt af Danmark, så mødtes de dog i Kærligheden til det himmelske Fædreland. Tante Augusta udtaler i sine Breve Glæden over, at hendes Søster i Pastorinde Lund har fundet en åndelig Støtte. Og hun meddeler, at hun har' godt Håb om, at deres kære Fader vil komme til at mødes med dem i Forståelsen af det dybeste. Han var nået til ikke længere i Fenger at se den strænge Bodsprædikant, men var kommet til at holde af ham. Og medens de Præster, som tidligere gæstede Falkenstein, havde haft helt andre Interesser, var det nu sket, at Bedstefader havde indbudt Præster af den vestsjællandske Broderkæde, Fengers Venner. Med særlig Glæde omtales det, at han også har været i Bjergby ved et Konvent af „de hellige Præster“ og følt sig vel tilpas i deres Selskab. (Dog har han næppe været til Stede ved Forhandlingerne). Tante Augusta hjalp også, så godt hun kunde, Moder til at følge med i, hvad der i det store tildrog sig her hjemme. Hun fortalte om Grundtvig og Lindberg, om Foreningslivet, således som det også udviklede sig i Slotshjergby Præstegård o. m. a. Af Grundtvigs Skrifter fandt dog ingen Vej over til Rendsborg, uden Sangværket, som mine Forældre straks begyndte at læse med hinanden.

Lille Frederikkes Død faldt i Foråret 1837. Vinteren havde været stræng og lang, og rimeligvis var Barnet kommet for tidlig ud i Luften; hun blev angrebet af en ondartet Forkølelse og døde efter få Dages Forløb. Mine Forældre havde netop Besøg af Faders Ven Fr. Helmsdorff, Hofmaler hos Storhertugen af Baden. Han tegnede Fader og Bedstefader Manthey, som var kommet i Besøg; det sidstnævnte Billede er blevet ret udbredt ved en vellykket Gengivelse i Løveapotekets Festskrift (København 1908). Da lille Frederikke var syg, bad han Forældrene om Lov til at afbilde det dejlige Barn. Der var i hans Anmodning noget så uimodståelig bønligt, at Moder ikke kunde afslå den; hun skulde også afbildes. Hun satte sig da til Rette med det døende Barn — og siden alene. Det blev et herligt Billede (Akvarel, men desværre ufuldendt, dog kun i uvæsentlige Enkeltheder). Helmsdorff tog det hjem med, men døde uden at have gjort det færdigt. 21 År senere lykkedes det Broder Frederik efter forgæves at have ledt efter Billedet i Tyskland at opspore det i Strassburg og ved Ejerindens Velvilje at komme i Besiddelse deraf. Der er et forunderligt dybt Udtryk i det Blik, hvormed Barnet fæster Øjnene på sin Moder; en usigelig Moderkærlighed, som søger at holde den flygtende Sjæl tilbage, lyser ud af den unge Kvindes Åsyn. Det var i Begyndelsen af April, at Frederikke døde. Foråret sneg sig sent ind i mine Forældres Hjem, og det var, som om

Moders Modstandskraft denne Gang var brudt. Da hun Sommeren igennem blev ved at være lige nedbøjet, tog Fader med hende over til Faikensten. Der gik et Par Måneder, uden at nogen Forandring kunde spores, men så lod Moder sig overtale til at gøre en Tur med Fader til det dejlige Møen. Da mine Forældre vendte hjem, var Moder beriget med nye Indtryk og med Mod til atter at tage fat på Livet. At Rejsen havde så stor Betydning for hende, skyldtes for en stor Del hendes trofaste Ægtefælle. Som Fader selv var en god Fodgænger, forstod han også at meddele dem, han var i Følge med, Lyst til Fodvandring. Han var en udmærket Iagttager og kunde vække Opmærksomhed og Interesse særlig her, hvor han af hele sin Sjæls Styrke ønskede at opmuntre og glæde sin Hustru. Og han forstod så godt at berede dem, han havde kær, Overraskelser. Moder glemte aldrig den dejlige Septemberaften, da de havde taget Ophold på Liselund, hvortil de var komne ad Landevejen. Hun kunde huske den venlige Kone, som de mødte ved Stenten med Sommeræbler, og som gæstmildt bød hende et Æble, og hun kunde fortælle om den Oplevelse, det var, da Fader uden at bruge mange Ord førte hende ud på den åbne Mark, fængslede hendes Opmærksomhed ved forskellige mere eller mindre ligegyldige Genstande inde i Landet og pludselig bød hende vende Blikket til højre, hvor den betagende Udsigt åbner sig mod Taleren, hvis Omrids i deres blændende

Hvidhed tegner sig så skarpt mod det blå Hav*) — Moder havde en levendø Sans for Naturen og bevarede den op i sin høje Alder. Hun kunde stå stille i Have eller Skov for ret at nyde Træernes Former og Bladenes Farvespil.

Mine Forældre boede først i Mühlenstrasse, således kaldet, fordi der ved den øvre Ende af Gaden lå en Vandmølle, som fik sin Drivkraft gennem en lang hvælvet Gang, tilgængelig for Både, der var ført fra Over-Ejderen under Volden. Det var en Købmandsgård med en Gang midt paa Façaden, så mine Forældre havde et dybt, temmelig smalt Værelse til Gaden, medens Rummet på den anden Side af Gangen var optaget af Butikken. Snart blev denne Bolig dem for trang, og efter Augustas Død flyttede de hen til Volden til et Strøg, som hedder Schleuskuhl, ganske nær ved Schiffbrück, en Inderhavn for Småfartøjer, stående i Forbindelse med Nedre-Ejder og derfor udsat for Ebbe og Flod, især for det sidste, men fyldt ved Kielerkanalens Anlæg. Gaden, som førte langs Volden og mandede ud på Pladsen ved Schiffbrück, kunde ved Højvande blive oversvømmet. Her lå altså det Hjem, hvor de andre Rendsborgske Børn blev fødte, nemlig Frederikke og vi tre andre. Det var et hyggeligt gammelt

*) Ak! I Foråret 1909 har et Skred fundet Sted, hvorved Talerens Omrids skal være forandret ikke så lidt, ligesom for få År siden den dejlige Dal ved Kapellet blev ødelagt, og for 45 År siden Dronningestolen sank i Havet.

Bindingsværkshus, 5 Fag, med grønmalede Stolper og gule Tavle; Gadedøren var på Midten. Vi boede ovenpå, ud til Gaden lå Faders Kabinet mellem Dagligstuen og Stadsestuen. Alt var småt og lavt, men hyggeligt. Og det Liv, som førtes derinde, var nøjsomt og tarveligt. Det gjaldt om at spare, særlig i de første År, da Indtægterne var meget små. Dog må det af os, der har så svært ved at få Pengene til at slå til, skønt vi har flere mellem Hænderne end vore Forældre, ikke glemmes, at Prisen på Livs-fornødenhederne er stegne i langt højere Grad end Indtægterne. Moder fortalte, at Kød kostede 1 Skilling ($6\frac{2}{3}$ Øre) og Smør 5 Skilling ($33\frac{1}{3}$ Øre) Pundet, og at Laks var så almindelig og så billig, at det hed sig, at Tjenestefolk, når de lod sig fæste, betingede sig, at de ikke vilde have Laks mere end to Gange om Ugen. Samtidig med, at Kosten var god, om end efter vor Tids Begreber tarvelig, og vel tilberedt, forstod Moder at få Husholdningspengene til at holde Måneden ud. Dertil kom, at Bohavet havde et solidt Præg, og af Sølvtoj havde mine Forældre dels i Udstyr, dels i Brudegaver. faet ikke så lidt. Som Bedstefader havde vist sig rundhåndet med Udstyret, betænkte han ved Lejlighed det unge Par med store Gaver. Da de efter det første Besøg på Falkenstein, (1836) skulde rejse hjem, kom han med 2 Ruller Specier, 50 i hver, altså 400 Kr., og bad Fader lægge dem på Bunden af sin Kuffert. Bedstemoder havde også sørget for, at hendes Datter var rigelig for

synet med Klæder, og da Fader første Gang, efter at Vejret var blevet koldt, førte sin unge Hustru hen på Paradepladsen, hvor Musikken spillede, udtalte hans Kammerater deres Beundring over hendes prægtige Silkekåbe, helt foret med Pelsværk (Bugfoer). Samme Kåbe har vi Børn ikke kendt i dens Herlighed, men kun efter at Silketøjet var afløst af et meget simplere, men også langt stærkere Stof. I denne fornødrede Skikkelse holdt Kaaben sig i mange År. En Genstand, vi beundrede, var Moders imponerende Halskæde af drevet Guld, så lang, at den kunde gå to Gange rundt om Halsen. Hun havde faaet den tilligemed et Par tilsvarende Øresmykker i Brudegave af sin Svigermoder. Netop fordi Faders Slægtninge var så sparsommelige i det daglige, kunde de, hvor der var særlig Anledning, vise sig rundhaandede. Denne Kæde, som Farmoder havde bestilt hos en Fætter, der var Guldsmed i Stuttgart, kendte vi Børn næsten kun, som den lå gemt i det perlemoderindlagte Palisandertræs Skrin, og det betragtedes næsten som en Dydsbelønning, når vi fik Lov at se den. Moder havde i sin Ægtestands første Tid båret den ved festlige Lejligheder, men holdt op dermed, da engang en anden ung Kone, øjensynlig som Spejder på Fleres Vegne, spurgte hende, om hendes Kæde da også var ægte. „Som om det kunde falde mig ind at pynte mig med uægte Flitterstads“. Mange År lå det pragtfulde Smykke ubrugt i sit Gemme, til Moder byttede det bort for en langt

beskednere Kæde, som blev skænket en af Svigerdøtrene.

Kort efter at mine Forældre kom hjem fra Klinteturen, havde Tante Caroline Bryllup. Den derved foranledigede Udvidelse af Omgangskredsen blev, som tidligere berørt, på Grund af de politiske Strømninger, ikke til ublandet Glæde for Moder, men derved blev hendes Fædrelandskærlighed styrket. En Opmuntring for Moder var det, at der den følgende Vinter lagdes Rejseplaner, som kom til Udførelse i April 1838, idet ikke blot Bedstefader Manthey kom til Rendsborg, men med ham begge Moders Søstre. Det var en stor Glæde for Moder at se dem hos sig, ganske særlig Augusta, som i de 4 År, der var forløbne, siden de til Stadighed kunde ses, havde været så meget for hende i sine Breve. Da der var Dampskibsfart mellem København og Kiel, gik Rejsen mellem Falkenstein og Rendsborg ikke længere udelukkende over Fyn og Sønderborg, hvor man hver Gang havde besøgt Faders Broder Carl; nu kunde Vejen også lægges over Vordingborg og Næstved. Saledes gjorde Bedstefader og Tante Augusta med deres Hjemrejse. De var de første, som måtte drage bort, da ingen af dem kunde undværes ret længe i sit Hjem. Derimod blev Tante Hanne hos mine Forældre. Hun var endnu ugift og delte sin Tid mellem Falkenstein og Frihedslund, hvor Onkel Ludvig fremdeles boede, til denne Gård brændte. I de sidste År, han var Her-

redsfoged i Løve Herred, lejede han sig ind på det nærliggende Selchausdal.

Tante Hanne slog sig altså til Ro i Rendsborg for at være til Hjælp under en Familiebegivenhed, som inødesås med stor Spænding. Mine Forældres første Børn var så tidlig tagne fra dem; hvorledes skulde det nu gå? — Ventetiden fik da tilsidst Ende som alt andet jordisk. Den 25. Juni oprandt, lys og varm. Der holdtes på denne Dag Marked i Rendsborg. De to Søstre gik ud sammen og havde Glæde af at se på Folkelivet, der mindede dem om Barndomsdagene, når de var sammen på Slagelse Marked. Hen på Aften kom der en Liremand, som akkompagneredes af en Dreng med en så smuk Stemme, at Moder næsten ikke kunde løsrive sig fra Vinduet. Straks efter kom jeg til Verden. Havde jeg endda kunnet vente næste Dag over, så havde jeg fået Fødselsdag sammen med Moder. Man dengang var jeg ikke oplagt til at bie, og som det gik, var det jo også godt. Tante Hanne kunde nu rejse hjem og af Selvsyn fortælle om det sunde og vel-skabte Drengbarn, og Året efter kunde de glade Forældre fremvise deres Skat på Falkensten. Jeg skal have taget mig nydelig ud, da jeg som en anden Bylt blev langet ned i Båden ved Vordingborg. Falkenstensrejserne kostede mine Forældre ikke så lidt. Om end mange Ting var langt billigere end nu, så var selve Befordringsmidlerne dyrere. Moder sagde, at der på sådan en Familietur godt kunde gå

100 Daler til. Men man sørgede for, at den mindst varede en Måned, og i den Tid var jo Husholdningen hjemme hævet.

Året 1840 blev på forskellig Vis af Betydning for mine Forældre. Med den nye Tid var nye Ideer komne op, og således vilde man ikke lade Bedstefader og den Kompagnon, han havde taget, beholde Adressekontorets Privilegium uanfægtet. Ved at optage Avertissementer var der et Blad, som truede med at ruinere den gamle Adresseavis. Det var hårdt for den fredelige Bedstefader at føre Proces*), men her var ingen Mulighed for at komme uden om, og Dommen, der faldt i Juni 1840, slog Konkurrencen til Jorden.

De gamle Annaler og Købstadskrøniker må have været forholdsvis lette at føre, efterdi det ikke gjaldt om at fremstille Begivenhederne i Sammenhæng, men Årstal og Dato anviste enhver Ting sin Plads. Lad os nu efter hine ærværdige Eksempler ganske tørt notere, at Måneden efter hin Dom, der — ialtfald til en viss Grad — betryggede Familiens Eksistens, fik vort Hjem atter Tilvækst, idet Broder Frederik blev født den 29. Juli. Og samme År blev Tante Hanne gift med Kammerassessor Carl Sechmann Stage, ansat under Finansministeriet, (død som Finanshovedkas-

*) Processen var begyndt i 1837. Professor David havde i Fædrelandet taget Parti, hvilket Bedstefader tog sig meget nær. Men Professor Sibbern ydede ham en stor Tjeneste ved uopfordret i „Dagen“ for 13. November at forsvare Adressekontoret.

serer). Han havde en faderlig Velynder i Gehejmeråd Holten, i hvis Hus han også lærte Tante Hanne at kende. De levede omtrent 16 År i et lykkeligt Ægteskab, kun formørket ved Tantes tiltagende Svaghed. Hun havde en yndefuld Skikkelse; man kunde se, at hun havde været smuk, men Lidelserne havde gravet dybe Furer i Ansigtet. Hun havde arvet sin Moders Sans for det skønne, hendes Sangstemme var høj og klar, og hvem som havde hørt hende spille Mendelssohns Lieder ohne Worte, glemte det ikke. Ved hende havde Hjemmet i Falkenstein fået et Præg af Skønhed. Hun var den af Søstrene, hvis Ånd havde fået den rigeste Udvikling. Hvad der bidrog hertil var foruden hendes naturlige Begavelse, at hun havde været meget om sin Fader og havde læst højt for ham, hvis Syn i de senere År var svækket. Men bedst af alt var dog, at under de stadige Lidelser „Sjælens Vinge“ voksede, så hun styrkedes til i det stille at vidne om Ham, hun troede på.

Inden dette År, der havde været så rigt på Begivenheder, gik til Ende, kom der stor Sorg og Ydmygelse over vort Hjem. Fader var kommet under Vejr med, at en af hans Underofficerer havde modtaget Stikpenge af Mandskabet, både Penge og Fødevarer. Kom Sagen frem, vilde Manden have sin Stilling forbrudt, og derved vilde hans Familie komme i Elendighed, da der var en stor Børneflokk. Da nu Underofficeren tilsyneladende viste oprigtig

Anger, mente Fader, at det var bedst at dysse Sagen ned, og det såmeget mere, som Manden var ualmindeilig dygtig i Tjenesten. Hvad der var modtaget, blev tilbagegivet eller godtgjort, men Sagen blev vitterlig, Mennesket var fræk nok til at angive sin Kaptajn som Medvider, og nu kunde Fader ikke undgå Straf. Der blev nedsat en Stabskrisret, som dømte Fader til 6 Ugers Fæstningsarrest; mindre kunde ikke gøre det ud. Men da han som Arrestant skulde til Frederiksort, mødte alle Kammerater i hans Hjem, bevidnede ham deres Agtelse og sagde, at de i hans Sted vilde have handlet som ham. — Den højtidelige Afsked, der blev taget, virkede meget oplivende på den ældste Søn, som knap var 2½ År gammel. Moder fortalte siden med Vemod, at jeg råbte Hurra, da Fader var steget op i Kalechevognen, som kørte ham til Bestemmelsesstedet.

Det blev en trist Jul for mine Forældre, som var skilte på denne Måde. Heldigvis fik denne sørgelige Tildragelse ingen skadelige Følger for Faders Fremtid. Havde der været det mindste muggent ved hans Handlemåde, var han sikkert falden ved Reduktionen i 1842, men Faders Samtige, General Gerlach, kunde henved 20 År senere sige til min Broder Frederik: Gamle Moritz var anset for en af Hærens dygtigste og mest intelligente Officerer.

I, som læser disse Optegnelser, vil blive skuffede, når I venter at se Moders Billede, således som hun levede og virkede, og således som min Søster Char-

lotte måske vilde have evnet at fremstille det. Jeg føler selv, at jeg egentlig kun mægter at tegne de Omgivelser, under hvilke hun levede. Men det er jo ikke blot de store Kunstnere, der tages i Arbejde, når en Mindesten skal rejses; der er også Brug for både Stenhuggere og Jordarbejdere, ja også for Gartnere til med varsom Hånd at plante Blomster og Buske for at gøre hver sit til at hædre den bortgangnes Minde.

Året 1841 var begyndt med Sorg for mine Forældre. Foråret bragte dem, særlig Moder, et Savn, idet den danske Vennekreds, som var begyndt at udtynnes, yderligere svandt ind. Kaptajn Conring, som havde Ansættelse ved Toldvæsnet, blev forflyttet til Neustad. Hans Hustru, født Braëm, var død for ikke længe siden, og nu styredes Huset af hendes Søster, Enkefru Wedelfeldt. Hende havde Moder meget kær og følte hendes Bortrejse som et stort Tab. Det var heller ikke let at skilles fra Louise og Julie Conring, og det så meget mere, som de efter Moderens Død havde været længe til Gæst hos mine Forældre, hvor de ganske følte sig som hjemme. Moder satte særlig Pris på den ældste af dem, den lille, skrøbelige Louise. Lidet kunde Nogen ane, hvad hun engang skulde udvikle sig til, det var hende, som blev den egentlige Grundlægger af og første Forstanderinde for Diakonissestiftelsen. Moder mødte hende igen i Halvtredserne i København, hvor Venskabet Bånd påny knyttedes, og hvor Louise

fik en Plads ved Plejestiftelsen. Julie gled helt bort fra os, da hun blev ført ind i en anden Åndsretning.

Sommeren kom, og Moder havde atter den Glæde at besøge det gamle Hjem med sin Mand; denne Gang havde de 2 Børn at tage med. Ingen vidste da, at det vilde blive sidste Gang. Rejsen til København gik helt og holdent til Vands. Det var med en Jagt, ført af Skipper Jakobsen, der bragte Støbegods til København for det store Værk Carlshütte, som ejedes af Faders Ven Agent Hartvig Holler. Der blev virkelig skaffet Plads til os alle på den lille Skude. Rejsens Begyndelse var ret ejendommeligt; da vi var komne ind i Ejderkanalen, måtte en Matros, som var gaet i Land, spænde sig i Sele og slæbe Fartøjet frem. En Afveksling var det, når vi skulde gennem en Sluse. Vi havde så tidt ved Rendsborg sét, hvorledes det gik til ved Slusen dér, men det var dog noget andet, når man selv var med og blev løftet op med hele Skibet, eller ved de sidste Sluser sænket ned mod Havets Vandspejl; men det tog jo megen Tid. Omsider kom vi da ud i Kielerfjord og derfra i rum Sø, og nu kom der Fart på, men Bølgerne gik så højt, at stakkels Moder, som havde lille Frederik ved Brystet, blev meget dårlig. Den stærke Søgang havde også andre uheldige Følger. Anna Barnepige, som bredte sig i en Lænestol, der var båren op på Dækket, væltede, og lille Ludvig, som gladelig løb han over Dækket tor at få et Stykke Smørrebrød, gled på den glatte Tilje, faldt

på en Skål og slog sit Øre til Blods. Hvad værre var, Skålen gik i Stykker, og den var næsten uérstatelig, da den både havde tjent til Suppeterrin og til — Vadskefad. — Da man var kommet ind mellem Smålandene, faldt Vinden af. Da Skipperen ikke var vant til at bespise så mange Munde, slap Provianten op, så der omtrent ikke var andet tilbage end gule Ærter. Først på femte Dag nåede man København, men der gik endnu en lang Formiddag, inden vi kunde få Lov at komme i Land, da Toldvæsnet og måske flere andre Væsner skulde se Papirerne efter. Moder var inderlig glad ved at se sin Søster Hannes Hjem; Stages boede dengang i den hyggelige Fengerske (nu Barnekowske) Gård i Store Kongensgade. Efter adskillige Dages Ophold her rejste Familien til Falkenstein. Bedstefader kom selv til København og hentede os i sin firspændige ærværdige Wienervogn. Resten af Ferien henrandt hyggelig i det gamle Hjem. — I København havde Ludvig oplevet sin tredje Års Fødselsdag. Den Omstændighed, at Drengen havde været paa denne Rejse og kunde tale med sine Forældre derom, gjorde, at så mange Småtræk kunde tages op igen. Vort Hjem levede så at sige i Mindet om Turen hele Efteråret igennem. Derfor gjorde det et stærkt Indtryk på os, da vi hørte, at Bedstefader, der som sædvanlig var rejst ind til København i Terminsforretninger, lå syg derinde. Drengen vilde jo gerne vide, hvad Bedstefader dog kunde fejle, og da Moder søgte at for-

klare, at det var Maden, som den kære Gamle ikke kunde tåle, foreslog Ludvig, at Moder skulde skrive og råde Bedstefader til at spise Vælling og Pandekager. Men ak, her kunde hverken Diætforskrifter, som barnlig Kærlighed udtænkte, eller rationel Kurpleje hjælpe; det var Organismen, som nu var udlevet og opbrugt efter at have gjort Gavn i over syv gange ti År.

HJEMMET PÅ FALKENSTEN OPLØSES.

NÅR Fader eller Moder dør, vil det altid være, som om der blev skaaret ind vort Liv. Men Bedstefader Manheys Død blev af så indgribende Bedtydning for Moder, at jeg må ofre et helt Kapitel paa at fortælle om dens vidtrækkende Følger.

Over to Menneskealdere er henrundne siden, og Gravens Muld dækker alle dem, hvis Hjerter bevægedes ved disse Begivenheder. Var det da ikke bedst at lade det hele hvile under Glemselens Slør? Nej, her er ikse Tale om Familiehemmeligheder, der skal afsløres. Der er ikke noget skamme sig over på Slægtens Vegne, men om jeg så må sige, det er en Familietragedie, som der skal fortælles om. Og det skulde være en Formaning til den unge Slægt. Sørg i Tide for at have Eders Sager i Orden, sørg ikke blot for det store Regnskab med Gud, det, hvor vi aldrig vilde kunde svare Ham et til Tusinde, hvis der ikke var En, som har betalt det for os, — men sørg også for at have lagt Fders timelige Sager til

Rette. Det er sørgeligt, når de Efterladte kommer i Strid om Arven. Beskik derfor i Tide Eders Bo, hvad enten det er fattigt eller rigt. Men ihvor det end går, så vær milde og nænsomme mod den Enke, som har mistet sin Ægtefælle og sidder tilbage i Sorg og Savn. Da vi i Sommeren 1841 gæstede Falkenstein, var Bedstefader jo mødt i København for at hente os, men han var skrøbelig; lige siden Nytaar havde han ikke været rask. Såvidt jeg kan skønne, var det Gammelmandskræft. Da Terminen kom, følte han sig saa svag, at han kun med Overvindelse rejste sig, da Vognen holdt for Døren for at føre ham til Byen, og straks efter sin Ankomst til det sædvanlige Herberge Hotel Royal måtte han lægge sig syg. Der blev ikke sparet paa omhyggelig Pleje. Den Syge blev tilsét af Konferensråd Fenger, Frederik den Sjettes Livlæge. Bedstemoder kom sidst i Julen og veg ikke fra sin Mands Sygeleje. Frygt og Haab skiftede, den ene Uge gik efter den anden, men det viste sig mere og mere, at Livskraften var opbrugt. Fra Nytaarsdag, da der tilsyneladende var indtrådt Bedring, gik det kendelig ned ad Bakke, og den 18. Januar 1842 udåndede Bedstefader blidt og stille i sin Hustrus Arme.

Bedstemoder havde ved sin Mands Dødsleje savnet Døtrene. De to ældste var ved Afstanden forhindrede i at komme, og Tante Hanne lå meget syg. Hun havde netop i disse Dage mistet sin førstefødte lille Pige. Så snart det nødvendige var be-

sørget, kørte Bedstemoder hjem til Falkensten. Hun skriver til Rendsborg:

„Da jeg ved Udrejsen fra København kom til Frihedsstøtten, nåede jeg en grå Rustvogn, bespændt med fire Heste. Jeg så derpå, og jeg vidste, at i den Vogn stod Kisten, som gemmer det sidste af Manden, den eneste, som jeg har elsket i denne Verden.“

Begravelsesdagen kom. Uagtet det slette Vejr med Snefog og dårlige Veje var der mødt et talrigt Følge. I Hjemmet talte Svigersønnen, P. A. Fenger. Godsets Bønder bar Kisten ud af Kirken og til Graven på Gerløv Kirkegård. Emil Clausen, Præst i Boslunde, gennem Fenger Familiens Ven, talte fra Prædikestolen, og Fenger forrettede Jordpakastelsen. Lille Ludvig Fenger og hans Broder Rasmus fulgte med deres Forældre Bedstefader til Graven. Kort efter (12. Februar) skrev P. A. Fenger til Rendsborg:

„Om et Bånd er bristet mellem os ved Faders Død? Ja, mere end et. Hans venlige Åsyn måtte formilde, hvad der af Uvenlighed kunde true med at bryde ind imellem os. Det at have en sådan Fader levende iblandt os måtte minde om, hvad vi ere hverandre skyldige. Det, som maatte be-
drøve den gode Gamle — og det vilde Mangel på
gensidig Kærlighed og Overbærenhed — det havde
vi en forøget Årsag til at hade og afsky. Des-
uden: Falkensten, og Falkensten, hvor Fader boede,
var et Samlingssted for os Søkende; når og hvor-

dan, hvor ofte, hvor længe vi herefter skulle samles, det hører mere end fordum til det uvisse,

Skal vi græde over, at Faders Død sønderbrød Bånd imellem os?

Ja, men vi skal lade os trøste, og vi skal bede Gud at knytte de Baand, som ere tilbage, desto fastere, og da navnlig de Bånd, som ikke briste, ej engang i Døden.

Troens Bånd og det af Sandheds Tro, af Troen på Jesum Christum, udspringende Kærligheds Bånd, er det ikke det, Du mener, kære Broder Peter? så hører jeg Lotte spørge. Jo, hvad andet? svarer jeg. Ja, siger Du, det ske! men ved at Du nævner Troens Bånd, så sig mig, det er en Tanke, jeg ikke har kunnet blive fri for, sig mig: Var det Troens Bånd mellem Fader og os? Tør vi trøste os til en salig Genforening med ham? Saledes som Du har lært os det efter Guds Ord, ved grundig Omvendelse, levende Tro, Fremvækst i Helliggørelse ved Sakramenternes Virkning, under Ordets Brug, var det saaledes med Fader?

Stille med de mange Spørgsmaal, som man vanskelig kan indlade sig på uden at give sig ind i en Dømmen over Andre, som vor Herre ikke kan lide. Du og jeg ere underviste om, (og Gud har ved sin Åand stadfæstet Vidnesbyrdet i vore Hjerter), hvad vi skulle tro og gøre for at blive salige. Andre end dem, der ere af Sandhed, andre end dem, der ved Sønnen ere komne til Faderen,

ønske vi ikke Samfund med, og må ikke begære det. Hvo, som elsker Fader eller Moder, Søster eller Broder højere end mig, er mig ikke værd. Om vor Fader ved Sønnen kommer til Faderen, måske alt er kommet, eller kommer inden eller på den yderste Dag, lad os ikke ville dømme i sådan Sag. Vi sige: vi haabe det. Hvorfor? Er det, fordi han var kærlig o. s. v.? Nej, Alle have syndet og dem fattes Guds Ære, men fordi vi have sét Træk af Guds Billede hos ham, vi kalde Fader, og at Gud ikke glemmer, hvad Hans er. Hans Barmhertighed er stor. Afpæle den inden dette Livs Grænser har vi ingen fuldgyldig Beføjelse til, især naar vi kan skønne, at Sandheden her er ikke ret gæet op for et Menneske, når et Menneske, så vidt vi kunne skønne, har været i Dunkelhed om Guds Råd til Salighed, det være nu mere eller mindre ved egen Brøde. Det var en gruelig Tid, Faders Ungdom og Manddom faldt ind på. Apostlen siger: Med Vankundighedens Tider haver Gud baaret over, men byder nu alle Mennesker allevegne at omvende sig. Dette gælder dette finder sin Anvendelse på vore Dage. At Fader, ligesom han kom tilbage fra de revolutionære Meninger i politisk Henseende, hvoraf han i sin Ungdom var henrevet, også tildels var kommet tilbage fra den religiøse, åndelige Revolution mod Christendommen, hvoraf Slægten var henrevet, det har vi Årsag til at antage. Om christelige Ting

talte Fader kun lidet, han var bange for Hyklery; han kunde ikke godt, som Forholdene vare, ud-tale sig. Du eller jeg kan ikke sige, at vi anså det for usandsynligt, at Troens Gnist var og ulmede i hans Hjerte, og er derhos Christi Dag ikke kommet, og er Christus nedfaret til de Dødes Rige (thi det betyder Helvede, som vi bekender i den 2. Artikel af vor Trosbekendelse), og er, som Apostlen Peder skriver, Evangelium derfor forkyndt for de Døde, at de vel skulle dømmes for Mennesker efter Kødets, men leve for Gud efter Ånden, så lad os med Beskedenhed, med Taknemmelighed, med Glæde sige: Vi håbe, at en salig Genforening med den Elskede skal ske ved Guds Nåde og formedelst den Herre og Midler Jesus Christus, på hvem vi tro og i hvis Hænder vi overgive vore Sjæle og alle deres Sjæle, som vi elske.

Men for os gælder det om, efter den Klarhed, Gud har skænket os, at betræde Vejen til Guds Rige. Den Klarhed, vi have, den er således, at den må blive os (jeg mener især mig, men jeg formoder, også Dig), til Dom, dersom vi ikke iføre os Lysets Våben, dersom vi ikke vandre i Lyset, i Evangelii Lys, og stride med Lysets Våben for Livets Krone. Kære Søster! Ingen Halten til begge Sider, ingen Skånsomhed med, hvad der skal udryddes, ingen Bejlen til Verdens Venskab, ingen Knæfald for Mammon, ingen Fastholden ved egen Vilje, egen Ære og Ros. Det er Tid at stå op af

Søvne og være årvågne! Vi kan, vi tør, vi bør ikke hverken helt eller halvt skikke os lige med den nærværende Verden. Vi maa vokse i Guds og Christi Erkendelse. Hans Nåde imod os ma ikke være forgæves, vore Børn skulle opdrages i Tugt og Herrens Formaning og vore Formaninger skulle være i mere end i Ord, de skulle være i Kraft. Det er det gudelige, det fromme, det glade Liv i Christo, der skal give Børnene Lyst til at betræde den rette Vej og efterlade et dybt og varigt Indtryk på deres Hjerter. Gud, hjælp til, at dette måtte ske! O, at vi Søkende i dette Enefordnødne ret måtte sammenbindes, så bliver vi Venner for Tid og Evighed. Amen!“

Men Tiden skrider ustandseligt, ja ubarmhjertigt frem, Livet stiller tidt de strængeste Krav til dem, som er lamslaaede ved Sorgen over, hvad de har mistet. — Graven havde ikke lukket sig over Bedstefader, før allerede en Række Spørgsmål dukkede op, som med ubønhørlig Alvor krævede at besvares. Allererst dette: Hvad skal der gøres med Gården? — Det var Bedstemoders Ønske at hensidde i uskiftet Bo. Forvalteren mente, at han godt kunde holde det gående med Gårdens Drift. Det var jo opgående Tider, og Bedstemoder vilde gerne blive på Falkenstein i det Håb, at den yngste Søn Nikolaj med Tiden kunde overtage den. Men han var først lige bleven Student og måtte lære Landvæsnet, inden det kunde vise sig, om han overhovedet duede dertil. For Bed-

stemoders Skyld ikke mindre end for deres egen og Hustruernes forlangte nu Svigersønnerne Skifte, hvilket først vilde medføre, at Falkensten måtte sælges: Det var en besk Skal at tømme for Bedstemoder; hun havde regeret dør som en Dronning i tredive År i mørke såvel som lyse Dage og måtte nu afgive Herredømmet. Det var svære Måneder, og det blev bestandig sværere, alt eftersom Auktionsdagen, den 30. Marts, nærmede sig. Dagen i Forvejen var det Bedstemoders Fødselsdag. Altid før havde den været holdt med Glans, nu forløb den i uhyggelig Spænding. Augusta var kommet over fra Bjergby for at hjælpe sin Moder med Tilberedelserne og være tilstede ved Afgørelsen. Auktionen blev holdt i den store Sal, hvor for få Måneder siden Sørgehøjtiden havde fundet Sted. Sønnerne, Herredsfogden og Studenten, hjalp på Tingene ved at tage imod Folkene og holde dem i godt Humør. I Værelset ved Siden af sad Bedstemoder og Tante Augusta. Tavse knugede de hinandens Hænder under bange Forventning, medens Budene lød inde fra Salen, krydrede med de uundgåelige Auktionsvittigheder. Endelig faldt Hammerslaget, Døren gik op, og man lykønskede Bedstemoder til, at Ejendommen var gået op til 113,200 Rigsdaler. Onkel Ludvig sendte Bud efter Kældernøglen, for at den nye Ejers Skål kunde drikkes i den bedste Vin. Det var Kam-

1911 blev Gården solgt for 365,000 Kr, men da var Godset længst bortsolgt.

merråd Trolle, for Tiden Forpagter på Frederiksgave. Han kom straks for at hilse på Bedstemoder, og det viste sig snart, at han var en fintfølede, hensynsfuld Mand. Da han foreløbig var bunden ved sin Forpagtning, blev det let ordnet, at Bedstemoder lejede Bolig af ham på Falkenstein for et År. Her kunde hun ogsaa beholde sin Vogn, hvilket havde meget at sige for hende; det var hende på Grund af hendes Svagelighed ganske utænkeligt at foretage Rejser i fremmede Vogne. Nu, da intet Ansvar for Hjemmet påhvilede hende, trængte hun til at komme omkring til sine Kære.

Det fulgte af sig selv, at der ved det store, rigt forsynede Hjemms Opløsning måtte være meget at sælge; der blev da holdt Auktion over Løsøre både først i Maj og midt i Juni. Ved Vurderingen havde Bedstemoder udtaget Indbo til eget Brug.

Under alt dette var der et Spørgsmål, hvis Løsning ikke i Længden kunde opsættes, skønt Ingen havde vovet at udtale det, nemlig Adressekontorets Fremtid. Det var jo Indtægterne derfra, som i trange Tider havde hjulpet Bedstefader til at klare Vanskelighederne, medens så mange Godsejere måtte gå fra deres Ejendom. — Hvad skulde der nu ske, hvorledes skulde Delingen gå for sig? Skulde det gå efter Arveloven, da tilkom der Bedstemoder over Halvdelen; eller skulde der måske lægges en anden Betragtning til Grund? — Bedstemoder fandt det rimeligst, at hun kom til at stå for det hele, så at hun gav Bør-

nene, eftersom hun syntes, at de kunde have Behov. Da Bedstefader i sin Tid som Enkemand måtte skifte med Sønnen for at kunne indgå Ægteskab, var Adressekontoret holdt udenfor, idet Sønnen ikke fik Part deri.*) Siden havde Bedstefader optaget en Medinteressent. Men hvorledes skulde nu Bedstefaders Part behandles? Skulde den betragtes som tilhørende et Interessentskab, og hvad skulde i dette Tilfælde ske, eller skulde Arveloven komme til Anvendelse? Familiens Ven A. S. Ørsted erklærede Sagen for tvivlsom, og alle Arvinger var enige om, at der under ingen Omstændighed måtte føres Proces mod Bedstemoder. Denne havde været så oprevet, at ingen turde bringe denne Sag på Bane for hende. Kun Moder havde engang i et Brev gjort Tilløb til at bringe den frem, men Antydningen var så frygt-som, at den ikke blev forstået. Afgørelsen kunde dog ikke udsættes i det ubestemte. Der blev da forelagt Bedstemoder et Forslag, ifølge hvilket Adressekontoret skulde betragtes som Interessentskab, og den Mantheyske Halvpart deles i 7 Dele, så hun fik 2, hver af de 5 Børn 1 Del. Bedstemoder følte sig dybt såret, da hun mærkede, at Børnene havde for-handlet bag hendes Ryg. Den af dem, hvem det måske faldt tungest, var Moder, og det så meget mere,

*) Eller havde han fået en Affindelsessum? det kunde ikke udredes. Selv var han jo kun 11 År, da Faderen giftede sig påny. Underligt nok er det, at man ikke hentede Op-lysninger fra Skifteprotokollen af 1808.

som Bedstemoder ventedes til Rendsborg i Besøg. Og det gjorde ikke Sagen lettere for hende, at Fengers erklærede, at de var rede til fuldstændig at give Afkald på deres Part, om det kunde fremme Sagen. Men alle var enige om, at der ikke måtte gøres Uret, og tilsidst samtykkede Bedstemoder i at følge det omtalte Mæglingforslag. Skønt denne Sag endnu ikke var afsluttet, gik Besøget i Rendsborg for sig og var meget vellykket. Bedstemoder kom over Kiel med Nikolaj og blev 3 Uger hos os. Samlivet mellem Moder og Datter var kærligt, men man tav om det uafgjorte Spørgsmål, Børnene viste sig til deres Fordel. Bedstemoder havde allerede for længe siden bedt Fader om, på Hollers Jernstøberi at bestille et Gitter til Graven i Gerløv, og der var skrevet meget frem og tilbage, da man i de Tider ikke kendte til Billedhefter med Fabrikreklame. Nu kunde Bedstemoder selv tage Bestemmelsen. Hjemrejsen gik for sig over Sønderborg, hvor Svogeren tog imod Bedstemoder med stor Kærlighed; derfra tog hun over Ärösund og Fyn. På den lange Tur fik hun at føle, at det ikke var idel Lyst at køre med egen Vogn, men at ubehagelige Kuske og usle Heste kunde gøre den Rejsende Livet surt. Vejen blev lagt over Frederiksgave, der havde Interesse, ikke blot, fordi Falkenstens nye Ejer endnu boede der, men også fordi Hovedbygningen lige var bleven indrettet til at tage imod Kronprins Frederik og hans unge Hustru. Bedstemoders Skønhedssans forargedes

ved at se den Smagløshed, som gjorde sig gældende i Værelsernes Udstyr.

Efteråret gik, og Bedstemoder var tidlig og silde beskæftiget på Kirkegården med at bringe Gravstedet i Orden. Her hvilede foruden Bedstefader og Vilhelmine endnu 2 Småbørn, den ene dødfødt. Bedstemoders rastløse Ånd fandt Hvile i egenhændig at gøre så meget Arbejde, som muligt. Før ret at kunne give sig Ro på Kirkegården lejede hun sig et Aftrædelsesværelse hos Degnen. Og endda blev hun ikke dengang færdig. Gitteret var under Transporten blevet beskadiget, det var ikke muligt at få sat det i Stand på Stedet, og i København havde man smølet med Marmortavlerne, så at de først vilde kunne opsættes til Foråret.

Denne Syslen var velgørende for Sjæl og Legeme, og Bedstemoder fik Mod til at tage ind til København i Efteråret. Endnu kunde hun ikke søge det gamle vante Herberge, Hotel Royal, hvortil der nu knyttede sig så tunge Minder, men lagde sig ind på d'Angleterre. Og der var så megen Ligevægt i hendes Sind, at hun ikke blot besøgte sin Datter og sine Søskende, men endog nogle Gange var i Teatret. Dengang var der Mening i Indskriften: „Ej blot til Lyst“; dengang kunde Scenens Kunst virke forædlende og styrkende.*)

*) Bedstemoder var i Teatret den 24. Marts 1844 og sad ganske nær ved Thorvaldsen, da han sank sammen, rørt af et Hjerteslag. Det behøver vel ikke at tilføjes, at denne Begivenhed berørte hende på det dybeste.

Det var forholdsvis lykkelige Dage. Lidet anede kun, at hun snart efter skulde tømme Ydmygelsens Kalk til Bunden.

Det var i December, at en af Arvingerne i Anledning af nogle Puukter, som måtte klares, inden Boet kunde sluttes, lod en Yttring falde, at de Genstande, Bedstemoder havde udtaget til eget Brug, var for lavt vurderede. Men nu bestemte hun, at hver Stump skulde gå til Auktion, så hun kunde købe ind igen af sine egne Sager, hvad hun behøvede. Og derved blev det.

Det skar vor Moder i Hjertet at se sin stolte, myndige Moder så dybt ydmyget. Men fra den Tid af kom hun til at stå hende nærmere og forstå hende bedre end før. Og det skal siges til Bedstemoders Ære, at hun aldrig, selv i stærkeste Sindsoprør, skrev anderledes, end at Efterslægten får inderlig Medfølelse med hende.

Foråret 1843 kom, og Bedstemoder delte sig mellem Auktionsforberedelserne og Arbejderne ved Graven, som nu nærmede sig deres Fuldførelse. Og så var der endnu 2 Ting, det lå hende på Hjerte at få gjort, inden hun for bestandig forlod det kære Falkensten. Hun havde straks efter Bedstefaders Død ladet Helmsdorffs Tegning af ham litografere og havde uddelt Billedet med så rund Hånd til Slægt og Venner, at der trængtes til et nyt Oplag. Men da Pladen var sleben af, måtte Arbejdet tages op fra nyt. Fremdeles lod Bedstemoder til hver af Børnene gøre en

Brystnål med et lille Guldkors, på hvis Bagside fandtes et Gemme med Bedstefaders Hår. Ved en Guld-kæde var den forbunden med en mindre Nål.

Da disse Ting var besøgede, kom den sidste Auktion, på hvilken alt det tiloversblevne Løsøre blev solgt. Trolles tog Bolig i deres Ejendom, og Bedstemoder drog ud i Verden, foreløbig til Slotsbjergby. Her var hun, da Skiftet blev sluttet sidst i Juni 1843, og besøgte os derpå i Rendsborg.*) Dette Besøg, som iøvrigt gik udmærket godt, kunde let have givet Anledning til Ulykke for vort Hjem. Da Bedstemoder på Hjemrejsen var kommen et lille Stykke på Vejen til Kiel, løb et Forhjul af Barutchen. Det samme var sket ved Sorø Året iforvejen og var gået heldigt af. Men denne Gang kom Faders ene Ben til Skade, så han i et Fjerdingår var sygemeldt fra Tjenesten.

Bedstemoder havde længe båret på den Tanke at gøre en Tur til Trondhjem for at se til sin Mands Slægt, men ved nærmere Overvejelse måtte dette Ønske opgives, blandt andet af Hensyn til Bekostningen, da Bedstemoder selv med vanlig Rundhåndethed havde afholdt de i det forrige omtalte eller antydede Udgifter, af hvilke man kunde tænke, at adskillige burde have påhvilet Boet. Så træffer vi hende hos

*) Onkel Nikolaj, som nu lærte Landvæsnet på en Gård i Nærheden af Sønderborg, var i Følge med hende, og Onkel Ludvig kom samtidig i Besøg til den By, hvor han havde tilbragt så mange glade Dage i sin Ungdom.

Slægt og Venner, mest i Slotsbjergby, dog også i København eller Helsingør (hos Broder Gehejmeråden). Sidst på Året fik hun gjort Aftale med Domprovst Ortveds om til Foråret (1844) at komme i Kost hos dem, og her havde hun sin Bolig eller rettere sit Hovedkvarter i 2 År, til hun bestemte sig til atter at føre Hus. Men hun glemte ikke sine Børn, og sendte bl. a. i Julen 1843 til Rendsborg rigelige Gaver, hvoraf særlig en Æske med Herligheder til Juletræet frydede os Børn. Men på Moder havde disse Års Begivenheder gjort et uudsletteligt Indtryk, så hun indskærpede os: Vær gode mod de Gamle, medens I har dem!

VI.

DE SIDSTE ÅR I RENDSBORG.

OVER disse Ting, som greb Moder så stærkt, Bedstefaders Død og Bedstemoders Opbrud fra Falkenstein, må vi ikke glemme Hjemmet i Rendsborg, fra hvilket vi endnu ikke fra Årene 1842 og 1843 har hørt andet, end at Bedstemoder gæstede os og betænkte os med rigelige Gaver. Men imidlertid var vore Forældres Kår forbedrede, Familien var vokset og havde skiftet Bolig.

En Tildragelse, der greb ind i mange Menneskers Velfærd, kom kun til at kaste en let Streifskygge hen over vort Hjem. Det var Hamborgs Brand, som indtraf i Maj 1842. Ved Efterretningen om denne forfærdelige Ulykke sendtes i Hast en Troppstyrke hen imod den hjemsøgte Stad for at hjælpe Øvrigheden med at holde Orden, og Fader afmarcherede med sit Regiment. Men når man betænker, at der er 14 Mil fra Rendsborg til Hamborg, kan man ikke undres over, at Militæret kom bag efter, og blev

sendt hjem, før de endnu havde nået Hamborg, med Tak for udvist Venlighed.

Just i de samme Dage var der stor Spænding blandt Officererne i den danske Hær. Der havde været for mange af dem, og de var slet lønnede. Den under Kristian den ottende indførte nye Hærordning bragte med sig en betydelig Reduktion, så at mange Officerer fik deres Afsked. På den anden Side fik de tilbageblevne både Lønforhøjelse, og i det hele bedre Kår. Tidligere var Officererne så at sige stavnsbundne, hver i sit Regiment, da Avancementer ikke som nu gik over hele vedkommende Våbenart, men kun over Regimentet, og dette kunde virke uheldigt med Hensyn til Oprykningen. Netop i Holstenske Regiment var Stillingen ret trykkende på Grund af de uheldige Avancementsforhold. Allevegne var der Spænding i Forventning om, hvad den kongelige Resolution vilde bringe. Derfor blev der stor Glæde i mine Forældres Hjem, da der kom Brev fra Bedstemoder, som fra pålidelig Kilde havde hørt, at Fader var blandt de heldige. Hun skrev en varm Lykønskning, men pålagde Forældrene foreløbig at bevare det som en Hemmelighed. Så kom da Forfremmelsen den 1. Juli.

Men de Forskydelser, som fulgte af den nye Hærordning, bragte Moder et stort Savn, idet Familien Glahn forlod Rendsborg. Næst efter Courings var der ingen, hvem Moder havde stået nærmere end denne Familie, som hun allerede havde kendt fra

det Holtenske Hjem. Gamle Oberst Glahn gik i 1842 af som Genaralmajor og bosatte sig i København, hvor han døde i en høj Alder. Kun en af Døtrene, Nathalie, blev i Rendsborg, hvor hun var gift med vor myndige, intelligente Huslæge, Justitsråd Beeken. Men det var også den eneste dansktalende Familie i vor Omgangskreds i de to År, vi havde tilbage i Rendsborg. Derfor var det fornøjeligt for mine Forældre, at der netop i 1842 kom en ung sympathetisk, dansktalende Mand til Rendsborg, Kanaltranslatør Klagenberg; han var i Slægt med Familien Holten, så vi adopterede ham som Fætter.

De Omstændigheder, under hvilke Faders Forfremmelse skete, var i flere Henseender af Betydning for Familiens Forhold.

Ikke blot rykkede Fader op i Stilling og Løn, idet han blev Kaptajn af 1. Klasse og Kompagnichef i 14. Bataljon, men da Avancementet blev fælles for hele Hæren, stod Fader pludselig som en af de ældste Kaptajner, så det var tydeligt, at Udnævnelsen til Major ikke kunde lade vente ret længe på sig. Efter al Sandsynlighed vilde det betyde Opbrud fra Rendsborg, og nu abnede sig et helt nyt Fremtidsperspektiv.

Ludvig var sat i Skole, da han var 4 År gammel; han gik i den store Borgerskole omme bag Kirkegården, lige ved Siden af Latinskolen, hvor Tante Caroline boede med sin Mand; mellem Latinskolen og Bedsteforældrenes Hjem var der kun et lille Hus.

Det var jo ganske udmærket, alt dette, Skole, Tante og Bedsteforældre ved Siden af hverandre. Men det kunde ikke blive ved at gå således. Fader og Moder var ganske enige om, at således som Stemningen i Hertugdømmerne havde udviklet sig, måtte det inden ret længe blive nødvendigt, at Drengen blev sendt til København for at opdrages på Dansk; Stages vilde nok tage imod ham. Og så vilde engang Turen komme til Frederik. Men der var ingen Grund til at forhaste sig; foreløbig indrettede man sig efter Forholdene.

Familien havde som ovenfor anført, fået Tilvækst. Det var den 29. September 1842, at vi to Smådrengene var hos Bedsteforældrene hele Dagen — for mit Vedkommende fra Skoletidens Slutning. Henimod Aften kom Oppasseren Prinz og overraskede os med den Efterretning, at vi havde fået en lille Søster. Vejret var råt og fælt, og for at komme hurtigere afsted tog Karlen en af os på hver Arm, slog et Tæppe om os og bragte os i Løb hjem, hvor vi var inderlig glade, da det tilstedtes os at se den lille Skat. Ludvig havde hørt så tidt om de to små Søstre, der laude på Kirkegården med den hvide Rose på deres Grav; han vidste, at Moder havde været så bedrøvet over at miste dem, og han fik Lov at være med, da Præsten døbte lille Lotte og i Talen udtalte en varm Taksigelse til Gud, som havde skænket dette Hjem en Datter. At Barnet blev døbt i Hjemmet, skete ikke på Grund af Sygdom, men det hænger sammen

med Tidens Mangel på Syn for Dåbens Betydning. Den ortodokse Skole i Hertugdømmerne holdt strængt på Bibelens Troværdighed og slog sin Lid til den i Kødets komne Kristus, men Dåben opfattedes som en opbyggelig Familiefest og forrettedes derfor næsten udelukkende i Hjemmet, skønt Døbefonten vedblev at stå på sin Plads i Kirken.*)

Nu blev vor lille Bolig os for trang, og da Faders Lønforhøjelse tillod det, lejede han en rummeligere Bolig i Nabolaget, også ud til Volden. Vor nye Husvært, Vognmand Kobrok, var rå og fordrucken; hans Kone var en Stakkel, som undertiden blev pryglet af sin Mand og en voksen Søn i Forening. Men til daglig mærkede vi ikke ret meget til dem, og Boligen passede os godt; Værelserne var luftige og store. Her boede vi ved Bedstemoders sidste Besøg. Ret mærkeligt var det, at ligesom Fader var født i Rendsborgs gamle Bydel, på Ejderøen, så blev han boende der som gift Mand. Om det var tilfældigt, at vi altid boede i Altstadt, ved jeg ikke, men det var da et Tilfælde, der så ud som en Tanke. Fader havde megen historisk Sans og indskærpede Børnene, så snart som de kunde forstå det, at de var fødte på dansk Grund, idet den gamle Grænsesten havde stået over Altstadtets søndre Port.**)

*) Da min Onkel siden i 17 År var Præst i Slesvig By, forrettede han i al den Tid kun én Gang Døb i Kirken, og det var for en dansk Familie.

***) Frederik den Sjette lod Stenen tage ned 1806; nu findes den på Tøjhuset i København.

Vi, Moder indbefattet, lyttede til Faders Fremstilling med Ærbødighed.

Vi Børn havde tidlig en Fornemmelse af, at vore Forældre stod ubrødelig tæt sammen, så der aldrig var Tale om at opnå hos den ene, hvad der var nægtet af den anden. Iøvrigt havde Moder ubetinget Tillid til Fader, særlig med Hensyn til Drengenes Opdragelse, og skønt hun af de to var den stærkeste Karakter, lod hun ham ganske råde. Således var det ham om at gøre, at vi skulde være selvhjulpne. Derfor øvede han os tidlig i at gå lange Ture i al Slags Vejr, sendte os ud på egen Hånd, når der skulde udrettes Ærinder eller siges Besked, og tog os med i Vandet. Når vi var i Faders Hånd, var Moder tryk for os.

Det var altså i Kobroks Hus, at vi havde Besøg af Bedstemoder i Sommeren 1843. Den gode Plads, vi nu havde, gjorde, at Forældrene havde lettere end før ved at følge deres Hjertes Tilbøjelighed til at vise Gæstfrihed; det var den gammeldags, hyggelige, fortrolige Gæstfrihed, den, som gør, at man har sine kære boende hos sig, så længe de kan blive. De brød sig ikke om at gøre Selskaber, jeg husker fra Rendsborgtiden kun et eneste Aftenselskab. Ved en Efterårsmanøvre husede vi endog 2 Familier, Præsten Lunds og en Professorfamilie fra Kiel, og da vore Gæster fandt, at det var for meget, at den ene af Parterne skulde ligge i vort Sovekammer, trøstede Moder dem med, at vi havde så udmærket Plads ovenpå. Ja, der var dejlig Plads, hele Loftsrummet

stod til vor Rådighed; det var varmt, stilje Septem-
bervejr og vi Drengene var henrykte over, at vi fik
Lov til at ligge på Gulvet såvel som Forældrene

Tiden gik stille og umærkelig, men da kom der
engang i Sommeren 1844 et Brev med et stort Segl
til Major M. C. F. A. v. Wagner. Og der meddeltes
heri, at Fader var ansat ved 1. Linje-Infanteri Bataljon,
som lå i København på Sølvgadens Kaserne.

Allerede i Februar var der hos os sket noget,
som satte Sindede i Bevægelse og ligesom indledte
den Forandring, der nu indtraf. Bedsteforældrene
havde i henimod et halvt Århundrede boet i det
gamle Hus bag Kirken, men nu var de husvilde,
hvilket var gået saledes til: Der udbrød i Snedker
Caspersohns Værksted Ild, hans Hus blev lagt i
Aske, og Bedstefaders Ejendom blev så ramponeret
af Ilden, at der fornuftigvis ikke kunde være Tale
om at sætte det gamle Hus i Stand; det blev købt
af den brandlidte Nabo og måtte give Plads for en
ny Bygning. De Gamle, hvis Ejendele i Brandnatten
tildels var ødelagte ved at kastes ud på Kirkegården,
kom straks til deres Børn, Farfader til os, Farmoder
til Onkel Schreiters, og snart blev en ny Lejlighed
funden. Men der var en underlig Utryghed over
det hele, og så kom det store Brev. Fader måtte
jo straks begive sig til sin nye Plads, Moder måtte
med os 3 Børn blive et Par Måneder endnu, så kom
Fader og hentede os. Det var mig ret ubehageligt
og uforståeligt, i den Tid at høre Folk kalde Moder

„Stroh Wittwe“; det kunde hun jo nok bære, hverken hun eller nogen anden kunde ane, at der ikke skulde gå 5 År, før hun for bestandig blev Enke. Foreløbig lyste Fremtiden os så forhåbningsfuldt imøde.

Inden vi rejste, blev der taget Billeder af alle Familiens Medlemmer, for at både de bortdragende og de tilbageblivende kunde have de kære Åsyn for Øje. Daguerreotypien, ud af hvilken en halv Snes År senere Fotografien udviklede sig, var dengang en ganske ny Opfindelse, som bragte sine Udøvere Rigdom. Når man nu ser de små Billeder, som det ikke er let at få drejet sådan for Lyset, at man kan opfatte, hvem de forestiller, er det vanskeligt at tænke sig den Begejstring, de vakte. Man betragtede denne Opfindelse næsten som et Vidunder. Nyheden var netop kommen til Rendsborg, først Året efter blev den bragt til København. Det var ikke idel Fornøjelse at blive afskildret på denne Måde. I Rendsborg måtte man ud i det frie; hvordan så Vejret var, Solskin eller Blæst, man måtte sidde under åben Himmel i flere Minuter uden at blinke, og Resultatet blev gerne et sørgeligt Billede med stirrende Blik og ynkelige Miner. Ikke desmindre underkastede alle 3 Generationer sig gladelig. Småbørn kunde det slet ikke gå med, derfor slap Søster Lotte for at „tages af“. Med Drengene lykkedes det godt; navnlig var Frederik henrivende polisk. Mindre heldige var de gamle. Fader var næsten mislykket, da et Vindstød i det afgørende Øjeblik havde bragt hans

Hår i Uorden; Moder sér mildt gennem sin underlige Frisure og en Kappe, som for Nutiden tager sig ud som Skyklapper. Men det sete afhænger jo af Øjnene, som opfatter det, og alle 3 Generationers Billeder betragtedes med Tilfredshed.

Så kom Indpakningen, der foretoges af Forældrene egenhændig. De var begge Mestre i at pakke. Det var den samme Jagt, der havde bragt os til København for tre År siden, som nu optog vort Gods. Selv kørte vi 9. August 1844 med Ekstrapost til Kiel, hvorfra „Løven“ førte os til vort nye Hjem.

Afskeden var hjertegribende. Hvor glad end Moder var, navnlig for Børnenes Skyld, så var det dog svært at løsrive sig fra det Sted, hvor hun havde tilbragt 10 lykkelige År, og ikke mindst at forlade de Gamle, for hvem hun var bleven som en kær Datter. Men Året var ikke gået rundt, før alt, hvad der hørte os til, var borte fra Rendsborg. Onkel Theodor Schreiter blev Konrektor i Husum, og de Gamle, hvem nu ikke længere noget kunde holde tilbage i Rendsborg, fulgte med deres eneste Datter og levede i hendes Nærhed, til de begge 1847 gik til Hvile i Husum.

VII.

SØLVGADENS KASERNE.

SOM vi har sét, var alt lagt forunderlig godt til rette for Moder, da hun i August 1844 begyndte på det nye Livsafsnit i København. Hun kunde glæde sig til at sé sine Børn vokse op under sunde Forhold, vokse op som danske Mennesker. Og hvor kunde hun dog glæde sig til den Bolig, hendes trofaste Ægtefælle havde beredt hende.

Bedstemoder var taget ind til Byen for at møde os, og det første kendte Ansigt, vi så', var hendes, da hun stod i et Vindue i Kvæsthusgadens Kaserne (nu D. F. D.) og tilviftede os sit Velkommen, medens „Løven“ langsomt gled ind og lagde til ved Bolværket. Hun havde også sørget for, at Hjemmet var forsynet med det nødvendigste, så vi kunde nyde det første Måltid i vor egen Bolig. Dér så rigtignok i de første Dage noget tomt ud, inden Jagten kom med vort Bohave, men Fader havde anskaffet en Del nye Møbler, som var bragte på Plads, så Husholdningen straks kunde begynde. Og efter Moders

hele Natur kunde hun næppe have fået et heldigere Virkeområde end på Sølvgadens Kaserne. Hjemmet var hendes Verden, og om hun end med Interesse fulgte Begivenhedernes Gang, havde dog hendes livlige Ånd Sysselsættelse nok med at leve for Mand og Børn, så hun brød sig ikke stort om at komme ud. Vor Bolig var 1. Bataljons Majorslejlighed i Sølvfløjens 2. Etage (1. Sal), hvor vi havde 6 Beboelsesværelser, deraf de 4 til Gaden. Moder elskede Udsigten over Kongens Have; det var hende inderlig kært, at hun uden at gå ud fra sine Vinduer kunde følge Livet i Naturen. Og over Trætoppene hævede sig Rundetårn, så Moder kunde iagttage Middagssignalet, som dengang blev givet der oppe fra. Ligeledes så's Petri Tårn, som dengang skinde af Forgyldning på de Kugler, som bærer den øverste Del af Spiret; men fremfor alt var der Frue Tårn. Da mange År senere Christian Richardt sang: „På gyldne Kors sig Aftensolen bryder,“ da måtte Moder tænke på de mange Gange, hun ved Solnedgang havde glædet sig ved dette Syn. Og vi må ikke glemme, at ganske nær lå Rosenborg, som nylig havde aflagt det Lag af grå Oljemaling, der i Frederik den Sjettes Tid havde skult dens skønne Former, og nu strålede i ungdommelig Skønhed.

Vi to Drengene kom straks i Skole, da Sommerferien var udløben. Fader meldte os ind i den gamle „Borgerdyd“; den var sygnet hen på den engang så navnkundige Professor Michael Nielsens gamle Dage;

men nu skulde den under Bartholins Ledelse begynde en ny, forhåbentlig strålende Tilværelse. — Søster Lotte kunde nu både gå og tale, og havde så udviklede Begreber, at da hun blev taget med hen (det var lige ved Frihedsstøtten) at se et Panorama af Paris, hvor der lå en lille Floddamper i Seinen, udtalte Barnet, at hun vilde ud på det Skib for at sejle hjem til Rendsborg med sin Lise.

Da vi ret var komne til Ro, og alt var bragt i god Gænge, meldte sig en stor Begivenhed, idet vi den 13. Oktober fik en lille Søster, som efter Bedstemoder blev kaldt Anna Pauline. Vi kunde jo nok huske, at Moder havde været syg ved Charlottes Fødsel, men denne Gang svævede hun mellem Liv og Død, da hun var angrebet af den ondartede Barselseber, som netop i det Efterår krævede mange Ofre. Men hvad forstår vel Børn, når Døden banker på Døren! det er først langt senere, at Billedet af Fader fra de Dage er dukket frem, hvor fortvivlet han var. Men Gud forbarmede sig over vort Hjem. Moder blev atter den samme, og lille Anna voksede op, yndig og fin, ja saa fin, at man fik Følelsen af, at her var noget at værne og frede. Lotte var mere frejdig og stærk, men også et prægtigt Barn. Et Par Gange var hun i alvorlig Fare for at få sit lille Ansigt vanskabt for Livstid. I Rendsborg havde Barnepiggen Lise båret Lotte på Armen, medens hun med samme Arm i Hånden havde et tændt Lys. Barnet greb efter dette og fik derved i Panden

et Brandsår, som hun alle sine Dage havde Mærke af. Og på Kasernen faldt hun en Dag mod Kanten af Vinduesforhøjningen i Dagligstuen og slog Overmundens Fortænder ind. Ved Moders Åndsnærværelse blev de dog straks trykkede op på deres Plads, og det lykkedes ved hendes omhyggelige Pleje, at de voksede fast.

Omtrent ved denne Tid var det, at Moder blev bekymret for, at Lotte skulde få engelsk Syge. Man mente, at denne fremmedes ved Nydelsen af Kartofler, og Diæten indrettedes derefter. Da der netop i den Tid var megen Tale om Kartoffelsygdom, som voldte Ulykke i Irland og påførte det danske Landbrug store Tab, mente Lotte, at hun var sat på Diæt for at undgå Kartoffelsygdom. Heldigvis drev det over, så hun hverken fik den ene eller anden Slags Sygdom. Værre var det med Broder Frederik, som en Række af År, ja op til den voksne Alder, jævnlig led af hovne Mandler. Og én Gang kom han ved sin dårlige Hals i Livsfare. Fader og Moder var en Aften i Selskab hos Geheimeråd Hottens, da Frederik blev overfaldet af en uhyggelig og meget voldsom Hoste. Han bad saa bønlig Pigerne om at hente sine Forældre, men de mente, at det behøvedes ikke, og da Forældrene kom hjem sent på Aftenen, fandt de ham halv kvalt. Fader fik fat på den Droske, der havde bragt dem hjem fra Selskabet; i flyvende Fart gik det til Lægen, Professor Emil Fenger, som boede langt ude i Nyhavn. Heldigvis var han hjemme

og kom straks med. Det viste sig at være falsk Strubehoste, en Sygdom, som kan være farlig nok, og som her optrådte med stor Voldsomhed. Så ilede Fader da til Hjorteapoteket og hentede Iglar, som skaffede Lindring, og snart var Faren overstået.

Endnu én Forøgelse fik Børneflokket i Kasernen; det var 12. Januar 1847, at vi havde den Glæde at hilse en lille Broder, som efter vore Bedsteforældre på fædrene Side blev kaldt Carl August.

Når man tænker, at Moder næsten blev 86 År, kan det synes underligt, at vi i vor Barndom betragtede hende som svag. Hun led til Tider af stærk Hovedpine, og hendes Tænder var dårlige. Dengang var Tandlægekunsten i sin Barndom, og desuden kunde Moder slet ikke forstå, at der var Mening i at anvende noget på sig selv, når det ikke var uomgængelig nødvendigt. Men Følgen deraf var, at hun tidt følte sig forpint. Overfor andre kunde hun tage sig sammen, men i Hjemmet lod det sig ikke skjule. Disse Pinagtigheder styrkede yderligere Moders Tilbøjelighed til at holde sig hjemme, hvilket jo var godt nok for Børnene.

Det er ikke godt at sige, hvem der havde lært mig at stave, Moder eller Louise Conring. Men vist er det, at Moder i Rendsborg fortalte mig Bibelhistorie. Da Frederik og jeg i København straks anbragtes i „Borgerdyden“, fulgte det af sig selv, at det nu især blev de mindre Børn, hun tog sig af. Hun holdt nok af at fortælle Æventyr, men de kom aldrig

til at hidse Børnenes Fantasi, da det kun var nogle få Stykker, som blev fortalte om og om igen. Det var, som om Moders Røst hver Gang gav Skikkelserne Liv påny, så der blev lyttet med Opmærksomhed, skønt Børnene kunde Fortællingerne udenad. Og så var der de bibelske Sange. L. C. Hagen havde allerede 1832 udgivet en Samling af Bibelske Sange og Rim, næsten alle af Grundtvig. De kom nu frem, men også her var det kun et lille Udvalg, der blev brugt, navnlig da „Abraham sad i Mamre Lund“. I Rendsborg havde Moder holdt meget at synge til Klaver; hendes Bravourarie var „Der Knab' vom Berge“, hvori en Gætergut udsynger sin Glæde over det friske Liv på Bjerget. Moders Stemme var en dejlig Alt, men Pianoet, som var Rendsborger Fabrikat, købt til Moders Udstyr, havde allerede fra først af kun spinkle Toner, og da under vort Besøg på Falkenstein en Virtuoso fik Lov til at hamre løs på det, benyttede han sig så grundig af Tilladelsen, at det efter denne Overhaling var noget hæst og overanstrengt. Da så Fader 3 År senere under den store Flytning havde ladet Klaveret som det tungeste Stykke Rejsegods stuve nederst i Lasten på Hollers Jagt, fik Sangbunden en Revne. Det stakels Instrument var nu blevet gammelt før Tiden, men Moder fik heller ikke mere Stunder til at synge Arier. Derimod fandt hun godt Tid til at spille for Børnene. Her var nu Repertoiret heller ikke stort,

idet det gerne indskrænkede sig til Tyrolervals, Syvspring og O du lieber Augustin.

En stor Begivenhed var det, at Schreiters besøgte os først på Sommeren 1845. Vi havde et godt Gæstekammer at byde dem. Bedstemoder havde været nogle Måneder hos os,*) og det var fra først Meningen, at hun vilde opgive sin Bolig hos Domprovstens og flytte til os, men hendes livlige Ånd kunde ikke finde sig til Rette med den indelukte Udsigt ned i Kasernegården, så hun havde taget Afsked for bestandig med det Værelse, som nu Schreiters kunde benytte. Der blev på begge Sider stor Glæde ved Gensynet. Det var så fornøjeligt at høre om Lærerboligen i Husum og om, hvor godt de to Gamle havde tålt Omplantningen fra Rendsborg. Der blev gjort Aftale om, at vi alle skulde komme til Husum næste År i April til Bedsteforældrenes Guldbryllup.

Endnu en Nydelse bragte samme Sommer os. Næppe var Schreiters vendt hjem, før vi tog ud at besøge Fengers i Slotsbjergby. Nu, da de to Søstre var kommen til at bo nærmere ved hinanden, blev Moders Brevveksling med Tante Augusta langt hyppigere end før, men Brevene var jo til Gengæld en Del kortere**). Og nu var det ikke blot os, som

*) Et varigt Minde om Bedstemoders Besøg var en dejlig Gave fra hende, en forgyldt Lysekroner med Glasprismer.

***) Brevportoen var gennemgående langt højere end nu og beregnede efter Afstanden.

kom på Gæsteri, men vi havde tidt den Glæde at huse nogle af vore Fættre og Kusiner, når de kom ind til Byen. For Moder var det af Betydning at have så let ved at komme sammen med den Søster og Svoger, hvem hun skyldte meget af sin Udvikling.

Det faldt af sig selv, da vi kom til København, at Moder fik Stoleplads i Vartov Kirke, hvor hun kom til at sidde ved Siden af den elskelige gamle „Farmoder“, Onkel Fengers Moder. Fader fulgte undertiden med, men mest gik han i Garnisons Kirke, hvor Boye dengang var Præst. Det fik sin Betydning for os Børn, efterhånden som vi kom til Skels Alder, at Tonen i vort Hjem var præget af ægte kristeligt Frisind.

Skønt Moder kun kom lidt ud, var mine Forældres Hjem gæstfrit. Navnlig stod vort Bord om Søndagen åbent for ikke så få holstenske Landkadetter, af hvilke Fader også tog sig på anden Måde. Med Sorg så' vi siden de fleste forsvinde for at stille sig under Oprørsfanen.

Til vor Omgangskreds hørte først og fremmest Stages. De boede det meste af Tiden i Skindergade, men lå for Tante Hannes Helbred om Sommeren på Landet, først i Eigård ved Ordrup, siden på Skrænten nord for Tårbæk. Vi delte Moders Kærlighed til hendes yndige, begavede, livsalige, men næsten altid lidende Søster Hanne, og Børnene blev ypperlige Legekammerater til vore yngre Søsken. Forældrene dyrkede også Slægtskabet både med de

Holtener og de Mantheyer; Fader holdt på, at der skulde tages Hensyn til Moders Familie.

En stor Glæde var det, da Onkel Ludvig, Moders ældste Broder, Fadens gode Ven, opgav sin Ungkarlestand. Han havde aldrig kunnet trives ret i Løve Herred, havde endogså en Tid alvorlig tænkt på at søge om at komme tilbage til Rendsborg. Men omsider lykkedes det ham at blive forflyttet; han kom som Herredsfoged og Byfoged til Præstø, hvor der blev god Anvendelse for hans livlige Ånd. Og hvad der var det allerbedste, nu fandt han en god og kærlig Ægtemage. Marie Gude, Søster til den senere så bekendte Domprovst Dr. theol. Gude, var tidlig bleven moderløs; hun var da kommet i Huset hos en Slægtning, Konferensråd Stellwagen, hvor Ludvig Manthey lærte hende at kende og han førte hende hen på Efteråret 1846 til sit nye Hjem i Præstø. Gennem ham kom vi i Venskabsforhold til de elskelige gamle Stellwagens.

Vor nærmeste Omgang blev Major Krabbes, som boede i Kasernens Voldfløj; i Fru Charlotte Krabbe f. Schlotfeldt fik Moder en dygtig og erfaren Veninde, så det gjorde ondt, da de allerede måtte skilles i 1845, da Oluf Krabbe som Oberstløjtnant blev forflyttet til Fredericia. Det var ham, der 1850 viste Oprørene tilbage i den glimrende Affære ved Mysunde, efterat han ved Isted havde afvendt den danske Hærs Nederlag. — Da Krabbes rejste, måtte der sørges for Plads til den ældste Søn Harald, som

gik i Metropolitanskolen. Da Bedstemoders Værelse jo var ledigt, kom han i Huset hos os, hvor han blev, til han var færdig med Skolen. Det var senere Docent ved Landbohøjskolen, Professor, Dr. med. Harald Krabbe, som endnu lever i en høj Alder. — I vor Byende, omme i Rigensgade, boede gamle Generalkrigskommissær d'Auchamp ved det militære Varedepot, og hos ham var hans Søn og Medstyrer, Oberstløjtnant d'Auchamp; gammelt Ven-skab knyttede Slægterne sammen, allerede fra den Tid, da Farfader var i København som Major og Fader som Kadet. Nu blev Bekendtskabet fornyet. Men foruden Krabbes og d'Auchamps véd jeg ikke andre Omgangsvener at nævne, end daværende Orlogskaptajn, senere Kommandør Braëm og Hustru. Afdøde Fru Conring var Kaptajn Braëms Søster, såvel som Moders kære Veninde Fru Wedelfeldt, og i dette Hjem opholdt Fru Wedelfeldt sig i nogle År tilligemed Louise Conring.

Kun om Sommeren kunde et udenbys Ven-skab dyrkes, ialfald for Moders Vedkommende, medens vi Drengene søgte derud Året rundt; det var Grosserer Rinks på Lykkesholm (bag Godthåb, nu ved Tes-dorfsvej). Både Grosserereren og hans Hustru f. Hedde var fra Ditmarsken, og Ven-skabet var nedarvet fra Faders Familie. Moder kunde ikke tidt nå ud til Lykkesholm, men hun var glad ved jævnlig om Søn-dagen at kunne sende Frederik og mig derud, hvor vi så af Hjertens Lyst tumlede os i den store Have.

Kom Moder i det hele ikke ret meget ud, så kan man nok vide, at hun heller ikke var nogen flittig Theatergænger. Det hørte til de store Sjældenheder, at hun gik på Komædie, men så betragtede hun det ufravigelig som sin Pligt at fortælle os Stykket, når hun kom hjem. Da vi nåede så vidt, at vi værdigedes til at komme i Thalias Tempel, ventede hun af os det samme.

Hvad Sprog blev der talt i vort Hjem i disse År? Forældrene talte aldrig andet sammen end Dansk. Hvad os Børn angår, så mente Fader selvfølgelig, at det ikke var godt, om vi glemte det Tyske. Kun med mig talte han Fransk; det havde han gjort, fra jeg lå i Vuggen, men med mine Søkende talte han Tysk. Det samme gjorde Frederik og jeg indbyrdes til 1848, da vi uden udtrykkelig Aftale gjorde Forandring. Frederiks egentlige Sprog havde været Plattysk, da Oppasseren Prinz (hvem han mange År senere traf som Værtshusholder i Kiel,) havde været „Barnepige“ for ham og ikke kunde Højtysk. Men det Plattyske tabte sig jo hurtig i København, da Frederik her ingen havde at dyrke det med. Underlig nok har han vedblevet at huske en Del af det. Morsomt var, at Moder aldrig vilde indrømme, at Frederiks og især mit Sprog i flere År havde et stærkt Præg af tysk Tonefald. Selv havde Moder aldrig lært at tale eller skrive Tysk korrekt, men det faldt hende let på Tunge og i Pen.

Da vi tog Afsked fra Rendsborg, var det som et

lille Lyspunkt, at om Bedsteforældrene bare levede endnu i godt halvandet År, skulde vi sés ved deres Guldbryllup, og Forældrene glædede sig til at møde i Husum med alle deres 4 Børn. Foråret 1846 begyndte at melde sig, men ak, så kom Mæslingerne, som gjorde, at Moder måtte blive hjemme med de 3 yngste, da kun den ældste af Drengene kunde blive færdig til den frydefulde Færd, sammen med Fader. Til Gengæld blev det en rigtig Familietur i Juli og August. Rejsen gik med Damperen Caroline Amalie. I vore Dage betragter man det ikke som en hurtig Fart at gøre 2 Mil i Timen, men i de Tider var det for en Damper det normale. Natten over lå man stille i Svendborg, og hen på Formiddagen nåedes Flensborg, hvor der blev taget Ekstrapost. Lille Søster Anna var knap 2 År, men fremmelig af sin Alder, så hun ganske godt kunde udtrykke sin Vilje. Da vi kørte i Postvognen, fandt hun Rummet noget indskrænket og ytrede ret energisk, at hun vilde ind i det andet Værelse. Omsider blev hun jo udfriet, da vi nåede Husum, og nu oprandt en dejlig Tid for Forældre og Børn. Bedsteforældrene og Schreiters vidste ikke alt det gode, de kunde gøre os, de fire Uger randt kun alt for hurtigt, og da Tiden var omme, blev Afskeden svær. Det var jo store Ting, at vi havde været samlede denne Gang, og det var vel for meget at vente, at det skulde gentages.

Året gik ud, vi skrev 1847, og i Foråret med-

delte Tante Caroline, at hendes Faders Fod var dårlig og ikke vilde komme sig. Det varede ikke ret længe, før der viste sig Tegn på Koldbrand. Farfader var 81 År, så ethvert Håb om varig Bedring var udelukt. Da der blev overhængende Fare — det var i de første Dage af Juli — gik Fader hen på Skolen, tog os to Drengene med sig og rejste ufortøvet over Kiel til Husum, hvor vi traf Farfader på det yderste. For at Moder ikke et Øjeblik længere end nødvendigt skulde være i Uvished, havde Fader med hende aftalt et Mærke, som skulde tegnes udenpå Brevet. Straks det første Brev havde et lille Kors tegnet på Segloblaten.

For Moder blev det en lang Sommer med de 3 små, medens Fader hjalp sin gamle Moder med at ordne hendes Sager. Farmoder bar sit Savn stille, med Tak til Gud for det lange Samliv og i Håbet om et snarligt Gensyn i Uforkrænkelighed. — Da vi rejste hjem, havde hun det forholdsvis godt, men kort efter Midten af November meddelte Tante Caroline os, at Farmoder var sovet hen stille, uden Smerte, med Hænderne foldede til Bøn, med Salmebogen opslået, ganske således, som hun om Aftenen havde lagt sig til Hvile. — Det er i hver en Alder vemodigt at miste sine Forældre, og Fader havde særlig elsket sin Moder højt. Men hans Sorg over hendes Bortgang var så unaturlig overvældende, at Moder nu for første Gang begyndte at frygte for hans Helbred; særlig ængstede det hende, at Fader fik vold-

som Opkastning, idet hun deraf sluttede, at der kunde være Fare for en Hjernesygdom. Moder havde altid beundret hans Jernhelbred og den stærke Vilje, hvormed han hærdede sit Legeme til at tåle hver Anstrengelse. Nu blev hun bekymret ved at se ham syg, overmandet af Sorgen.

En anden Ting kom snart efter til at gribe ind i Moders Liv. Siden vi flyttede til København, var hun jo sluppen for de daglige Ærgrelser over Slesvigholstenernes Ondsindethed. Ved Besøget i Husum var hun bleven mindet derom og havde fået en Prøve på, hvor uforandret vore tyske „Landsmænds“ Sindelag var imod os. Da hun blev forestillet for Andenpræstens Kone, som var barnefødt i Flensborg, spurgte hun hende ganske troskyldigt, om hun kunde Dansk. Men dette Spørgsmål blev næsten opfattet som en personlig Fornærmelse, og med Hån tilbagesvistes den Insinnation, at „eine Flensburgerin“ skulde have mindste Berøring med det Danske. Det var heller ikke opbyggeligt at høre den ret hyppige Omtale af „Laurids Skau und sein Gesindel“ (Rak). Men Glæden over at være sammen med de Gamle var dog større end disse ufrivillige Krænkelser, og da Moder atter kom hjem, var det jo forvundet. Og hvad Fader angik, fandt han ganske vist de Slesvigholstenske Kraftudtryk både ubeføjede og usømmelige, men han trøstede sig med, at den Hund, som gør, bider ikke. Han fik også i 1847 Lejlighed til at tilkendegive Hertugen af Augustenborg, at han

ikke var af *hans* Folk. Da nemlig Fader vilde hilse på Christian den Ottende, som var på Gennemrejse, og i Forværelset mødte Hertugen, sagde denne til ham: Nun, mein lieber v. Wagner, Sie sind wol Stockdäne (pæredansk) genworden. Faders Svar var: Das eben nicht, Durchlaucht, man lernt aber, die Dinge auch von der andern Seite anzusehen. Efter dette Svar havde Durchlaucht ikke Lyst til at fortsætte Samtalen, men vendte Majoren Ryggen.

Alligevel lod man ikke Fader i Fred, da det efter Kongens Død trak sammen til Oprør, og en skønne Dag fandt Fader i sin Lomme et Opråb til „die Söhne Holsteins.“ Det var umiddelbart efter, at vi havde haft Besøg af en ivrig „Wühler“. Rimligvis havde Manden efterladt Flyvebladet på Bordet, men Fader kunde ikke komme fra, at det var smuglet ned i hans Lomme, og nu følte han sig omspundet af Rænker. Det omtalte Besøg fandt Sted den 18. Marts, en af de Dage, som ikke glemmes; thi det var den 18. om Aftenen, at de forenede Stænder samledes i Rendsborg og fremsatte deres oprørske Krav.

Under disse Omstændigheder følte Moder dobbelt Stillingens Alvor, da hun så', hvor forpint og forbitret Fader var over sine Landsmænds Holdning. Han var i en så feberagtig Spænding, at Moder frygtede en Hjernesygdom, og senere viste det sig, at hendes Bekymring kun havde været alt for vel grundet. Det var utåleligt for Fader, væsentlig at skulle være

Tilskuer ved det Drama, som udviklede sig. Å, hvor ønskede han dog, at han var i Rendsborg med en Kommando! Han var sikker på, at han var Mand for at forhindre al Uorden. Han kendte jo så godt Befolkningens brede Lag. Da det første, forhastede Rygte om Fæstningens Fald kom, prøvede han på at bevæge Krigsstyrelsen til at kue Oprørsbevægelsen i dens Begyndelse. Man skulde sende den eneste mobile Bataljon, som havdes, nemlig Fodgarden, over at besætte Rendsborg. Landgrev Vilhelm, til hvem Fader først henvendte sig som sin øverste Foresatte, erklærede, at han ikke kunde have med den Sag at gøre. Bedre gik det ikke, hvor Fader ellers kom hen, allevegne var Omkvædet: Å, det har vel ingen Nød!

Men så kom alligevel Efterretningen om Rendsborgs Overrumpling, og den danske Folkeånd vågnede, den ene efter den anden Bataljon blev mobiliseret, og Kongen tog på Rosenborg Excercerplads Afsked med de først bortdragende Tropper. Det var hårdt for Fader, at han ikke måtte være med, da Bataljonerne skulde „doubleres“, og han som Major skulde stå i Spidsen for en Reservebataljon, dobbelt hårdt var det, fordi det hed sig, at de holstenske Officerer ikke vilde gå mod deres Landsmænd. Og at der var noget om det sidste, derpå fik Fader Bevis i Hænde, da han fra Excercerpladsen vilde op til Krigsminister Tscherning for at bede om at måtte komme afsted snarest mulig. Der var undervejs En,

der trak ham i Frakkeskøderne og søgte at holde ham tilbage med Ordene: Mein lieber v. Wagner, bedenken Sie doch, was Sie thun. Det var en Major, som kort efter forsvandt for i Kiel at blive Chef for den Slesvigholstenske Kadetskole. Af hans Sønner kæmpede snart efter Halvparten som Løver for Danmark, Halvparten for Oprøret. Fader fortsatte sin Vej ud til Tschernings Bolig på Kastelsvej; fik Anvisning på at møde i Ministeriet, og her sagde Tscherning: Jeg har ingen Bataljon til Dem, men De kan selv skaffe Dem en; her kan De få et Hververbrev. Der var jo endnu ingen Værnepligt i Danmark; men hermed blev det overdraget Fader at danne „Første Bataljon Danske Frivillige“.

Til Trods for, hvad Moder under alt dette led ved at se, hvor sjælesyg og overanstrengt Fader var, havde hun dog mange løftede Øjeblikke. Hun kunde særlig fortælle sine Børn om, hvor gribende det havde været, da 1. Linjebataljon fik Adgang til at se Christian den Ottende ligge på Lit de parade og siden på Castrum doloris; her gik Oberstløjtnanten, Olaf Rye, i Spidsen med sin Hustru, derpå fulgte Fader med Moder ved sin Arm, så kom Adjudanten med sin Frue. Og i Martsdagene var Moders hele Sjæl med i Folkebevægelsen; hun var med Fader på Langelinje den 24. Marts, da Dampskibet „Kopenhagen“ gled ud af Havnen for at bringe den Slesvigholstenske Deputation hjem, medens Musikken fra Kastelsvolden spillede Danmark dejligst Vang og Vænge. Hun var

fuld af Jubel over Frihedens Morgenrøde med Folke-
toget til Christiansborg, og så længe hun levede, blev
Frederik den Syvende ved at være hendes Helt.

Men alligevel var det en forfærdelig Tid for Mo-
der. Hendes Hovedopgave var uløselig, nemlig at
dæmpe den sygelige Exaltation, som havde grebet
Fader. Hun så', hvor hans Sjæl led, men skønt hun,
som tidligere anført, så' mørkt på hans Tilstand,
klamrede hun sig til Håbet om, at når han først
stod Ansigt til Ansigt med Fjenden, vilde der komme
Ligevægt i hans Sind. Når de andre Officersfruer
klynkede og klagede ved Tanken om, hvorledes deres
Mænd skulde udholde Feltlivets Strabadser, var Mo-
der i afgjort Opposition. Hun mente, at enhver ære-
kær Officersfrues Pligt var, uden Klage at lade sin
Mand følge Kongens Bud, og for sit Vedkommende
havde hun Tillid til sin Mands Dygtighed og Udhol-
denhed.

Fader fik i forbavsende Hast oprettet „Rammer“
og hvervet Mandskab, så han allerede 1. Maj kunde
afmarchere i Spidsen for 1. Bataljon Danske Frivillige.
Men der var ikke Tale om straks at sende Bataljonen
til Fronten; Mandskabet måtte først disciplineres og
indøves, hvilket foregik omkring Odense, hvor tillige
nogle jyske Frikompagnier, som var fordrevne ved
Wrangels Fremrykning, indlemnedes i Faders Korps.
En Del af Sommeren gik hen med Øvelserne, så
marcherede Bataljonen til Jylland, hvor den gjorde
Forposttjeneste udenfor Kolding, men så kom Våben-

stilstanden, og ved den snart efter indførte Værnepligt var de frivillige Korps gjort overflødige. Hvem der vilde af den frivillige Bataljon, blev sendt til Vestindien for at dæmpe Negeropstanden, Resten anbragtes omkring ved de forskellige Afdelinger.

Det er gentagne Gange berørt, at hvor tillidsfuld end Moder var med Hensyn til Faders Dygtighed og hans Viljekraft, vilde det dog have været overmenneskeligt, om hun kunde være uden Bekymring ved at se, hvor han led af Sorg og Harme over hans Landsmænds Troløshed. Men hertil kom også en Angst mere for Fremtiden, da Fader, som stod for Tur til at blive Oberstløjtnant, hen på Sommeren blev sprungen forbi. Nogen Tid forløb i stærk Spænding, så blev Fader den 7. December „karakteriseret“ Oberstløjtnant. Ganske vist var der endnu ingen Lønforhøjelse, men Ordet „karakteriseret“ indeholdt Løfte om en sådan, og hvad der var langt vigtigere, Æren var reddet. Og endnu inden denne Løsning var kommen, havde vi alle haft en stor Glæde, da Fader sidst i Oktober kom over at besøge os i København. Nu, under Våbenstilstanden, havde hans Længsel efter os alle været så stærk, at han alvorlig overvejede, om han skulde tage os to Dreng med, eller ialfald lade os komme over til sig i Julen. Han var nu Kommandør for 8. Bataljon, som havde Hjemsted ved Randers, men i den Tid lå i Vejleegnen. Vi skulde gå med Dampskibet „Iris“ til Århus. Moder fandt det dog alt for betænkeligt at lade os rejse.

Men hvad der slog Sømmet på Hovedet, var, at en Officer, der blev spurgt til Råds, bemærkede: Drengene er naturligvis mindre udsatte end de voksne, for Kuglerne vil vel gå over Hovedet på dem, men det, finder jeg da også, er den eneste Grund til, at De kan lade Dem rejse. Mig var *den* Logik uforståelig: det var da underligt, nu der midt under Våbenstilstanden skulde veksles Kugler, og endnu mere, om vi sølle Drengene skulde komme midt ind i en Batalje. Vi vilde dog begge så inderlig gerne se Fader, og det var ret morsomt at komme til Jylland med det samme. Men det blev der nu ikke noget af den Gang.

Året randt ud, og det led på Vinteren, da Fader kom igen på Permission først i Februar 1849. Skønt få Dage senere det længe nærrede Ønske opfyldtes, at han blev virkelig Oberstløjtnant, var hans Komme ikke til Glæde for Moder. Han led af Kongestioner til Hovedet, og mere end det. Han var kommen til at tvivle på sin egen Dygtighed og mente, at alle måtte kunne se på ham, at han var en nedbrudt Mand. Hertil kom endnu en stor Bekymring. Ved Oprettelsen af den frivillige Bataljon var Officererne blevne ansatte efter Faders Indstilling. Selv havde han først i sin Begejstring villet føre Regnskabet, men mærkede snart, at det oversteg hans Kræfter, og han fik da konstitueret til Regnskabsfører en Exam. juris. Men inden denne kunde få kongelig Udnævnelse, blev Bataljonen opløst, og nu vægrede Søndersø (således hed Manden) sig ved at aflægge

Regnskab, før der var givet ham Bestalling. Nedtrykt, som Fader i Forvejen var, blev han næsten fortvivlet ved at tænke på den truende økonomiske Ruin. Skønt man personlig var velvillig stemt overfor Fader, kunde Intendanturen jo ikke andet end gøre Krav på tilbørlig Regnskabsaflæggelse.

Fader var meget syg. Vor Huslæge, Professor Emil Fenger, anordnede Iglar i Tindingen, Trækplaster på Armen og den mest fuldkomne Ro. Men han lagde overfor Moder ikke Skjul på sin Frygt for, at der var ved at udvikle sig en Hjernesygdom, som bar imod Døden. Det var forfærdelige 6 Uger for Moder, medens Fader var hjemme. Hun måtte læse alle tjenstlige Skrivelser, som indkom, for at Fader såvidt mulig kunde skånes for Sindsbevægelse, hun måtte mangan Gang i hans Navn afgøre Sager og tage imod Folk, som vilde tale med ham. En af hans Officerer, som på Grund af Lungesvindsot var sygemeldt og opholdt sig i København, var hende i denne Tid til stor Hjælp.

Omsider var Fader for såvidt bedre, at han kunde overtage sin Bataljon, der nu, da Krigen var ved at udbryde påny, var anbragt på Als. Moder klamrede sig til det Håb, der i Virkeligheden kun var svagt, at når Fader atter var i sin Gerning, vilde Virksomheden bringe det syge Sind Lægedom. Men det varede ikke ret længe, før Overlæge Bendz så, at Fader i det skarpe Forårsvejr gik uden Kappe; på sin Forespørgsel fik han at vide, at den var ham

for tung. Så undersøgte han nærmere Faders Tilstand og formåede ham til at indlægge sig på Augustenborg Lazaret. Imidlertid brød Krigen ud igen, og det blev uudholdeligt for Fader at høre hvert Skud ovre fra Sundeved, medens han selv var fordømt til Uvirk-somhed. Så blev han flyttet til Odense, men Lægen dér, som mente, at der for Tiden ikke var noget at gøre, anbefalede Fader at rejse hjem til København for om muligt at finde Lægedom ved Moders Pleje. Rejsen blev da også bestemt, Posthestene var be-stilte til den 2. Maj om Formiddagen, men om Mor-genen fandt man ham død.

I København ventede vi Fader hjem, men det var ikke til det gamle Hjem på Kasernen. Vi var i April flyttede hen et Par Huse derfra, Sølvgade 420 Litra C, første Sal. Værelserne var ret upraktisk belig-gende; den eneste Indgang fra Hovedtrappen var gennem det Værelse, som skulde være Faders. Men nu vilde vi rigtig kappes om at gøre det godt for ham. Så var det en Torsdag først i Maj; Vægteren havde været der og ønsket en glædelig Storebede-dagsaften, og Moder havde hjertelig lét af hans Hilsen. Men det blev sidste Gang i lange Tider, at Moder kunde lé. Kort efter kom en af Pigerne, al-deles forstyrret. Hun havde hørt ovre fra Kasernen, at Oberstløjtnant Wagner var død i Odense. Pigen havde dog Besindelse nok til ikke at sige det til andre end sin Frue. Fortvivlet kastede Moder sit Ydertøj om sig og gik hastig ud. Vi Børn blev til-

bage i bange Forventning; aldrig havde vi set Moder så heftig bevæget. En Times Tid gik, så kom Onkel Stage og meddelte os, at vor kære Fader var død. Moder var nemlig ilet op til Stages for at søge Råd og Støtte; dér havde hun fået den gruelige Efterretning bekræftet af Harald Krabbe, som på Gennem-

rejsen gennem Odense havde villet se til Fader, og dér på Stedet havde hørt, at han lige var død.

Og vi græd med Moder, men vi var jo Børn, den ældste i sit 11. År, den yngste lidt over 2 År, så hos os skiftede Smil og Tårer.

Men hvad skulde der blive af den dybt nedbøjede Enke? Moder havde i Bønnen stridt for Fader, men nu så' det ud, som om det havde været forgæves;

hun betragtede sit Liv som spildt. Men dobbet følte hun sin Pligt mod Børnene; den holdt hende oprejst, skønt Hjertet var knust. Men vi må ikke glemme, at hun kendte Ham, som har ladet sig kalde Enkernes Værge og de Faderløses Fader, og som altid har stået ved dette Navn.

VIII.

SØLVGADE 420 LITRA C.

SKØNT Moder af Lægens Udsagn havde vidst, at der var Fare for Faders Liv, traf Slaget hende uforberedt. Hun, som havde sét sådan op til sin Ægtefælle og så fuldt stolet på hans Vejledning, var ved at fortvivle over at have mistet ham. Hun var ved at overvældes af Ansvaret for de 5 Børns Opdragelse, som med ét blev lagt på hende alene. Med Udkommet så' det småt ud. Den Pension, der tillagdes hende af Statskassen, var kun 250 Rigsdaler, hvoraf endda de 100 skulde bortfalde, når det yngste af Børnene fyldte 18 År. Dertil kom jo Enkekasse, Adressekontor og lidt Rentepenge; også tilsagde Bedstemoder hende, at hun efter Evne ville yde nogen Hjælp, men spares måtte der. Og der meldte sig straks en Forøgelse af Udgifterne, om end foreløbig ikke meget stor; det var jo på Tide at tænke også på Pigebørnenes Skolegang. De kom til at gå hos en gammel Frøken, Betzy Bent-

zen, som boede i St. Pederstræde. Hun underviste sin Broders Børn og enkelte flere. — Nogen egentlig Indskrænkning i Husvæsnet kunde vanskelig gøres, da Barnepigen lige var afskaffet, så at Moder nøjedes med én Pige. Men selv om Udgifterne var bragte ned til det mindst mulige, så vilde al Sparsommelighed intet kunne udrette til at fylde den bundløse Afgrund, der truede med at sluge vor Velfærd. Da Proklamaet var udstedt, meldte Intendanturen sig med sit Krav; det gjaldt Regnskabet for den frivillige Bataljon, og her var intet, slet intet at udrette. Sagen henstod uafgjort i nogle År, indtil den snart efter så bekendte Carl Christian Hall som Generalauditor bestemte, at der ikke skulde foretages videre i Sagen, så at nu altså Boet kunde sluttes. Moder sad i uskiftet Bo og havde til Lavværgen Onkel Stage, som i den tunge Tid blev hende en trofast Støtte. — Disse alvorsfulde Tider kom til at sætte deres Præg på os 2 ældste Sønner, så vi fik en stærk Følelse af Ansvar, idet vi stadig var betænkte på ikke at volde vor Moder nogen unødvendig Udgift. Der var mange Tilfælde, i hvilke der i andre Familier blev sendt Bud efter en Håndværker, men hvor vi selv gjorde istand, hvad der skulde bødes; det var forøvrigt ganske i Faders Ånd. Den, som i disse Sager var den dygtigste, var Frederik; han var også den, der bedst egnede sig til at sende med Bud, og en Tid var det ham, som hver Dag hentede en stor Dunk af det velsmagende Drik-

kevand fra Posten for Enden af Gothersgaden. Da en skønne Dag Dunken ved at sættes for hårdt imod Brostenene var gået itu, og da tillige Drikkevandet i Pumpen der hjemme var blevet bedre, fandt Moder det i sin Orden, at Frederik nu fritoges for nævnte Hverv.

Da vi flyttede ind i 420 Litra C, var der en efter københavnske Forhold ganske net Have. Oprindeligt havde den været vel holdt; da var den tildelt nogle Partier af Husets Beboere, men nu var den fælles og stærkt i Forfald, ganske overladt til Børnenes Rådighed. Vi brugte bl. a. Træerne til vore gymnastiske Øvelser. Der udvikledes ikke noget varigt Venskab ud af vore Fælleslege.

Moders Sorg vakte megen Deltagelse, og medens ellers jo en stor Ejendoms Beboere — det var en dobbeltfløjet Gård på 5 Etager og Folk i Kælderen — er ganske fremmede for hverandre, blev der på forskellig Måde vist Moder Venlighed. Også andre helt fremmede Mennesker kom hende kærlig imøde; i Vartov var der en Søndag en ganske ukendt Dame, som stak hende en lille Bog i Hænderne; det var Festsalmerne, heftet i grønt Omslag; foran i Bogen stod et lille Vers med Ønsket om, at Håbet hos Moder måtte gennemlyse Sorgens mørke Nat. Og en Søndag efter Kirketid kom gamle Konferensråd Stellwagen. Han havde i Slotskirken hørt en Prædiken af Biskop Mynster og syntes, at Moder måtte kunne have godt af den; det var en Trøsteprædiken over

Døden. Som gammel Dommer var Stellwagen jo vant til at høre og huske de forskellige Parters Indlæg, så det blev en lang og tro Gengivelse af Prædikenen, båret af den gamle Højesteretsassessors varme Hjerte og inderlige Deltagelse.

Den, der gjorde mest for os, var Bedstemoder. Det havde virket så velgørende på hende atter at have sit eget Hjem i Roskilde, hvor hun selv styrede sit lille Husvæsen, betjent af en Pige. I 1848 havde hun haft os alle hos sig i Pinsen, 1849 var det bade i Påske og Pinse, og siden var vi jævnlig hos hende i de mindre Ferier, mest Frederik og jeg. Og da der var kommet nogenlunde Oversigt over Moders Sager, opfyldte hun det i Sorgens Time givne Løfte og gav Moder en rundelig Understøttelse.

Det blev berørt, at Moder nøjedes med at have én Pige. Som hun på Falkensten mønsterværdig havde styret den store Husholdning, holdt hun nu den lille i Orden og overkom endda ikke så lidt med Syning, Strikning og alt det Arbejde, der følger med at sørge for 5 Børn. Hun var meget god mod sine Piger, men krævede Orden og Punktlighed af dem. Annas Maren fra Hedeboegnen og Carls Kirsten kunde mange År senere finde Moders Hjem. Men netop i Begyndelsen af sin Enkestand var Moder temmelig uheldig med Piger. Der var først „gale Marie“ fra Kulsvieregnet. Hun var ikke bange for at give sin myndige Frue et skrap Svar; da Moder engang havde udtalt sit Misnøje med, at hun på sin

Vis vilde tage sig af Børnenes Opdragelse, sagde hun: De glemmer nok, at de har meget grønt Malt på Loftet. Moder mente længe, at Maries brydske Sind var Tegn på Ærlighed, og det, skønt vort daglige Sølvtoj blev stjålet 2 Gange under ret mistænkelige Omstændigheder, uden at vi fik det igen. Endda havde det været svært for Moder at lade Marie gå, om hun ikke var kommet under Vejr med, at der under dette tilsyneladende så ligefremme, åbne Væsen skjultes en dyb Usædelighed. Så fik Moder en anden Tålmodighedsprøve; „sorte Marie“ var godlidende, men rædsom griset, og havde et så elendigt Håndelag, at hun, som en Pige fra Haderslev ytrede, „ikke kunde trække Halen af en Mus“. Brødet, som skulde skæres, blev under hendes Kniv til Stumper og Smuler, og da hun var rejst, fandt Moder i hendes Seng en Sæk med Brødsmuler, som hun ikke havde været behændig nok til at fjerne. Men rent galt blev det under hendes Efterfølgerske, den tykke Ane. Hun så ud som Skikkeligheden selv, men viste sig snart at forene ialfald nogle af begge Maries Udyder, og det endte med en Skandale. Da hun en Nat lukkede sin Elsker ind, havde hun ladet Køkendøren stå på Klem; heraf benyttede en Rotte sig til at smutte ind i Køkkenet, hvor den gjorde voldsomt Styr mellem Gryder og Pander. Dette gav atter Anledning til, at Moder stod op og gik ud i Pige kamret, hvor hun fandt Fyren. Han blev øjeblikkelig jaget ud med Ordene: „Skrub ud, Æsel“,

og da det blev Dag, måtte Pigen rejse. Men hermed havde også Uheldene i denne Henseende nået deres Højdepunkt; siden gik alt i vort Hjem nok så fredeligt og hyggeligt.

Faders Død havde gjort, at Moder endnu mere end før viede Hjemmet alle sine Kræfter. Flere af de gamle Venner kunde ikke forstå, at hun trak sig tilbage fra deres kærlige Deltagelse. Men vilde nogen komme, uden at hun gjorde Gengæld imod dem, var hun glad derved. Således vedblev Louise Conring, som nu havde taget imod en Plads på Plejestiftelsen med Tilsyn af Børn, der var satte ud i Byen, trofast at se til Moder.

Éngang tyede Moder til vore udenbys Venner, Rinks på Lykkesholm. Først gik hun med mig i Vartov Kirke; det var en Søndag i 1850, da de hjemvendende Soldater blev modtagne med Festjubil. -- Der er et bekendt Billede, hvor man sér den begejstrede Modtagelse, Soldaterne fik. Afsides står en sørgende Enke med et Par Børn ved Hånden. Man føler, at den Enkes Mand er falden for Fædrelandet. Men der er en Enke, for hvem der ikke er Plads på Billedet, og det er den, hvis Mand døde usåret. — Det var Moder uudholdeligt at være i Staden midt under Festglæden, og så tyede hun ud til vore Venner. Det blev for os en uforglemmelig Dag. Vi var altså gået i Kirke; derfra tog vi Vejen over Frederiksberg og blev som altid venlig modtagne af Rinks. Men vi blev forfærdede ved

her at se Frederik, som lige var kommen løbende, åndeløs og forgrædt. Han havde søgt os i Vartov, men Gudstjenesten var forbi og Kirken tom. Så var han løbet efter os, men var kommen ad en anden Vej. Han fortalte, at Lotte, som dengang var 8 År, var falden ud at Vinduet ned på Stenbroen i Gården og havde slået sit Knæ. — Vore Venner nødte os til at tage Del i Måltidet, da Maden netop blev sat på Bordet, men imidlertid var der spændt for, og vi rullede rask ind imod Byen for at se, hvorledes Pigebarnet havde det. Man tænke sig vor Overraskelse og Glæde, da vi ved Ladegården mødte Pigen med de tre små, Lotte gående på sine Ben! Knæet havde kun fået en ubetydelig Rift, og da Barnet følte sig fuldkommen rask, var Pigen så betænksom at gå os imøde med Børnene, for at Moders Angst kunde forkortes.

Denne Sommer havde Moder været hjemme med de Små, medens jeg tilbragte Ferien i Gladsaxe Præstegård hos min Kammerat Otto Kalkar. De to foregående År (1848 og 1849) havde Moder haft os alle med til Slotsbjergby. Samlivet mellem hende og Tante Augusta var inderligt som altid, og foruden den Hjælp, som blev givet ved, at Moder kunde spare en Måneds Husholdningspenge, fik vi i Vintermånederne jævnlig velkomne Forsendelser af Slagtemad, sorte Pølser, ja et År blev der endog sendt en Otting Ævresmør, som desværre ikke kom os i Hænde; da Præstens Morten havde glemt at opgive

den ved „Siseboden“ i Slagelse, „huggede“ Tolderen den som en god Prise. I 1851 lå Onkel Fenger syg, med ringe Håb om at komme sig, men da kom Indbydelsen fra en anden Kant.

Efter Faders Død havde det stået for Moder, som om Forbindelsen med hans Slægt måtte være forbi. Vel var hverken hans Broder eller hans Søster Skyld i hans Død, men Moder kunde næsten ikke undlade at betragte dem som medskyldige. Onkel Fritz havde skrevet til Fader, at han dog ikke måtte drage Sværdet mod sine Landsmænd, og heller ikke Tante Caroline havde lagt Dølgsmål for sin Sympati for Oprøret, og det var jo Sorg over dette, som havde lagt Fader i Graven. Vore Breve til Tante Caroline var blevne køligere og mere sparsomme, men hendes Kærlighed til os voksede efter Faders Død. Hun og hendes Mand var barnløse. Nu tilbød de at tage mig i Barns Sted, men Moder afslog det uden Betænkning. Iøvrigt var der foregået en stor Forandring med dette Ægtepars Stilling. Onkel Schreiter havde straks efter Oprørets Udbrud været med til at underskrive en Erklæring, ved hvilket det, der var skét, godkendtes. Men gennem Bøn og Granskning i den hellige Skrift kom Onkel til den Overbevisning, at her var gjort noget, som ikke kunde forliges med Herren, Krav om Lydighed mod den lovlige Øvrighed. Sandhedskærlig som han var, lagde han ikke Skjul på sin Overbevisning. Det kom til Pøbeloptøjer, og de præjsiske Soldater måtte

trække op for at beskytte Konrektorens Bolig i Husum mod Overlast. Men Smådrillerierne vedblev, og om det så var Tante Carolines Hund, så kastede Gadedrengene Sten efter den; den var hvid, men havde nogle Pletter, man gerne kunde betegne som røde, og så kaldte man det stakkels Dyr for danebroget. Tiden gik, og de danske Tropper holdt deres Indtog, men da i Efteråret 1850 Oprørshæren belejrede Frederiksstad, og Udfaldet syntes uvist, frygtede Onkel Schreiter for sin Hustrus Sikkerhed. Selv blev han på sin Plads ved Latinskolen; men han formåede Tante til at rejse til København, og en skønne Dag ringede hun på vor Dør og bad om Gæstfrihed. Nu var da Isen brudt for Moders Vedkommende. Det blev et langt Besøg, og da ikke længe efter Onkel af den lovlige Øvrighed var kaldet til Præst i Friedrichsberg, den sydlige Del af Slesvig By, så fulgte det af sig selv, at vi med Tak tog imod Indbydelsen til at besøge Schreiters i Sommeren 1851. Det var ganske underligt, som vi kom over mod Sønderborg med Damperen Kønigin Caroline Amalie, vor gamle Bekendt, at sé på Toppen af Dybbøl Mærket, som betegnede den afbrændte Mølle, og i Flensborg blive modtaget af Onkel Nikolaj Manthey i Uniform; han havde fået Plads ved Intendanturen, efter at han ved Krigsbegivenhederne havde måttet gå fra sin Gård ved Haderslev. — Vi kørte til Slesvig over Isted Hede, hvor vi blev grebne ved i Lyngen at se Kanonernes Hjulspor fra ifjor. Vi kom til Slesvig,

hvor selve Præstegården mindede om de nys fuldbragte Begivenheder; her havde Provst Nielsen resideret, han som i Skrift havde forsvaret Oprøret, her havde hans Eftermand tilbragt et Par År, til han, dreven af sin onde Samvittighed, sammen med Nielsen, som nu var Generalsuperintendent, flygtede efter Slaget ved Isted. — Onkel var nu indsat af den lovlige Regering, og derved blev Forholdet til Befolkningen til at begynde med ret vanskeligt, men han erklærede højtidelig, at han ikke vilde befatte sig med Politik. Desværre medførte dette, at han aldrig læste noget Blad eller Skrift, som var skrevet fra dansk Side, og derved gled hans Syn på Tingene efterhånden i de gamle Folder. Men da vi kom der i 1851, var jo alt endnu nyt. Det var underligt for Moder at komme så nær til det Sted, hvor hun havde tilbragt de første indholdsrige 10 År af sit Ægteskab. Men hun havde et skarpt Øje for Forskellen mellem Folkegrunden i Rendsborg og i Slesvig; hist havde Befolkningen altid været ublandet tysk, når man lige undtager enkelte af Embedsstanden, særlig Officerer, og Sproget hos jævne Mennesker var udelukkende Plattysk. I Slesvig hørte man langt mere Højtysk. Da Moder hørte en gammel Dame fra Ditmarsken (født i Sachsen) udtale sig om, at det var dog fornøjeligt, at Folk i Slesvig var så dannede i deres Sprog, svarede hun: Ja, det kommer af, at Tysk her er et indført, i Grunden et fremmed Tunge-mål, særlig da det Højtyske, der er i Færd med at

fortrænge det Ptattyske, ligesom dette har fortrængt det Danske. Dog findes der endnu svage Levninger af dette. Da siden den samme gamle Dame, med hvem denne Tankeudveksling havde fundet Sted, udtalte sin Forundring over et Stedsnavn i Slesvig: „Hinter dem Öhr“, sagde Moder uden at blinke, at det var let nok at finde Forklaringen; Stedet lå nede ved Vandet, på et Øre.

Den Slags Samtaler kunde det jo nok gå med; men der kom ogsaa slemme Mislyd. Da Moder tilligemed Tante var i Besøg hos en Bekendt fra fordums Tid, en Doktorenke, blev hun opbragt ved at høre den kære Stad Slesvigs Troskab prise i høje Toner; selv holdt hun den jo for en Oprørsrede. Men vi Børn lod os ikke anfægte af sligt. „Den lille Belejringstilstand“ blev endnu opretholdt, der var ikke ubetydelig Indkvartering hos Borgerne, og Fæstningsværkerne på Dannevirke blev endnu bevogtede, Barakkerne stod endnu. En Overjæger, som lå i Kvartér i Præstegården, gik med Frederik og mig en lang Tur til de vigtigste Skanser. Der var ogsaa andre Glæder, vi havde, som vi kunde dele med vore mindre Søkende; således nød vi alle Skuet af en total Solformørkelse, som indtraf under vort Ophold i Slesvig, og som vi kunde iagttage under de heldigste Omstændigheder. Alt i alt var det ogsaa for Moder et vellykket Ophold, og nu var Vejen banet, så Moder i det påfølgende År og senere, både 1854 og 1855, kunde sende Frederik og mig til Sles-

vig for at tilbrinde hele Sommerferien i Friedrichsberg Præstegård, der blev som et andet Hjem for os. Det pinte jo Moder, at vi kom ind i en hel Atmosfære af Schlesvigholsteinisme, dels i den Schreiterske Omgangskreds, dels når vi gjorde Afstikker til Meldorf. Moder var saledes højlig forarget over, at Onkel Fritz gav os Anvisning på at gøre Indkøb hos en i Hamborg boende forhenværende Insurgent-officer, der var udelukket fra Amnestien, og som nu drev Handel med Gummivarer. Kautschukfabrikationen var dengang en ny Industri og havde i høj Grad Onkels Interesse. Moder mærkede dog nok, at vor Fædrelandskærlighed ikke tog Skade, men der var noget mere, som gjorde, at hun til Tider kunde blive betænkelig ved Tante Carolines Indflydelse på mig. Der var ved Moders Kristendom noget sundt og praktisk, og hun var bange for, at jeg skulde drages ind under Pietismens Lovvæsen. Tidt rystede hun på Hovedet af de Bøger, den kære Tante så jævnlig sendte os. Jeg læste ikke så sjælden en Prædiken af Hofacker for Moder. En Tid gik det, men så kom vi engang til en Prædiken, i hvilken Menneskehjertet sammenlignes med en Potte fuld af Urenhed; den er sat over Ilden, der er den syndige Lyst, som bringer disse slemme Ting i Kog. Men *det* blev for meget for Moder, hun udbrød: Har man kendt Mage! er der noget fornuftigt Menneske, som kan sætte en Potte med Urenlighed over Ilden! Og fra den Tid blev Hofacker ikke mere taget ned fra

Hylden. — Selv kom Moder iøvrigt i disse År ind under en beslægtet Påvirkning. Louise Conring førte hende ind i en Missionskreds, som samledes hos Enkegrevinde Holstein f. Reventlow. Carl Gützlaff kom til København og vakte ved en Tale i Garnisonskirke Kærlighed til Kinamissionen. Frugten deraf var et Blad, udgivet i nogle År af Dr. Kalkar, og den nævnte Missionskreds, hvor nogle Kvinder regelmæssig kom sammen og virkede Håndarbejde, som solgtes til Bedste for Kinamissionen. Disse Møder blev til Oplivelse for Moder, så hun trods sin store Travlhed tog sig Tid til at mødes med disse Damer og høre om Guds Riges Udbredelse. Fra tidligere Tider holdt hun også det gamle Danske Missionssekselskabs Blad. Dengang var det endnu især Grundtvigs Venner, som arbejdede med Håb imod Håb for at holde Liv i den hensygnende Kærlighed til Hedningemissionen, og Moder havde, så vidt det var hende muligt, heller ikke forsømt Helligtrekongersaften i Vartov Kirke, den eneste Gudstjeneste, som År efter År blev holdt for Missionsarbejdet. Siden blev det jo anderledes; der kom så mange, at det lille Kirkerum blev for trangt, vi havde en Helligtrekongerstjeneste i Garnisonskirke, og snart blev Helligtrekongersaften holdt i altid flere Kirker over hele Landet. Men efterhånden trak Grundtvigs Venner sig tilbage, tildels fordi „den Gamle“ mente, at den rette Missionstid ikke var kommen. Men det var hyggelige Timer, de gamle Missionsvenner havde

ved deres Møder, tildels vel, fordi Kredsene var så små, at man lærte hinanden personlig at kende.

En Dag sagde Louise Conring til mig: Ludvig, jeg har fundet en Præst for Dig. Jeg følte ingen Trang til at skifte Præst, da jeg var glad ved at gå med Moder i Vartov, men jeg gik naturligvis hen at høre den Præst, Louise Conring anbefalede så stærkt. Han havde et Par År været Præst ved Almindeligt Hospital og Abel Katrines Stiftelse. Jeg blev straks betaget af Blædel; hans varmhjertede Forkyndelse i Forening med den jævne Form, Guds-tjenesten havde i de fattige Kapeller — i Hospitalskirken var der ikke engang Orgel — gjorde et mægtigt Indtryk på mit Sind, og da jeg i Efteråret 1851 ønskede at begynde min Konfirmationsforberedelse, bad jeg Moder om at måtte gå til Blædel. Det var nu ikke mærkeligt, at hun gav mig Lov dertil; det stemte godt med hendes Frisind. Og mærkeligt var det heller ikke, at den unge Præst kunde tiltale mig mere end Grundtvig, hvor meget jeg end holdt af *ham*, eller måske snarere, havde Ærbødighed for ham. Men mærkeligt var det, at der ligesom var noget af Moders Ungdom, som vågnede påny. Hun begyndte virkelig at blive ung igen med sin Dreng, og nu gik hun tidt med mig i en af de små Kirker. Det var en velsignet Vinter for mig, og Mindet om Konfirmationsdagen i den simple Hospitalskirke har været mig en Skat for hele Livet. Moder var så stærkt bevæget, at hun måtte gå i Seng, da vi kom

fra Kirke. Det samme gentog sig siden ved Frederiks Konfirmation; da var Blædel blevet residerende Kapellan ved Garnisonskirke.

Ved denne Tid var Broder Carl kommet i Borgerdydskolens Forberedelsesklasse. Lotte og Anna var blevne så store, at Pogeskolen ikke længere var nok for dem. Moder levede så ensomt, at hun ikke havde nogen at rådføre sig med af dem, for hvem Skolen var en Livssag. Da kom hun til at tale med en Fætters Hustru, Fru Holten-Bechtolsheim, som anbefalede Bierrings Pigeskole i Eriksens Palæ for Enden af Kongens Nytorv. Bestyrerens Hustru var fransk, og der lagdes stor Vægt på dette Sprog, så Børnene kom til at udtrykke sig flydende deri. Særlig Anna havde let ved at nemme det franske. — Vi gjorde alle god Fremgang, hver i sin Skole, og det hændte én Gang, rigtignok kun en eneste, vistnok i Februar 1852, at vi alle 5 var Nr. 1, hver i sin Klasse. Det havde været aldeles unaturligt, om Moder ikke var bleven oplivet derved. Der var da også nogen af Vennerne, som kaldte hende *den lykkelige Moder*. Ja, det var tydeligt nok, at Moder var begyndt at blive glad igen; hun var levet op igen i sine Børn og med sine Børn.

Men Sorrig og Glæde de vandre tilhobe. Der var lige gået 2 År, siden Gud havde budt sine Engle at bevare Søster Lotte, så hun ikke stødte sin Fod på nogen Sten. Hun legede Kædetagfat i Skolen og faldt på Gulvet. Der var stor Smerte i Knæet efter

dette, hun havde vanskeligt ved at gå, men nåede hjem, støttet på 2 Veninder. Lægen måtte hentes, der blev anvendt Omslag, og da det ikke hjalp, Trækplaster. Men det blev værre og værre, og det varede ikke længe, før Lotte fik Krampetrækninger, der rystede hele Legemet og trak Benet op under hende. For at det ikke skulde vokse kroget, lod Professoren en Hospitals-snedker lave en Skinne, hulet efter Benets Form, og dertil blev det syge Ben svøbt fast. Men når Trækningerne kom, blev Smerterne så meget større. Stillingen blev gjort end mere pinlig ved vel mente, men ilde anbragte Råd af venlige gamle Kvinder. Dels vilde man have Moder til at skifte Læge eller at søge til kloge Koner, dels tilrådede man Kure, som havde hjulpet den og den. Vi måtte således døje at høre om Dyrebad, en skrækkelig Kur, som bestod i, at Patienten førtes hen til en Slagter, når et Dyr skulde aflives. I samme Øjeblik, som denne Operation var udført, skulde Bughulen åbnes og den syge Legemsdel stikkes ind i de ryggede Indvolde, for at Varmen eller måske en hemmelighedsfuld Kraft kunde virke Helbredelse. Men Moder og Lotte var enige om kun at ville søge Helbredelse på de banede Veje og under Bøn til Gud om Hans Velsignelse holde sig til den Læge, vi havde Tillid til. — Da det viste sig, at Ondet ikke for det første lod sig hæve, fik min Søster Krykker. Vor Bolig var for såvidt heldig beliggende, som vi var flyttede ned i Stueetagen i 420 Litra C; det

var let at komme ud på Gaden, og vi kunde snart nå hen til Volden med vor kære Syge. Men mange medlidende Blikke mødte det stakkels Barn ved disse Ture på Krykkerne.

Der kunde under disse Omstændigheder ikke være tale om nogen Skolegang, og Moder overdrog da helt til mig at undervise min Søster. Når vi sér tilbage på det, må det jo nok kaldes et Vovestykke at betro sit syge Barns Undervisning til en 14års Dreng. Det vilde heller aldrig være gået, hvis ikke Lotte havde været så ejegod og så lærenem, hvilket sidste jeg forøvrigt ikke altid havde tilstrækkelig Forståelse af.

Ved den Tid, vi begyndte på denne Undervisning, var „den gamle Borgerdyd“ i en svær Krise. Skolen havde fra Begyndelsen kun dårlig betalt sig for Rimestad, der var for få Drengene. Han kom efterhånden dybt ind i Politikken, tabte Modet til at bringe Skolen på Fode, og det hele kom i Opløsning. Jeg var bleven konfirmeret før det fyldte 14. År, for at jeg allerede den Sommer kunde få 1. Del af Studenterexamen, men Ansøgningen var bleven afslået. Nu, Året efter, (1853) forestod igen denne Examen, og Moder gav mig Ret i, at jeg burde blive i „Borgerdyden“ til det sidste. Skønt den var som et synkende Skib, gaves der dog måske en Udvej, og det vilde ganske sikkert være uheldigt at lade sig examinere anden Steds, under fremmede Omgivelser. Med mine Brødre var Forholdet et andet.

Lille Carls jævnaldrende Fætter Carl Stage gik i en Pogeskole, som forberedte til Metropolitanskolen. Det faldt da ganske naturligt, at Carl blev meldt ind i Fengers Forberedelsesskole. — Men hvad skulde der blive af Frederik? En af hans Kammerater, Johan Hansen, (senere en Tid Handelsminister) var bleven meldt ind i Sorø og kom i Huset hos Præsten der, Magister Zeuthen, et Sted, som i høj Grad blev anbefalet af Onkel Fengers Broder, Licentiat J. F. Fenger, Præst i Lyngø. Kom Frederik til Sorø, vilde han om Søndagen let kunne komme ud til Lyngø og uden Vanskelighed til Slotsbjergby. En af Borgerdydens Lærere, H. Corfixen, var for ikke længe siden blevet Adjunkt i Sorø, og vi var forvissede om, at han med Omhu vilde tage sig af Frederik. Endvidere havde min Broders Helbred ikke været godt, og Moder håbede, at Friluftslivet i Sorø skulde styrke ham. Endelig, skønt der nu næsten var gået 4 År siden Fader Død, havde Frederik ikke forvundet den. Han var den af os Børn, på hvem den havde gjort det dybeste Indtryk, og Moder fandt det nødvendigt at forsøge, om det kunde hjælpe at bringe ham under andre Forhold. Så gjorde hun det svære Skridt, og sidst i Marts 1853 fulgte Bedstemoder Frederik til Sorø.

Det så' ud, som om „Borgerdyden“ havde fået Banesår. På Legepladsen blev der bygget et russisk Kapel, og Skolelokalet var bortlejet til en Pigeskole. Da dukkede i yderste Øjeblik cand. theol. Christen

Rovsing op og overtog Skolen. Han begyndte med at ophæve de øverste Klasser, fordi de kun bragte Tab; dog gik han ind på at beholde os, som skulde have 1. Del af Afgangsexamen, imod at vi betalte som for Privatkursus. Det var 8 Rigsdaler om Måned, en for de Tider ret anselig Sum, men vi stod os derved, og vi gav ikke Rovsing Grund til at fortryde, at han havde beholdt os.

I, som læser disse Optegnelser, vil måske føle Eder skuffede ved, at det allermeste, der er nedskrevet, handler om Børnene, og kun så lidt om Moder. Men det hænger sammen med, at Moder så helt gik op i sine Børn. Hun hørte med Interesse på vore Skolehistorier, hun fnøs, når hun mente os uretfærdig behandlede af en Lærer, hun var bedrøvet med os, når en Lærer, vi holdt af, forlod Skolen, ja hun kunde gøre Gilde, når vi var blevne af med en, som havde pint os. Derved blev Hjemmet så rigt for os, at vi kom og delte alle vore Sorger og Glæder med hende. Ja, jeg ved ingen anden Moder, der sådan kunde leve med og for sine Børn. Og hvor kunde hun, den hurtige, dygtige, ordentlige Kvinde, være langmodig og overbærende med Hensyn til vore Roderier; jeg tænker særlig på de store Drenges. Frederiks Hovedpassion var det krigeriske; han støbte Lavetter og Hjul og Kanoner og Soldater, han lavede Forme dertil af Gibs, og til de finere Frembringelser af Svovl. Senere blev det nyttige forenet med det fornøjelige, idet Frederik gav sig til at fabrikere

Maximums- og Minimumstermometre. Men når på et tidligere Standpunkt Interessen vendte sig mod det håndgribelige, var det Marsvin, som indførtes i Værelserne, vel at mærke i Bur. Jeg derimod holdt mig mest til Firben, til Nød de grå, men helst de store grønne. Moder tålte, at dette Kryb vimsede om på Urtepotterne, hvorfra det tidt foretog Spadsereture, omkring i Stuerne. Kun én Gang brast Moders Tålmodighed; jeg var kommet hjem fra Skoven med en levende Snog, som det var min Hensigt at indlemme i det frie Terrarium. Da lød Moders Kommando energisk: Herud med det Skidt! Og ud kom Dyret i samme Øjeblik, ud af Vinduet; men der ude samledes i en Fart et stort Opløb, så jeg måtte ned på Gaden, hvor jeg greb Snogen på Sål-bænken og kastede den i Rendestenen, inden Politiet var kommet.

Under alt dette var vi, som tidligere meddelt, komne over et kritisk Punkt i Foråret 1853. Men om Sommeren indtraf en Begivenhed, som for mange Mennesker blev ganske anderledes kritisk, som gjorde Tusinder af Børn fader- og moderløse, som gjorde et uudsletteligt Indtryk også på os, der slap uskadte. Det var Kolera, som holdt sit Indtog. Vinteren havde været stræng. Foråret koldt. Det forlød, at Kolera truede, den begyndte at brede sit Rædselsherredømme over vore Naboeer. Den havde før nærmet sig vore Grændser uden at komme indenfor, så vi tænkte, vi skulde slippe også denne Gang. Men hen i Juni

kom de første Tilfælde i København, og snart havde Sygdommen sat sig således fast, at hvem der kunde, flygtede fra den pestbefængte By. Onkel Fengers indbød os alle til at komme ud til dem; det var uhyre kærligt, thi der var jo intet, som kunde indestå for, at vi ikke bragte Sygdommen med os. Men vi kunde ikke straks komme afsted. For de lavere Klassers Vedkommende blev Skolerne opløste, men jeg skulde have første Del af Afgangseksamen, og derfor måtte også Moder blive tilligemed mine 3 Søskende. Endogså ved Eksamensbordet blev vi mindede om Sygdommen, idet en af Censorerne udeblev, da han havde fået Kolera; heldigvis kunde en tilstedeværende Onkel, der var kommen for at høre på sin Søstersøn, tage Affære, og så slap vi arme Stympere da igennem Afgangsfagene, ja slap udmærket igennem, og nu var der intet, som kunde holde Moder og os Børn tilbage. Af Hensyn til Lottes Sygdom valgte vi Søvejen og tog med et Dampskib, som anløb Skelskør. Det sidste, jeg tog mig for, var i den Postkasse*), som fandtes nærmest ved Dampskibet, at lægge et Brev til Tante Caroline. Hun fik derigennem Meddelelse om, at vi var slupne levende fra København. Det var en stor Lettelse fra Stadens kvalme, dødbringende Luft at være kommet ud i den friske Morgenvind, som luftede over Søen. Hen på Eftermiddagen nåede vi Skelskør.

*) Brevkasser og Frimærker var dengang noget nyt, som først var indført 1851.

Det var ikke let at få det syge Barn ned i Båden, som skulde føre os til Land, men vi mødte her som altid virksom Medfølelse og Hjælp, og da vi vel var komne til Sæde og på en eller anden Måde havde givet os til Kende, fortalte en af Bådsfolkene, at han havde været med for 25 År siden, da Moder affyrede Salutkanonen på Kidholm. Det var underligt for os Børn at se dette Minde fra Moders lyse Ungdom ligesom dukke op af Havets Skød.

I Bjergby mødtes vi med Frederik, som kom fra Sorø. Dér havde alt endnu Nyhedens Interesse for ham, han havde meget at fortælle, og Ferien forløb udmærket. Vi to gjorde en Afstikker til Møen, hvor vi havde en fornøjelig Klintetur sammen med vore 2 ældste Fættre. Ludvig Fenger havde ifor taget Artium og vilde nu slå ind på Kunstnerbanen som Arkitekt. Nu arbejdede han som Murerlærling på Stege Rådhus, der var under Opførelse. Hans Broder Rasmus stødte til os i Stege. Det blev en dejlig Tur; glade kom vi tilbage til Bjergby, og da vi Børn (med Undtagelse af Frederik, som blev i Sorø) sammen med Moder ved Feriens Ende nåede København, som nu var fri for Smitten, var det med Tak til Gud, som så nådig havde bevaret os og vore Kære, og snart kom vi ind i de gamle Folder. Anna parlerede lystig Fransk i sin Skole, Lotte måtte nøjes med den Lærdom, jeg kunde bibringe hende, (tænk, hvilken Tillid Moder viste mig!) og hvad mig angår, så levede jeg ligesom i en ny Verden. Den gamle

„Borgerdyd“ var genrejst; rigtignok var det Lokale, der i al Hast blev opdrevet i en Bagbygning på Store Købmagergade, alt andet end tilfredsstillende, men Rovsing var et administrativt Talent og forstod sig på at gøre Reklame. Han vidste at holde på de dygtigste af Lærerne og dertil at finde nye, hvis Navne havde en god Klang, og han forstod at drage Fordel af den fortrinlige Stump Eksamen, vi Gymnasiaster havde indviet den nye Tid med, så Discipelantallet voksede. Vor Interesse blev taget fangen, og Disciplinen blev bragt på Fode.

Lille Carl kunde ikke rigtig trives i Fengers Skole; han længtes tilbage efter de fordums Kammerater, måske også efter igen at kunne følges med store Broder. Nok sagt, det varede ikke længe, inden han kom tilbage i „Borgerdyden“. Frederiks Ophold i Sorø kom også kun til at vare et År. Hjemme længtes vi alle efter ham, og han længtes ikke mindre efter Hjemmet. Corfixen havde ikke skuffet Forventningerne, han havde omhyggelig taget sig af Frederik; Zeuthens Hjem var godt, Nærheden ved Lynge og Bjergby oplivende, men hvad hjalp alt dette! Frederik følte sig som en fremmed Fugl. Luftforandringen viste sig så langt fra at være styrkende, at han tværtimod jævnligen gik eller rettere lå med en dårlig Hals. Og en halvsyg Dreng har ondt ved at bævde sig mellem Kammeraterne. Havde nu endda alle Lærerne været som Corfixen; men der var både rå og krakilske imellem dem. Således var

der en, som idelig lod Frederik og Johan Hansen høre, at de var Københavnere, og som brugte at give sin vist temmelig ubegrundede Misfornøjelse mod disse to Luft ved at tale om københavnske Unoder. Havde Frederik endda været doven eller ringe begavet, kunde man have tilgivet ham alt. Men han var mellem de øverste, og det gjorde ham det endnu vanskeligere at klare sig mellem Kammeraterne. Hans Breve blev altid mere forsagte, han tryglede om at komme hjem, og Moder bestemte sig omsider til at tage ham hjem til København og lade ham komme i den gamle Skole igen. Det var en Beslutning, som ingen af dem kom til at angre.

Det fulgte af sig selv, at Frederik kom til at gå til Konfirmationsforberedelse hos Blædel, som for nylig var bleven residerende Kapellan ved Garnisons Kirke. Det var med Stolthed, vi havde hørt om Blædels heltemodige Opofrelse under Koleraens Rasen blandt Almindeligt Hospitals 1200 Lemmer. Alle havde Følelsen af, at den nye Udnævnelse var en Påskønnelse af hans Færd. Moder gik nu ret jævnlig med os i Garnisons Kirke, uden derfor at opgive Vartov. I Begyndelsen var der en Tanke på Fortiden, som gjorde lidt ondt, os Børn måske mere end Moder. Der var Pladser til de forskellige Grader af Officerer, og vi havde endnu fra Faders Tid Nøglen til Oberstløjtnantsstolen, men Moder havde ladet sig sige, hvad der forøvrigt var en Misforståelse, at der ingen Pladser var til Enkerne; men vi trø-

stede os jo med, at der var Plads for os på de åbne Bænke lige så godt til os som til andre Mennesker.

Frederik var ikke mindre glad ved Blædels Undervisning, end jeg havde været. — Da Konfirmationsdagen nærmede sig, sendte Tante Caroline mig en Bog for Konfirmander, lille, men nok så snildt indrettet. Meningen var, at Vedkommende skulde skrive sit Navn under, at han vilde gøre eller afholde sig fra forskellige Ting. Blandt andet lovede man, at man vilde „nie ohne Noth die Kirche versäumen.“ Jeg havde begyndt at lave Bogen til for på Højtidsdagen at fremlægge den for Frederik til behagelig Underskrift, men dér havde jeg gjort Regning uden Moder. „Hvad er det for noget, Tante sendte Dig?“ — Ja jeg måtte op med Papirerne og begynde at udvikle, hvor fortræffeligt det hele var lavet. Men jeg fik rigtignok ikke komme til Ende, før Moder befalede mig at kassere „det Kram“. Frederik fik rigtignok Bogen udleveret, men i Steder for Underskrift skrev han (på Tysk): I have ikke annammet en Trældoms Ånd, atter til Frygt, men I have annammet en sønlig Udkårelses Ånd, ved hvilken I råbe: Abba Fader! — Jeg må tilstå, at Frederiks Kirkegang ikke blev mindre, fordi han ikke lod sig lokke til at forskrive sig.

Imidlertid havde vi haft en stor Glæde. Søster Lotte havde haft godt af Opholdet i Slotsbjergby, og da Fengers foreslog hende at komme igen 1854, blev Indbydelsen modtaget med Tak. Her skete det

nu, at hun blev rask. Krampeanfaldene var blevne mildere, Skinnen var taget af, men Benet kunde bestandig ikke bruges. Tidt havde Lægen sagt til Lotte, at hun skulde forsøge at sætte Hælen til Jorden, men hver Gang havde hun måttet opgive det under ulidelige Smerter. Da skete det en Dag, som hun var i Haven og inderlig bad Gud om, at Han vilde hjælpe, da syntes hun at høre en Røst: Prøv nu en Gang igen, lille Lotte. Hun satte Hælen mod Jorden, og denne Gang gik det. Få Dage efter fik Lotte Mod til at lægge Krykkerne. — Da Professor Fenger hørte, hvad der var skét, udbrød han: Det er jo et Mirakkel. — Dengang turde Lægerne nok indrømme, at der kunde ske Mirakler. Ja, Miraklernes Tid er ikke forbi, det oplevede vi Søkende både dengang og senere.

Bedstemoder kom til med os at dele Glæden over Lottes Helbredelse. Træt af at bo i Roskilde, hvor hendes Sjæl tørstede efter åndelig Føde, var hun i Efteråret 1851 flyttet til København, hvor hun tog Bolig i Skindergade, rigtignok på et ret uroligt Sted, på 1. Sal, lige ovenpå Café Himmerig, som strakte sig om Hjørnet af Købmagergade. Moder og hun mødtes nu i Forståelse som aldrig før, og vi Børn var inderlig glade ved at bo så nær ved Bedstemoder. Hendes Sind blev altid mere opadvendt; sine bedste Timer havde hun i Slotskirken. Her prædikede jævnlig Biskop Mynster (død 1854), men hendes egentlige Præst var Paulli, dengang Stotspræst.

Bedstemoders Helbred var, syntes vi, i de senere År blevet bedre, men da hun nærmede sig de 70 År, begyndte hun uden nogen påviselig Grund at magres, og Kræfterne tog af. Der er opbevaret et Brev til Moder fra Eftersommeren 1854, hvor dette ret kan kendes, idet hendes før så faste Håndskrift er bleven ganske utydelig. Dog var der Nytårsnat 1855, da hun havde indbudt os og Stages, næppe nogen af os, der tænkte, at det var den sidste Fest, vi skulde holde hos hende, og vi drog hjem, rigt forsynede med Gaver. Men snart efter begyndte hun kendelig at skranke, hendes Svaghed tog til, Kusine Helenes kærlige Pleje kunde ikke hjælpe, og i Marts sov Bedstemoder hen, elsket og savnet, kort før hun skulde have fyldt det 70. År. — Fra vort Hjem var det Frederik og mig, som var med at følge hende til Jorden. Da Jernbanen endnu ikke gik længere end til Roskilde, blev det en anstrængende Tur, og for Posthestene var det et drøjt Arbejde at bane sig Vej gennem Sneen. Onkel Fenger var endnu Præst i Bjergby, så dér samledes den lille Sørgeskare, som stævnedes mod Familiebegravelsen på Gerløv Kirkegård. — Medens Onkel Fenger i sin Tale over Bedstefader 13 År iforvejen havde dvælet ved den Afdødes Elskelighed og Dygtighed, kunde han nu aflægge et glad, fuldtonende Vidnesbyrd om, at Bedstemoder var død som bekendende Kristen i Vorherres Jesu Kristi Tro.

Allerede et Par Uger efter Begravelsen blev P. A. Fenger kaldet til Sognepræst ved Vor Frelsers Kirke

på Kristianshavn. Inden Hjemmet i Bjergby blev opgivet, holdtes dér Sølvbryllup den 3. Juni, hin minderige Dag, da Grundtvigs Sang „Det er så yndigt at følges ad“ lød for første Gang, båren af Weyses dejlige Melodi, som havde ligget gemt siden 1833, da den lød ved Sølvbrylluppet på Falkensten (se Side 40). Moder rejste ud til Festen og tog mig med, skønt jeg i den sidste Del af Månedens skulde op til anden Del af Studenterexamen. Og *den* led ikke ved den begåede Uregelmæssighed. — At Lotte var med ved Sølvbrylluppet, fulgte af sig selv; hun blev hele Sommeren i Bjergby. Stakkels Frederik måtte blive hjemme; Moder har vel ment, at vi ikke godt kunde komme så mandstærke, hvor hvert Hul var optaget af Gæster, måske også, at vi ikke havde Råd til at rejse så mange i Følge lige før Sommerferien. Til Trøst fik han 1 Rigsdaler og brugte deraf de 2 Mark til at købe en lille Kikkert for, men han betragtede det dog kun som en ringe Affindelse.

Det blev den sidste Sommer, Moder kom til at gæste Bjergby. Siden var der nogle År, hun besøgte Schreiters; dog gjorde den atter tiltagende Spænding mellem Dansk og Tysk, at der altid var noget imellem. Men netop nu fandt Moder atter Vej til sin gamle Onkel i Sønderborg, Kusinerne derovre fra kom og besøgte os; to af dem var ugifte og holdt efter Moderens Død Hus for deres Fader, og de fik Moder overtalt til at komme derover. Vi regnede det alle for en Berigelse, at vi fik et levende Ind-

tryk af den gamle kære Slægtning, der kunde fortælle så meget fra de svundne Tider.

Det var jo ret ejendommeligt, at Moder, der var mere Hjemmemenneske end de fleste, dog regelmæssig en Gang om Året fik gjort, hvad man ikke i de Tider kunde kalde en Tur, men en Rejse, ja tidt en længere Rejse. For hende havde det blandt andet den Betydning, at hendes Kærlighed til Naturen blev holdt frisk.

Da de første trange År efter Faders Død var gået, blev det Regl, at hun tog Vogn ved Midsommers Tid og kørte ud i Dyrehaven for at se Hvidtjørnen blomstre. En eneste Gang fik vi hende uforvarende på en lang Spadseretur. Det var en smuk Søndageftermiddag i Marts. Vi Drengene gik så tidt på frie Eftermiddage ud til Charlottenlund, Moder talte om sin Lyst til at sé det første gryende Forår der ude, men Frederik udtalte bestemt, at det rigtig nok var umuligt for Moder at gå så langt. Lykkesholm var ellers det længste, der kunde være Tale om, det var endda yderlig sjældent, og derfra kørte de hende hjem. Jeg holdt på, at Moder kunde godt gå til Charlottenlund, om hun vilde. Og inden nogen af os kunde tænke sig om, havde Moder taget Tøjet på og bad mig følge hende ud til Charlottenlund. Jeg blev jo nok lidt betænkelig, men vilde ikke lade mig mærke dermed. Vi nåede også lykkelig og vel Skoven, men nu kneb det. Derude var der ikke et Sted, hvor man kunde komme ind, og vi spejdede

forgæves efter en Bænk. Endelig fandt vi ikke langt fra Skovens nordlige Udkant på en Høj nær Strandvejen Stolperne, der i den blide Årstid havde båret en Bænkefjæl. Efter her at have nydt en kort og meget utilfredsstillende Hvile brød vi op; Hjemturen gik efter Omstændighedern godt, og Anstrængelsen havde ingen blivende Følger.

Vi boede på den Tid endnu i 420 Litra C, men som tidligere meddelt var vi, allerede før Frederik kom til Sorø, flyttede ned i Stueetagen. Nu blev det os for trangt dernede, og dertil kom, at Vintrene havde været meget kolde, mest måske den sidste, 1854—55 Skønt vi, som Moder regnede ud, i den værste Tid brugte for 1 Rigsdaler Kul om Dagen, kunde vi dog ikke holde Varmen. I Spisestuen vilde Termometret længe ikke op over 8°, i Sovekamrene frøs Vandkander og Karafler itu, og de åbne Kældere gjorde, at Fodkulden var aldeles uudholdelig. Så blev det da besluttet at flytte, og Moder lejede i Nikolajgade, hvorhen vi drog i Efteråret 1855.

Det havde været indholdstunge 6½ År, i hvilke vi boede i 420 Litra C, År fulde af Guds rige Nåde, hvor Han handlede mod os efter det gamle Ord, at Han er Enkers Værge, og de Faderløses Fader. Moder havde været knust under den største Sorg, som kan times et Menneske, men hun havde fundet den rette Lægedom og var taget mægtig til i Bærekraft, så hun både lærte at tage Sorgerne af Guds Faderhånd og at lukke Hjertet op til at tage imod de Glæder, Han endnu i så rigt Mål beredte hende.

NIKOLAJGADE.

ÅRET 1855 havde medført store Forandringer blandt vore Nærmeste. Bedstemoder Manthey var ikke længere iblandt os, men hendes Døtre var nu samlede i København, hvorhen Onkel Nikolaj få År efter også kom, da han fik Ansættelse ved Statstelegraften, hvor han efterhånden rykkede op, så han tilsidst endte som Afdelingschef. Tante Augusta sad som Præstekone på Christianshavn. Moder havde fået en Søn til Student og udvidede sine Pauluner ved at flytte til Nikolajgade. Samtidig bestemte Onkel Stage sig til at opgive sin Bolig i Skindergade, hvor han havde været i en halv Snes År. Grunden til Opbrudet var Hensyn til Tante Hannes Helbred. Det havde År for År vist sig, at Opholdet på Landet og ved Stranden havde en velgørende Virkning på hende, men i de senere År var det faldet for besværligt med Ud- og Indflytning, så Tante Hanne havde kun fået Landluft ved Feriebesøg på Lindegården hos Grandtante, Geheimeråd-

inde Holten. Hendes Residens lå i Horns Herred, den Halvø, der skyder sig ud mellem Roskilde Fjord og Holbæk Fjord. Nu mente Onkel Stage, at det vilde være gavnligt for hans Hustru at flytte bort fra Stadens „kvalmfulde Mure“, og han købte da i Frederiksberg Allé den Villa, som Carit Etlar havde bygget for ikke længe siden. Omgivelserne var dengang landlige, Haven strakte sig bag Huset halvvejs over til Sorte Hest i Vesterbrogade. Tante Hannes sidste Sygeleje havde nu varet næsten et År, men hendes trofaste Mand håbede på Vederkvægelse og Fremgang i det skønne Hjem, han havde beredt hende. Men temmelig snart efter Indflytningen fik hendes Lidelser Ende ved en brat Død. Der var i Tarmene Forsnævninger på 2 Steder, den øverste af dem fremkaldte en Bristning. — Samme Nat havde Moder et Syn. Hun vågnede, og da hun slog Øjnene op, så hun sin Søster Hanne ligesom rejse sig fra Fodenden af Moders Seng og langsomt svæve opad. Hun var ikke længere mærket af Lidelser, men så frisk og strålende ud, skønnere endnu end i Ungdoms Dage. — Vi vidste jo, at Tante Hanne var meget syg, men Ingen anede, at Døden kunde være så nær. Imidlertid tvivlede Moder slet ikke på, at dette var en Afskedshilsen fra hendes kære Søster, og dette blev bekræftet ved Dødsbudskabet, som kom om Morgen.

Moder fandt sig snart til Rette i de nye Omgivelser i Nikolajgade, og hertil bidrog ikke lidt, dels at

hun nu var kommen til at bo så nær ved sin Søster Augusta, dels at der i vort Hjem udviklede sig en hidtil ukendt Selskabelighed. Fættene og Kusiner gik ud og ind hos os. Vort Hjem havde jo stået åbent for mine Skolekammerater såvel som for Frederiks, men nu fik jeg Studentervenner, og de var velkomne til enhver Tid. Moder var i de sidste År begyndt at komme sig efter den dybe Sorg, men nu blev hun forynget, hun levede op i de Unges Kredse. Mig havde hun indrømmet det bedste Værelse, en 3 Fags Stue til Gaden; her sad hun midt i Studenterkredsen, blandede sig manges Gang i Samtalen og klagede sig aldrig, når vi sad indhyllede i Røg og Damp, så Fengers havde ikke Uret, når de sagde, at Tante Lotte var som den yngste af Studenterne. Det hjalp med til at bære den storartede Gæstfrihed, at Moders Indtægter ved denne Tid var stegne betydelig. I 1854 var Adressekontorets Privilegium udløbet, herved en stor Afgift var bortfalden, og endnu havde Konkurrencen ikke taget rigtig fat. Og jeg benyttede mig i rigt Mål af Moders Godhed, så jeg førte flere og flere Kammerater hjem. Jeg kunde godt tage nogen hjem om Middagen, men i Reglen kom mine Venner om Aftenen, hvor Mad og Drikke var i al Tarvelighed. Undertiden kunde der være en lille Dans, ja der blev endog et Par Gange spillet Komædie, således Wengels „Kærlighed på Taget“, hvor Fætter Ludvig var første Elsker. Også Broder Frederik tog aktiv Del i de dramatiske Fornøjelser,

jeg kun en eneste Gang, da jeg følte, at jeg manglede Anlæg. Det Lov må jeg give Frederik, at han var en god Broder, som aldrig viste nogen Uvilje eller Misundelse i disse År, da alt kom til at dreje sig om Studenten. Medens jeg i 1856 var på Upsalatoget, havde Moder tegnet sig til at tage imod en af de norske Studenter, når de på Hjemrejsen kom gennem København. Da jeg nu tillige kom med en Lundenser, hjalp Frederik redbon med at skaffe Plads og afstod i den Anledning sin Seng så længe. Siden plejede han længe Venskab med Lundenseren, medens mine Interesser førte mig ad andre Veje. På denne Plads kan også anføres, at Frederik i 1862, da han længst var Officer, atter blev Studentervært. Ernst Trier havde på Gaden truffet to „Duskeluer“^{*)}, som ikke havde fået Plads i Studentertoget. Han påtog sig straks at få dem indkvarteret, én af dem vilde „den rare Fru Wagner“ nok tage. Det gjorde hun også, og Frederik tog sig af Nordmanden, med hvem han sluttede Venskab, der nu er mere end et halvt Århundrede gammelt.

Det følger af sig selv, at Moders Glæde ved åndelige Møder ikke forringedes. Hun var med ved det skandinaviske Kirkemøde i 1857 og hørte med Begejstring på Kierkegårds herlige Vidnesbyrd om Trosordet. Det gjorde stærkt Indtryk på hende, da hun efter Mødets Slutning så', hvor kærligt han og hans Modstander Rudelbach fulgtes ud af Salen.

*) Norske Studenter.

Medens vi boede i Nikolajgade, blev Charlotte konfirmeret. Hun var jo siden sin Sygdom og Helbredelse som en Datter hos Fengers, så der kunde slet ikke være Tale om andet, end at hun også kom til at gå til Konfirmation på Kristianshavn. At Moder nu oftest hørte sin Svoger, af hvem hun var konfirmeret, fulgte af sig selv. Samtidig følte såvel jeg, som adskillige af mine Venner, os dragne ved Fengers Forkyndelse. Broder Frederik vedblev trofast at høre Blædel afvekslende med Fenger lige til 1873, da han opgav Blædel, forarget ved dennes Angreb på „Manden uden Svig“, vor kære Onkel Fenger.

Det var lykkelige År i Nikolajgade, men vi følte, at vi ikke dér i Længden havde blivende Sted. Der var Ulemper, som gjorde, at vi måtte sé os om efter en anden Lejlighed. Det kunde dog ikke gå an at lade Studenten beholde Løvens Part på de andres Bekostning. Frederik nærmede sig Studenterexamen uden at have eget Værelse, idet Carl var henvist til ham og sov hos ham i en „Jolle“, en lav Seng, uden Ben, men på Ruller, så den om Dagen kunde skydes ind under Frederiks Seng. Og Moder havde begge Døtre i sit Sovekammer; af dem lå Anna i en Jolle. Men foruden de uheldige Pladsforhold, elendige Udenomsbekvemmeligheder m. m. var der andre Ting, som til Tider følte ret ubehageligt. Vi regnede ikke dertil selve Kødtorvet for vore Fødder; det var ikke noget særlig indbydende Skue, men det opvejedes rigelig ved Udsigten til det gamle ærværdige Tårn

med Kristiansborg Slotstag i Baggrunden. Det værste var, at der blev stillet for store Krav til vore Lugteorganers Tålmodighed; i Kælderen under Hovedtrappen var Osteudsalg, og Gården var ikke indrettet på at skaffe frisk Luft. da den næsten var trang som en Skorsten. Heller ikke Ørerne havde Hvile Dagen igennem. Når Gadens Tummel tog en Smule af, kunde man få indtil 5 Klaverer at høre, og det var jo lovlig drøjt, når der hamredes samtidig på dem. Også Røgulæmper bidrog deres til at gøre os kede af Lejligheden; kort sagt, vi Unge længtes efter at forsøge vor Lykke andetsteds, og Moder gav villig efter for sine Børns Ønsker.

X.

OVERGADE NEDEN VANDET.

VORT Samkvem med Fengers havde udviklet sig så livligt, at vi vår enige om, at Kristianshavn burde være vor fremtige Bostavn. Resultatet blev, at vi efter at have været i Nikolajgade halvtredje År i Foråret 1858 flyttede ud i den Gade, som har det underlige Navn Overgade neden Vandet. Overgade gennemstrømmes af en Kanal, og vi kom altså til at bo på den Side, som ligger København nærmest, (*inden* man kommer *over* Vandet). Det var i et gammelt, nu nedrøvet Hus, som tilhørte islandsk Købmand Agent Clausen. Der var ikke mindre end 7 Værelser, af hvilke Sønnerne fik de 3, som lå bag Køkkenet, d. v. s. kun Frederik og jeg fik hver sit, men så var der en fælles, mægtig Sovesal, kun med et Vindue i Hjørnet („Smigestue“). Her havde vi 3 hver sin Seng, men desuden var der en Gæsteseng, som altid stod opredt. Det kunde hændes, at nogen af os havde været ude, og at der i Laget fandtes en Kammerat, som ikke havde fået sin Portnøgle med,

så kunde vi byde ham Husly for Natten. At der nede i Sovesalen duftede stærkt af Island, vænnede man sig snart til. Ved enkelte Lejligheder benyttedes dette Rum som Gildeshal, ja én Gang spillede vi endogså Komædie der (det var Kærlighed uden Strømper).

Forhuset bød fra sine Vinduer på en behagelig Udsigt over Kanalen og Vor Frelzers Tårn med sit dejlige ranke Spir. „Børnehuset“ var en stiltfærdig Genbo, medens til Gengæld „Baumgarten og Burmeister“ (Begyndelsen til Burmeister og Wain) til Højre i Gaden mindede om sin Tilværelse ved larmende Hammerslag. Og skønt der af Bladene blev skrælt op om Kanalen som Oplagssted for Uhumskheder og Stank, så byder Sandheden at melde, at det kun var en sjælden Gang, at vi mærkede nogen Ulempe af den Art, og det skønt vi Unge, som straks skal omtales, kom til at stå i et fortroligere Forhold til Kanalen, end de allerfleste af Overgades Beboere. Det kunde være i den varmeste Sommer, når Vandet stod stille, at det blev ubehageligt. Men det varede aldrig længe. Derimod var det så hyggeligt i de forreste Stuer at se Solstrålernes Spil op under Gabsloftet, når de kastedes opefter fra de små Bølger, eller når det stille blanke Spejl blev gengivet som en rolig Flade.

Vort intime Forhold til Kanalen blev indledt ved, at vi kom til at eje Båd. Frederik fik opsporet en gammel Jolle og grundede et Aktieselskab med fuldt

indbetalt Kapital af, om jeg husker ret, 29 Rigsdaler. Aktionærer var vi Unge, Fengers og enkelte af mine Venner. Selvfølgelig gav Moder sit Bidrag, men som passiv Deltager. Båden lå i Kanalen ved Slæbestedet udenfor vore Vinduer, og i vor Port var et stort Rum, hvori vi fik Lov at gemme Mast og Sejl, Årer og Bådshage, Ror og Åregafler, så der ikke var Fare for, at disse Ting faldt i Sørøveres Hænder. Frederiks Opgave ved „Levijathan“, som Båden kaldtes, var så meget mere påskønnelsesværdig, som han i det samme År 1858 tog Studentereksamen og næste Forår Højskoleeksamen.

Skønt Moder ikke tog aktiv Del i vore Fornøjelser med Båden, glædede hun sig af Hjertet over Ungdommens Jubel, og hun nød Samlivet med Søster Augusta, som nu boede så nær. Og da denne lyse Sommer var til Ende, bragte Efteråret en ganske ny og uventet Nydelse, det var en mægtig Komet, som viste sig sidst i September, og som i Begyndelsen af Oktober udfoldede sig i sin fulde Pragt. Moder havde så tidt talt om, at hun var født i det navnkundige Kometår 1811. Desværre kunde hun jo ikke af Selvsyn berette, hvordan dette Himmeltegn havde sét ud; men da hun havde været gift et År, viste sig atter en stor Komet, som lyste ind i 1836. Og nu i 1858 kunde hun med alle sine Børn dele Glæden over Donatis Komet*). Året i Forvejen havde der

*) Den 15. Marts s. År var vi blevet narrede for en vældig Solformørkelse, idet Solen havde skjult sig bag Skyer.

blandt Menigmand været stort Røre i Forventning af en Komet, som den 13. Juni skulde støde på Jorden, men som naturligvis udeblev. Men nu, da Ingen længere tænkte på den, fik vi det pragtfulde Skue. Skade, at Kometen så snart aftog og omsider forsvandt.

Uden at gøre nogen af mine Venner Uret kan jeg sige, at den betydeligste af dem, som ved mig blev indført i Moders Hjem, var Ludvig Schrøder. Hvor han kom hen, øvede han stor Indflydelse; det var ret betegnende, at det i et Vennelag, hvor hver fik sit Skudsmål, hed:

Ved Enden af Bordet Schrøder trouer
Imellem en hel Flok unge Joner.

Ved den Tid, da Schrøder fik sin Gang hos os, var min Søster Charlotte i sin første Ungdoms Vår. Hendes langvarige Sygdom var forsvundet, men den havde modnet hende og gjort hende til Hjemmets Barn. Vel kunde man ikke falde på at kalde hende en Skønhed, men der var en indtagende Ynde og Friskhed udbredt over hendes Væsen, og det var ikke underligt, om hun havde gjort Indtryk på mere end en af mine Venner. Selv mærkede hun intet dertil, og var langt fra Elskovstanker. Mindst af alle havde hun anet, at den alvorlige Ludvig Schrøders Tanker skulde være faldne på hende. Selv betragtede hun sig som så ubetydelig; som tidligere anført, havde hun siden sit 14. År ikke gået i Skole, og hendes „Huslærer“ var kun 4. År ældre end hun!

Moder havde fået Ludvig Schrøder inderlig kær, men hun turde ikke i mindste Måde indvirke på Søster Lottes Beslutning i den foreliggende Sag; hun mente, at det først og fremmest gjaldt for hendes lille Pige selv for Guds Åsyn at blive klar over sine Følelser. Til mig kunde Moder ikke dy sig for at sige: Å, bare hun dog ikke siger Nej, for så bliver han bestemt Digter! Schrøder havde let ved at skrive Smådigte, men hvor glad end Moder var for dem, så var det hende dog en tung Tanke, om det skulde blive en Hjertesorg, som stødte den unge Ven ud på Digterbanen. Hun kunde dengang ikke tænke sig ham anderledes end som vordende Præst. Sommeren 1859 gik da hen i Spænding for flere end de to, hvem Sagen dybest vedrørte, og det blev ikke mindst for Moder en Glæde, da Ludvig Schrøder den 24. Oktober med Charlotte ved Hånden kom frem for hende for at bede hende om at velsigne deres Pagt. Under den almindelige Glæde var der kun én, som gav sin Utilfredshed til Kende; det var Onkel Fritz i Meldorf, som fandt, at Bruden var meget for ung, ligesom det nok heller ikke var ham ret tilpas, at Brudgommen kun var Student. Men dertil kunde vi kun svare, at det var Fejl, som rettedes med Årene. Stakkels Onkel! han var i sit første Valg gået til den modsatte Yderlighed med Hensyn til Brudens Alder, men *det* Ægteskab havde ikke bragt ham Lykke.

Levijathanperioden varede ikke ret længe; Fre-

derik var 1859 optaget på den militære Højskole og kunde nu ikke tumle sig så meget på Vandet som forrige Sommer, og jeg blev kuet af Sygdom, så vi i Foråret 1860 afhændede Levijathan til et Konsortium af Studenter, som dog ikke rigtig havde Glæde deraf, da de ikke var i Stand til at fare varlig med den skrøbelige gamle Båd, så den snart led Havari. Moders Hjem vedblev at være et Samlingssted for Unge; i Vinteren 1859 var vor lysende Stjerne Gine Sandberg, (senere Bispinde Hilde i Hamar), som frydede os med sin herlige Stemme, hvormed hun foredrog norske Småange. Året efter var det to Nordmænd, som færdedes hos os tidlig og silde, Herman Anker og Olavus Anker. De var først komne til os på Vejen til Kirkemødet i Lund 1859, havde slået sig lidt til Ro efter Mødet, og nu kom de og tog Ophold blandt os en hel Vinter og mere. Da jeg andet Steds har skrevet ret udførligt om Samværet med Anker, skal jeg her kun anføre nogle Linjer af et Brev, jeg fik fra Arvesen, da jeg havde ønsket ham til Lykke i Anledning af hans 80 Års Fødselsdag netop 50 År senere. Han skriver her om Samlivet med Vennerne, og med de to dejlige Familier, Fru Wagners på Kristianshavn og gamle Triers ude på Vesterbro:

„Prægtige Mennesker, hvor jeg mindes Eder som de snilleste, mildeste og kærligste, jeg har truffet i mit Liv. Jeg glemmer aldrig, om jeg så blev 10 Gange 80, den store Livets Morgenstund,

jeg oplevede dernede. Det samme ved jeg da også, var Tilfældet med Anker. Når jeg senere talte for Eleverne om Folkenes Guldalder og den lyse Morgenstund, enhver Bevægelse altid har, da tænkte jeg stedse på, hvad jeg har oplevet hos Eder.“

Mellem Charlottes Veninder indtog Mix Boisen en udmærket Plads; Søster Lotte havde været på lange Sommerbesøg hos Budstikke-Boisens først i Vilstrup ved Haderslev, siden i Stege, men da hun var bleven forlovet, var det, ligesom om Anna arvede Venskabet med Mix; denne var netop hos os den Vinter, da vore norske Venner gik ind og ud i Moders Hjem, og her fandt Anker i Mix sin Brud og snart efter sin Hustru.

Under alt dette levede Carl sit eget Liv; som Barn havde han mest sluttet sig til Anna, men nu var hun optaget af Interesser, som gik ham over Hovedet. Jeg betragtede mig egentlig som hans Opdrager, jeg havde ikke glemt det Ansvar, der ved Faders Død var lagt på mig som den ældste, men ved det bevægede Liv, jeg var kommet ind i, gled Carl ligesom ud af Hænderne på mig. Det er muligt nok, at hans Sind trak sig tilbage i sig selv ved at høre den megen åndelige Tale, som lå over hans Alder. Ja, der var jo ikke lidt Forskel på, hvad vi tænkte og drømte, vi 5 Søskende. Men Moder var ikke blot i Theorien et Frihedsmenneske; hun vilde ikke øve noget Tryk på sine Børn, men de skulde

have Lov til at udvikle sig frit i Overensstemmelse med deres åndelige og legemlige Anlæg.

Når jeg prøver på at give en Levnetstegning af Moder, forvilder Pennen sig atter og atter til kun at skrive om hendes Børn. Det er åbenbart en Mangel hos den, der fører Pennen. Men glemmes må det ikke, at Moder levede så stærkt med sine Børn. at deres Liv var hendes Liv. Og mange var de Unge, der ikke blot glædede sig over det fornøjelige Samliv, men også styrkedes ved at samtale med Moder om, hvad der rørte sig dybt i Sjælen. Og da Kirstine, Søster til senere Professor, Statsøkonom N. C. Frederiksen, for sin Uddannelses Skyld skulde være nogen Tid i København, vidste Forældrene ikke noget bedre Hjem at betro hende til end Moders.

Schrøder havde som Student boet hos Enkefru Reventberg fra Lolland som Opdrager for hendes 2 Dreng; men straks efter at have taget Embedsexamen fik han Bolig på Borchs Kollegium, hvorhen jeg Året efter også kom. Da der herved blev Plads, gik Moder ind på at tage en yngre Kammerat af Frederik i Huset, Ernst Wabell, Elev på den militære Højskole, Nevø af Husets Veninde Frøken Elise Bruhn.

Det var ikke uden Bekymring, at Moder så' sin Søn betræde den tornestrøte militære Løbebane. men der var ikke andet, han havde Lyst til, og Moder-hjærtet svulmede af Glæde, da hun så' ham bestå Adgangsexamen til Højskolen som Nr. 1, ligesom og, da hun i sin høje Alder, 37 År senere, oplevede at

sé ham nå det øverste Trin på Stigen, idet han blev Artillerigeneral. I øvrigt havde han ved Valg af specielt Våben (1860) en stor Modgang, hans Ønske var at blive Ingeniør, men i denne Våbenart var ingen Plads ledlg. Så valgte han at gå til Artilleriet, hvor han også fik rigelig Anvendelse for sine Evner i teknisk Retning.

Havde Moder, som sagt, Betænkeligheder ved at se Frederik vælge at blive Officer, (Carls Fremtid stod dengang endnu i Baggrunden, og vi ventede, at han vilde udvikle sig til Historiker), så var hendes Glæde ved at skulle have 2 Præstesønner (Schrøder og mig), så meget større. Vel led jeg i Årene efter 1859 af en formodet Hjertesygdom, men den hindrede mig ikke i at tage Embedsexamen, og når jeg nu på Opfordring manuducerede i Teologi, så betragtede jeg det som en gavnlig Udfyldning af de nærmeste År, til jeg kunde blive gammel nok til at ordineres; ligeledes begyndte jeg snart efter med Religionsundervisning og med at prædike. Det var iøvrigt svært nok for Moder at lade mig drage ind på Borchs Kollegium, men hun ventede ialfald, at jeg skulde blive i København, til jeg blev Præst. Derfor voldte jeg hende en stor Sorg, da jeg var lige ved at slå til, da Birkedal ønskede at få mig til Huslærer. Da jeg så' Moders Tårer, trak jeg mig tilbage.

Ludvig Schrøder var $2\frac{1}{2}$ År ældre end jeg, var langt modnere og indtog, som antydet, en Fører-

stilling iblandt os. Ingen tvivlende om, at han skulde være Præst, mindst vel han selv. Da det residerende Kapellani på Læsø blev ledigt (Forår 1861), tog han alvorligt under Overvejelse, om han skulde søge det; så kunde han være i Stand til at gifte sig. Men da åbnede sig en helt ny Udsigt, hvorved Fremtiden kom til at se ganske anderledes ud. Her må det være nok at meddele, at Ludvig Schrøder i 1861 om Efteråret drog til Rødding som Vikar for Sofus Høgsbro, og at han efter Samlivet der ovre med Jens Larsen Knudsen og efter et Besøg hos Christen Kold blev klar over, at hans Kald var ved Højskolen. Han overtog Stillingen som Højskoleforstander i Rødding og holdt den 24. September 1862 Bryllup med Søster Lotte.

XI.

NYBØRS.

VED denne Tid boede Moder ikke længere på Kristianshavn. Charlottes Forlovelse, min Bortflytning og Frederiks Studier havde givet Livet i Overgade et andet Præg, og hertil kom, at der stadig, om end mere eller mindre, alt efter Vindretningen, havde været pinlige Ulæmper af Røg i Køkkenet. Så bestemte Moder sig da til at flytte, der blev lejet på Nybørs, og i Foråret 1862 skete Opbruddet. Det var en Tredjesals Lejlighed i den nu nedrevne Ejendom, der lå nærmest mod Børsens Gavl. Her blev det, navnlig efter Krigen, da Frederik flyttede bort, de yngste Søsken, som gav Tonen an. Men i Sommeren 1862 var endnu både Frederik og Charlotte hjemme, da det store Studentermøde holdtes. Det følger af sig selv, at Ludvig Schrøder og jeg mødte ved Måltiderne hos Moder med vore Gæster fra Borchs Kollegium, nemlig de 2 senere hver på sin Vis så navnkundige Nordmænd, Kristoffer Jansson og Christoffer Bruun. Hjemmet udfoldede

sig i disse Dage ret i sin Glans, og vi følte med Tak til Gud, hvor vidunderlig Han havde velsignet Moders Enkestand.

I Sommeren 1863 var Moder på et langt Besøg i Rødding, hvor Charlotte havde fået sit første Hjem som Husmoder. Skønt det straks viste sig, at hun, der var så aldeles Købstadsbarn, godt kunde trives så langt ude på Landet, var der dengang Ingen, som kunde drømme om, i hvilken Grad hendes Evner i Årenes Løb skulde vokse. Det var et glædeligt Besøg, fuldt af Jubel og Sang. Højest var Jubelen og Sangen den Dag, da der blev holdt Rejsegilde på det nye Gymnastikhus — den samme Bygning, som siden i en Årrække blev brugt til Frimenighedskirke. Nutzhorn havde 2 År i Forvejen været Regissør ved en Studenterforestilling; det var Carl Plougs morsomme, på sine Stedet kåde Komædie Hr. Sørensen på Eventyr. Slutningen var den højpatriske Sang „Vikingemoder, Dronning på Havet“! Den havde Nutzhorn nu indøvet med Eleverne, og dens Toner lød mægtigt, da Kransen gik til Vejrs.

De Unge i Rødding havde Grund nok til at være glade. Højskolen havde haft trange Tider at gennemgå men nu så' den en lys, lykkelig Fremtid imøde. De nye Lærere arbejdede godt sammen, og de havde en trofast Ven i Præsten Hans Svejstrup, der også var kommen for nylig (i Sommeren 1861).

Men Jubelsangen fik snart Ende. Allerede længe havde Uvejrsskyerne samlet sig i Syd, men vi havde

ikke rigtig agtet på dem. Dag for Dag blev de mere truende, og så kom den klamme Novembertåge med Forhandlingerne om Fællesforfatningen, og midt under dem Frederik den Syvendes Død.

Det vil være temmelig uforståeligt for den nuværende Slægt, at alle vi, gamle og unge, som hørte til den national-liberale Lejr, så omtrent kunde mene, at Danmarks Frelse beroede på, at Fællesforfatningen blev underskrevet. Og ikke mindre uforståelig er vel vor Kærlighed til Frederik den Syvende, skønt hans Fejl var temmelig åbenbare. I begge Henseender var Moder med. Da der blev samlet ind til en Guldkrans at lægge på Frederik den Syvendes Kiste fra de danske Kvinder, og Moder hørte, at en fornem Dame neden under i Huset spottede med, at netop Kvinderne vilde hædre hans Minde, blev Moder så harm i Sinde over, at Nogen turde hane hendes Helt, at hun viste sin Hengivenhed ved at fordoble det Bidrag, hun havde tænkt på at give, så det blev 100 Rigsdaler.

Frederik havde med Hæder bestået Afgangseksamen fra Højskolen i Foråret 1863. I November var han med blandt de Officerer, der holdt Æresvagt på Christiansborg over Kongens Lig. Snart efter blev han udkommanderet med 5. Batteri, Kaptajn Lønborg, foreløbig til Als. Men Moders Hjem blev ikke stille; med sin store Gæstefrihed modtog hun ikke blot de Soldater, som iforvejen stod os nær, således som Ludvig Schrøders Brødre Christian og

Johannes, og lad mig blot af de norske Frivillige nævne Frederik Vinsnæs, men også mangfoldige andre. Således tog hun Laurs B. Poulsen, den senere Frimenighedspræst, i Kvarter. Han var Seminarist og som sådan i Sønderjylland fritagen for Værnepligt, men da Fædrelandet var i Nød, kom han over til København og meldte sig som Frivillig. — Det brusede og gærede i Broder Carl, men han var i Begyndelsen af 1864 lige fyldt 17 År, og vi gjorde hvad vi kunde, for ialfald at få ham til at vente et halvt År, til han havde fået Studenterexamen.

Imidlertid var Moder ikke længere i sit Hjem; Charlotte imødeså sin Nedkomst, og Moder følte, at hendes Plads var ved Datterens Side. Så gav hun sig på Vej. Det var først i Marts. Det var umuligt at rejse over Kolding, da Fjenden var i Landet. Men Moder brød over tvært, tog om ad Århus, Ringkøbing og Ribe, og nåede lykkelig Rødding. Længe fik hun ikke Lov at blive her i Ro. Hun havde sendt et Brev til Frederik, i hvilken hun ud fra det dengang rådende Syn på Forholdene skrev en skarp Kritik over Ledelsen fra dansk Side. Dette Brev blev opsnappet af Østrigerne, og det var skrevet med så stor Dygtighed, at det syntes at hvile på dybere Forudsætninger; med andre Ord, man mente, at Moder var dansk Spion. Så blev der sendt en anselig Afdeling Ryttere og Fodfolk ud at fange hende. Midt om Natten blev Højskolen omringet, og Moder fik Befaling til at klæde sig på, rigtig varmt,

da hun skulde langt bort. Hun havde Åndsnær-
 værelse nok til at tage sin bedste Kjole på for at
 kunne møde med Anstand. Man gav hende på
 Schrøders Anmodning Lov til at køre med egen Vogn;
 Rasmus Fenger var Kusk, men til Trods for den store
 Eskorte fik 2 Mænd Plads bag i Vognen, for at ikke
 den farlige Fange skulde rømme. Da Skodborghus
 Bro var sprængt, gik Toget ad en Omvej, over Fol-
 dingbro, og nåede først ved Middagstid Kolding. Da
 Moder her havde tilkendegivet sig som Oberstløjtnantinde, blev hun behandlet med stor Høflighed og
 kom straks i Forhør. De af hende i Brevet frem-
 satte Tanker stemmede med den østrigske General-
 stabs Anskuelse, men da Moder kunde give fyldest-
 gørende Forklaring på, at hendes Meninger kun
 grundede sig på Avisartikler, som var tilgængelige
 for alle, fik hun snart Lov til at rejse hjem. Hun
 benyttede sig af den gunstige Stemning, hun havde
 vakt, til at få frigivet Rødding Kromand, der var
 slæbt med, angivet af Hjemmetyskere som dansk
 Agitator. Den østrigske Officér, som havde ledet For-
 høret, vilde til Slut komplimentere Moder med, at
 Danmark var lykkeligt, om det havde mange sådanne
 spartanske Mødre, men hun viste Komplimenten til-
 bage, da hun ikke betragtede det at være spartansk
 som en Ros. — Sent på Natten rullede Moder atter
 ind i Rødding Højskolegård, hvor man havde tilbragt
 Dagen i stor Spænding. — Da så Tiden var omme,
 kom Schrøders første Barn til Verden, den 11. Maj.

Det var Jens, og Glæden var stor, ikke mindst, fordi det var Moders første Barnebarn.

Da Moder rejste til Sønderjylland, var altså Anna og Carl blevne ene tilbage i Hjemmet. Jeg kom dér daglig ved Måltiderne, til jeg den 27. April blev ordineret og samme Dag rejste til Tyskland for at betjene de danske Krigsfanger. Da Carl havde fået Studenterexamen, meldte han sig som Frivillig ved 11. Regiment; men den Gang kom han ikke i Ilden, efterdi på den Tid Våbenstilstanden blev sluttet og snart fulgtes af Freden. Ja Freden; men det var ikke den, om hvilken der synges: Vi alle dig elske, livsalige Fred. Der var ingen Dansk, som kunde finde denne Fred livsalig, mindst af alle Moder; hun dirrede af Harme og Sorg.

Midt i det store Mørke, 1864 havde bredt over os alle, var der i vor Familiekrede 2 Lyspunkter. Jeg har nævnt Jens Schrøders Fødsel. Dertil kom så, at da Året var ved at gå til Ende, blev Frederik forlovet. Familien Grønvold havde gennem Fengers været os kendt og kær; under Felttoget havde Frederik på Marschen gennem Slagelse opfrisket Bekendtskabet, og nu i Julen vandt han lille Adas Hjerte. Ja, hun var kun en lille Kæreste, kun i sit 17. År, men det bidrog vel til, at hun voksede så snart og så dybt ind i Moders Kærlighed.

Frederik var efter Krigen ikke vendt tilbage til Moders Hjem, men havde lejet Værelser på Kristianshavn lige ved Siden af den fordums Skueplads

for vore ungdommelige Bedrifter. Da der således blev god Plads hos Moder på Nybørs, tilbød hun Folketingsmand N. J. Termansen, at han under Rigsdagssamlingerne skulde bo hos hende, et Tilbud, som blev modtaget med Glæde, og som bragte Gavn og Glæde på begge Sider. Samlivet med Tormansen, som dengang var i sin bedste Alder, havde en dannede og forædlende Indflydelse på Carl og udvidede hans Synskreds, skønt deres Anskuelser ikke helt kunde falde sammen. Ved denne Tid kom Moder også i Venskab med en Familie, som vi flygtig havde kendt i mange År, nemlig Handskemager N. F. Larsens, hvis Hjem på Store Købmagergade i en Årrække var et Samlingssted for mange af den grundtvigske Menighed. Ligeledes må nævnes Venskabet med Kristian Køster, som sidst i 1863 var blevet Grundtvigs Kapellan. Han havde ved Sorgen over den ulykkelige Krig lidt et Knæk, han ikke forvandt, (død 1871).

Imidlertid tog Carl i Sommeren 1865 Filosoficum. Jeg véd ikke, om han dengang var klar over sine Fremtidsplaner; så vidt jeg har forstået, gik de i dobbelt Retning. Historiens Studium interesserede ham stærkt, men på den anden Side kunde han ikke slå Krigertankerne af Sindet. Han blev 1866 Reserveofficersaspirant, udnævntes i Sommeren 1867 til Sekondløjtnant, gjorde derpå et År Tjeneste ved 1. Artilleriregiment, men tog efter at være permitteret op til Kristiania, hvor han studerede Historie, da

Udbrudet af den fransk-tyske Krig bragte ham et Kald, som han ikke kunde modstå; han rejste til Frankrig og meldte sig som Franc-tireur.

Imidlertid var Moder bleven ene i Hjemmet; men der kom altid mere, som kaldte hende ud. I Julen 1866 var Anna på Nybørs bleven forlovet med Lud-Schrøders Broder Johannes, som ellers på denne Tid mest opholdt sig ved den nyoprettede Skole i Askov.

Herhen var Ludvig Schrøder flyttet i Sommeren 1865 tilligemed sine Medlærere fra Rødding H. Nutzhorn og R. Fenger, og her var Moder kommet for at hjælpe sin Datter; det var dengang Margrete blev født på sin Bedstemoders Fødselsdag og kom til at bære alle hendes Fornavne.

Skønt Frederik jo allerede tidligere selv havde lejet Værelser, måtte det dog yderligere løsne Moders Forhold til hendes Hjem, at han efter 2 Års Forlovelse havde Bryllup og dermed grundede sin egen Husstand. Anna var i Påsken 1867 endnu hjemme, og hun var med sin Fæstemand og sin Moder i Kirken den Palmesøndag, da Grundtvig blev syg. Medens så mange, både gamle og unge, svimlede ved den gamle Skjaldepræsts sære Tale og mente, at en ny profetisk Tidsalder var ved at gry, blev Moder snart klar på, at de høje Ord var Udslag af Sygdom. Men hun takkede Gud for, at den Skat, Gud ved Grundtvig havde skænket Menigheden, ikke skulde fratages os, fordi han, der var bleven brugt til at bringe os den, blev syg.

Denne Sommer blev så at sige den sidste, Moder rådede sig selv. Da der just dengang ikke var Trang hos nogen af Børnene til hendes Hjælp, lejede hun Sommerbolig i Ellekilde ved Hornbæk Plantage. Herude havde hun en Tid Ludvig Schrøder og hans Familie til Gæst. Moder blev her så længe, at hun kunde deltage i Kirkehistorisk Selskabs Møde i Helsingør den 12. September. Næste Sommer træffer vi hende atter i Askov, hvor Ingeborg så Dagens Lys den 26. Juni 1868. Pigebarnet bar sig ikke ad som hendes Søster Margrete, der ved at tøve en Dag længere havde gjort Syvsoverdagen til en dobbelt Fest.

Samme År gjorde Moder 13. Oktober Bryllup for Anna; hun og Johannes kom til at bo i Brøderup. Det var Jens Olsen, som havde Bud efter ham, for at han her skulde begynde en Højskole. Der var i Nærheden gode Præster, som støttede den nye Skole, Carl Brandt i Rønnebæk og Andreas Leth i Ulse-Olstrup. Johannes havde selv et godt Ord at føre; men Tiden var ikke moden, Folk der på Egnen forstod ikke, hvad alle de brave Mænd egentlig mente med deres Taler, så Højskolen kom længe til at føre en hensygnende Tilværelse.

Ved Annas Bortrejse brast atter et af de Bånd, der holdt Hjemmet i Nybørs sammen, og da nu Carl bestemte sig til at rejse til Norge, besluttede Moder at hæve sin Husholdning. Jeg, som var Kapellan i Seest, havde Håb om at blive Sognepræst

i Alminde, og kunde der få god Brug for, hvad Moder måtte skænke mig af Indbo; Charlotte ikke mindre, da Højskolen stadig udvidede sig. Selv vilde Moder dele sig mellem sine Døtre og bestemte derfor, at der til Brøderup og til Askov skulde sendes Møbler, bestemte til hendes personlige Brug. Alt var udtænkt på det bedste; men da Flyttefolkene kom, tog de Magten fra Moder, idet de kun respekterede det til Brøderup bestemte Gods, men pakkede mellem hinanden det, der skulde til mig, og hvad der var bestemt til Askov; ganske vist skulde jo alle disse Sager til Kolding. Foreløbig blev de anbragte dér i en Købmands Pakhus, men da jeg var bleven udnævnt, foreslog Søster Charlotte, at jeg skulde sende det hele til Askov, hvor hun i Ro kunde skifte det. Efter at have fraskilt saa mange Sager, som jeg med Sikkerhed, skønt indpakkede, kunde kende som mine, lod jeg en Fragtmand køre alt det øvrige ad Askov til; men det nåede aldrig derhen. Da Manden var kommen over Broen, dér hvor Vejen deler sig til Ribe og til Varde, råbte en Stenhugger til ham, at der var Ild i Læsset. Så stærk var Branden, at der lige blev Tid til at køre ind på Marken, skære Hesten fra og vælte det hele for dog at redde Undervognen. Af den kostbare Ladning lykkedes det kun at frelse nogle Ildklemmer og — en Lampekuppel; alt det andet blev Luernes Rov. — Da der blev Tale om Erstatning for Tabet, udtalte Moder sig stærkt derimod. Først kunde Penge ikke

mildne Savnet af såmange dyrebare Minder, dernæst kunde man frygte, at Fragtmanden vilde blive ruineret, og endelig syntes Moder, at dette Slag. der var kommet saa aldeles uforvarende, måtte være et Budskab fra Vorherre, som vi havde at bøje os stilltende under.

Ja, det var et underligt Slag, der ramte os. Ligesom det for 25 År siden ved Branden af Bedsteforældrenes gamle Hus var et Ildtegn, der luede over mine Forældres Hjem, da Rendsborg-Tiden var ved sin Afslutning, så var det atter et Ildtegn, der slog ned, da Moders Hjem opløstes; det var Kristi Himmelfartsdag 1869. Det bragte os Uhygge at se så mange Mindegenstande ødelagte og så mange Værdier tilintetgjorte; det satte Mærke ved, at nu var det sidste Afsnit af Moders Liv begyndt. Men ingen af os kunde tænke sig Muligheden af, at dette Tidsafsnit skulde være 28 År, og Ingen turde vente, at Moder skulde få en så rig og lykkelig Alderdom, som det ved Guds Nåde blev Tilfældet.

HOS DØTRENE. ASKOV.

DER er Levnedbeskrivelser, som har bragt mig til at tænke paa Rhinens Løb. Først er den frisk og skøn, siden bliver dens Vande plumrede, og omsider slæber den sig møjsommeligt afsted. saa den maa graves ud for at nå Havet. Jeg vilde nødig, at man ikke skulde komme over Slutningen af dette Hefte uden at grave sig gennem Kedsommelighedens Sand, dertil var Moders Liv for rent, for dybt og indholdsrigt. Men den Tid, jeg kan skrive mindst om, er disse År, som hun for største Delen tilbragte hos sine Døtre, på Brøderup og på Askov Højskole. Jeg har da mere end én Grund til at afkorte Afslutningen.

Ved at opløse sin Husførelse vandt Moder friere Hænder til at støtte de unge Hjem, som alle mere eller mindre kunde trænge til at hjælpes. Og det var med stor Kærlighed, at Døtrene tog imod deres Moder. Af Sønnerne blev det jo mig, som fik de

længste Besøg. Men skønt Moder følte, at både Hjemmene og Hjerterne stod hende aabne, var der dog Tider, da hun syntes, det havde været et Misgreb, at hun opgav sin egen Husførelse. Og nu kom det frem, at der ogsaa havde været en skjult Grund. „Jeg vidste jo ikke, at jeg skulde blive saa gammel“, kunde hun klagende udbryde. Hun havde aldrig tænkt sig Muligheden af at nå synderlig over de 60 År. Men skønt Moder havde været så bange for at blive gammel, blev hendes Alderdoms Dage lykkelige. Hertil hjalp det også, at Ludvig Schrøder og Charlotte ved deres storartede Gæstfrihed gjorde, hvad de kunde, for at Moder ikke skulde føle sig trykket ved at undvære sit eget Hjem. De tog imod os, så mange og så tidt vi vilde komme. Og det var nu alligevel bedst, som det gik.

I de første År havde Moder Hovedkvarter hos Søster Anna i Brøderup. Men det var trangt for hende at se, hvor ringe Tilslutning den ideelt anlagte Johannes Schrøder fik. Når der var Møder, så's Folk fra vid Omkreds, men af Elever kom der kun få til Skolen, og det var endda mest Drengene, som manglede alle Forudsætninger for at få Gavn af Undervisningen. Der var en forbavsende Forskel på Egnens kulturelle Standpunkt og hvad vi kendte fra Koldingegnen. Også for Moder var det en trang Tid; hun led med sine Kære, så det kom som en Befrielse, da Johannes bestemte sig for at afstå Højskolen.

Så fulgte der en Vinter (1873-74), da Moder atter kom til at føre Hus. En af vore Venner, Frede Boisen, bosiddende på Rødkilde Højskole, havde på Grund af sin Rigsdagsvirksomhed en Lejlighed stående i København, og da Sygdom nødte ham til at tilbringe en Vinter i Syden (det var i Aix i Sydfrankrig), blev det således maget, at Moder overtog hans Lejlighed med alt, hvad deri fandtes. Ved denne Ordning var der den Fordel, at Broder Carl, som nu gik på Officersskolens næstældste Klasse for at blive fast Officer, atter en Tid kunde bo hos Moder. Den 1ste Maj 1874 blev han Premierløjtnant.

I denne Tid havde Forholdene i Askov udviklet sig i en fra Begyndelsen af uanet Grad; Gang på Gang måtte der bygges. Der blev først indrettet et Værelse til „Bedstemoder“ i selve den nye Hovedbygning, men ved en ny Udvielse fik hun i en Sidefløj det Værelse, som hun beboede til sin Død. Her kunde Børn, Børnebørn og Venner finde hende, altid rede til at høre, hvad de havde at tale med hende om, stort og småt, altid rede til at tage imod deres Fortrolighed i Sorg og i Glæde, alt imedens Strikkestrømpen voxede under hendes flittige Hænder. Eller hun sad i godt Vejr udenfor sin Havedør på Verandaen, eller gik en ganske lille Tur i Haven, støttet til en af sine Kære — i de senere År gik hun kun med Besvær. Og gennem de mange År var hun en stadig Gæst i Foredragssalen, særlig når det var Schrøder, som førte Ordet. I de senere År kom hun

der altid uden Strikketøj; Schrøder havde engang sagt, at han ikke holdt af, at de unge Piger strikkede under Foredragene, og „Bedstemoder“ vilde ikke begunstiges fremfor dem. Ja, som hun tidligere var blevet ung med de unge, saa kunde hun endnu stille sig på lige Trin med dem. Hun forstod at høre efter, ikke blot i Foredrag, men også i jævn Samtale; hun kunde give sig hen, og derfor kunde hun øve så stor Indflydelse på de Unge. Men „Bedstemoder“ var ikke bundet til Pletten; ret jævnlig var hun paa Rejse, når der skulde „komme små“ hos de andre Børn, eller når der ellers var noget på Færde, glædeligt eller sørgeligt. Og når hun var hjemme i Askov, syslede hendes Hænder foruden med Strikketøjet tidt ogsaa med Pennen. Moder skrev tidt til sine Børn, og hun skrev lange Breve. Hendes Skrift, som i yngre Dage var pyntelig og fin, blev ved at være tydelig, selv da en begyndende Stærdannelse havde svækket hendes Syn. Mærkeligt var det, at hun ligesom sin Søster Augusta allerede i en ung Alder var kommen til at skrive latinske Bogstaver; deres Håndskrift lignede hinanden, men Moders var fastere.

Den gode Hyrde har sagt om Sig selv, at Han forlader de 99 Får for at lede efter det vildfarne. Moders Liv førte just ikke med sig, at hun kom til at lede vildfarne Mennesker op, men der var noget af Hyrdekærligheden i hende, og den viste sig derved, at når nogen af hendes Kære var syg eller li-

dende, og måske trængte til hendes Pleje, satte hun alt andet til Side for at bringe Hjælp. Det var underligt, hvor hun ligesom kunde optage Smertens Bitterhed i sin fulde Styrke; men så tog hun sammen og var i Ligevægt. Og det var ikke blot sine Nærmeste, i hvis Vé og Vel hun tog så stærkt Del, da la Cours første Hustru, Hulda Barfod, lå for Døden, var Moder tidlig og silde på Færde med Pleje og Trøst, som om det var hendes egen Datter. Men fulgte af sig selv, at hvor meget Moder end gjorde for alle os andre, var det dog Askovbørnene, der kom til at stå hende nærmest. Hun havde jo også været der for at tage mod dem alle, når de kom til Verden, lige fra Jens til Frederik.

Kort efter, at Moder havde fæstet Bo i Askov, var der en Begivenhed, som ikke blot gjorde stort Indtryk på de medvirkende og overværende, men som også fik ret betydelige Følger; det var Appels Ordination. Moder var Fyr og Flamme, hun indbød mig i så stærke Udtryk, at det ikke var mig muligt at blive borte, skønt der ellers nok kunde være det, som holdt mig tilbage. Jeg hørte dengang kun halvt til de levendes Tal; det var Meningen, at jeg, som var gennemvævet af Tuberkler, skulde drage mod Syden for tredje Gang, når først en forestående Familiebegivenhed var overstået. Under disse Omstændigheder kunde det synes rimeligt, om jeg ikke havde forladt min Hustru, før Timen slog til den store Rejse til Mentone. Men mine Betænkeligheder over-

vandtes af min modige Hustru; hun betragtede det, at jeg kom, som en Gave fra hende til min Moder, og dertil kom endnu, at jeg trods alle Betænkeligheder havde en mægtig Lyst til at deltage i Ordinationen; at jeg Usle skulde værdiges at være med! Det stod for mig, som om denne Ordination af en Mand, der ikke hørte til Lauget, vilde komme til at betegne et Vendepunkt i Folkekirkens Historie.

Moder var selvfølgelig glad ved at se mig. Hun var med ved Højtideligheden af hele sit Hjerte, og nogle År senere var det en stor Glæde for hende, at Appels yngste Søn Jacob ægtede Ingeborg, der vel nok kunde kaldes „Bedstemoders“ Yndling blandt Askovbørnene. — Dengang medførte Appels Ordination en Retssag, hvorved vi præstekjoleklædte Deltagere blev dømt af Provsteret, Landemoderet og Højesteret, siden blev Appels Søn Jacob Kultusminister. Sådan skifter Tiden!

Men tilbage til Moders Levnet: hun var i alle disse År med i alt det store, der rørte sig i Askov i disse År. Hendes Kærlighed til den sønderjydske Sag slugte ikke de andre Interesser; hun tog også med Liv og Sjæl Del i det Møde (1881), der endte med de såkaldte Askovadresser, den „store“ og den „lille“, og som fremkaldte en Storm ikke blot fra Modstanderne, men også fra tidligere Venner, og som gav Anledning til, at Ministeriet brutalt prøvede at give Præsterne Mundkurv på. Da Moder fyldte 70 År, indbød Schrøders Slægten, ikke blot Moders

Børn og Børnebørn, men også hendes Søstres. At den eneste Broder, Nikolaj Manthey, kom med, var selvfølgelig. Også nogle af vore Jævnaldrende, der der i Ungdoms Dage kom i vort Hjem, var budne, blandt dem min Ven Peter Lauridsen Skau. Det blev en dejlig Højtid, om end blandet med Vemod; jeg véd ialfald, at det gjorde et stærkt Indtryk på Søster Charlotte og mig, at Moder nu var ved at overskride Grænsen for Støvets År. Men da Slægten atter samledes end mere mandstærk for at holde Moders 80 Års Fødselsdag, da var Vemoden smeltet hen i Tak og Forundring over, at vi endnu havde hende iblandt os, åndsfrisk og forholdsvis legemlig rask. Som hun var Højskolens „Bedstemoder“, kunde det ikke være andet, end at alt, hvad der hørte Højskolen til, om Aftenen samledes i den store Gymnastiksal. Højt under Loftet brændte der 80 Lys i Lysekronen, under den sad Moder som Festens Midtpunkt.

Det kunde nu ikke være andet, end at Legemets Kræfter aftog; det mærkedes ikke just til daglig, men det kendtes navnlig på, at Moder ikke længere kunde komme omkring til sine Børn. Den sidste Københavnstur, hun foretog, var i Udstillingsåret 1888, hvor Broder Frederik fik sat igennem, at Moder lod sig føre i Rullestol omkring blandt Udstillingens Herligheder. Også for vort Vedkommende blev det sidste Gang, Moder gæstede vort Hjem, som nu var i Lyngø. Da vi var flyttede til Saxkøbing,

var det min Hustrus og mit brændende Ønske, at hun skulde se vor Præstegård, men Schrøders, som følte Ansvaret ved at passe den kære Gamle, turde ikke tillade hende at udsætte sig for Rejsens Besværligheder. Og som Svar på deres Betænkeligheder kom et lille apoplektisk Anfal, som Moder nok forvandt forbavsende hurtig, men som dog mindede om, at Timen til det store Opbrud ikke var langt borte.

Moder havde lige haft den Glæde at se Frederik på Ærens og Ansvarets høje Tinde. Hun nærmede sig de 85 År. Endnu først i 1897 var hun i Besiddelse af fuld Åndsklarhed, men da begyndte hun at føle en Svækkelse, som ængstede og bedrøvede hende. Hun frygtede, at hendes Forstand skulde omtåges. Men Gud hørte hendes Bøn om Udløsning, og efter et Par Måneders tiltagende Svaghed sov hun hen Langfredag den 16. April.

Om Sørgehøjtiden kan jeg henvise til Schrøders Mindeskrift.

Moder havde i en Række af År syntes, at til Tak Tak for den store Kærlighed, Schrøders havde vist hende, burde hun have sit sidste Hvilested hos deres små Børn på Malt Kirkegård — Askov Kirke var endnu ikke opført. Men da hun mærkede, hvor ondt det vilde gøre os andre, om hun ikke fik sit Leje ved Siden af Faders, og da Schrøders også fandt, at dér var hendes rette Plads, indvilligede hun i vort Ønske, så der blev købt og fredet Jord ved Siden

af Faders Grav. Og det var underlig rørende, at Fader i den sidste Tid stod hende nærmere i Drømme, end han i mange År havde gjort.

Så fulgre vi da, Gamle og Unge, Dagen efter Sørgehøjtiden i Askov vor Moders Støv over til Odense, til den Plet, hvor Fader nu havde hvilet i 48 År. Endnu stod den hvide Rose, som Generalinde Krabbe havde taget med fra Fredericias Bombardement og plantet på Faders Grav, og endnu stod den Tuja, som min Ven Otto Jacobsen havde sat nogle År senere. Det var en dejlig, stille, grødefuld Forårsdag, da vi sænkede Kisten i Jordens Skød. Nær ved Graven stod en Lind, dér sang en lille Fugl, den „takked' for Livet og Lyset med fløjtende Tunge“.

Tillæg I.

DET var min Søster Charlotte, som gav Stødet til dette lille Skrift. Det er hendes Ord, som er flettede ind i de 3 første Afsnit. Så vil det være passende, om hun også er med til at få det sidste Ord. Ved Moders 70 Års Fødselsdag hilste hun hende med følgende Sang:

BEDSTEMODERS SAGA.

EN Syvsoverdag, langt tilbage i Tiden,
ja, for syvti År, det er længe siden,
på Søllerødgård der Glæde var,
der Fruen en Datter til Verden bar.

På Barnets Vugge en Gave blev lagt,
som rig Velsignelse siden har bragt,
det var det Sind, som for andres Vel
kan tjene og ofre og glemme sig selv.

Den Herre, som gav hende Gaven god,
dog sikkert også det bedste forstod,
den Gave ej trives i rige Kår,
thi gavnede hende de trange År.

Den Herremand vel fik dagligt Brød,
man lærte dog godt, hvad det betød,
når Lotte, for Mo'r så rask til Dåd,
for Hus og Børn vidste gode Råd. .

Den Jomfru stod i sin Ungdoms Vår,
 da gryed for Danmark gode År.
 Den Kirkeklokke, som næppe gav Klang,
 da løfted sin Røst til en Sejerssang.

Den sang så klart om den tunge Nød,
 som hårdt os truer for Synd med Død.
 Og hun, som alt havde Sandhed kær,
 forstod så grant, hvad den Røst var værd.

Den sang så sødt til Guds Nådes Pris,
 som åbned igen Guds Paradis
 for hver, der i Tro på Jesu Navn
 vil give sig hen i Hans Faderfavn.

Hun fulgte dens Sang og nynnede med,
 og fandt i Guds Kirke sit Hvilested.
 Der Hjælpen var mest, når størst var Nød,
 og Hjertet blev truet af Grav og Død.

Men Årene randt, og Møen blev Brud,
 og fulgte sin Brudgom i Verden ud,
 hun aned det knap på Hjemmets Strand,
 hvor højt hun elsked sit Fædreland.

Et Hjem de bygged i Rendsborg By,
 som Børnene små gav dejligt Ly.
 De aned ej, hvad Mo'r forstod,
 At Tysken aldrig blev Dansken god.

Han håned Danmark's „det gamle Skrog“,
 da elsked Moder just Danebrog,
 og lærte de små, som ved højlys Dag,
 hvor herlig den er dog, den danske Sag.

Den Storm, som fór over Danmark frem,
 den ramte med Lyn vort Fædrenejem.
 den havde nær knust vor stærke Mo'r,
 da dybt den knugede hende mod Jord.

Den Vuggegave, som var hende bragt,
den viste nu ret sin store Magt;
hun ofred sig selv med Kærlighed stor,
og blev for os Børn både Fa'r og Mo'r.

Til Mo'r vi bragte vor Barnesorg hen,
hun var vor Ungdoms den bedste Ven,
hun kunde sig glemme og træde tilbage,
når hver af os mødte frem med sin Mage.

Her står vi nu, Mo'r, din Flok så stor,
gid blot vi ejed de gode Ord,
som kunde Dig takkes i allen Stund,
for Kærligheden af Hjertens Grund.

Gud give Dig da, vor Moder sød,
en blid og sommerlang Aftenrød,
der lyser for Dig med Himmelfred,
som varer i Evigheds Evighed.

Charlotte Schrøder.

27. Juni 1881.

Tillæg II.

HØJSKOLENS FARVEL.

Velsignet Du kom til Slesvigs Grund,
— din Datter Du elsked så såre —;
for Højskolen blev det en lykkelig Stund,
da Du blev den Gamle i Gårde;
thi Danskhed og Sandhed dit Mærke var,
og hvor der om dem førtes Tale klar,
Du blev som et Amen til Ordet.

Hvergang Du i Skolestuen trén,
 en Trone derinde Du bygged;
 det var, som Luften blev mere rén,
 som Væggene lused og hygged;
 og Ordet, som taltes, des mere fik Klang,
 og højere, skønnere istemtes Sang.
 — For Dig sig kun sømmed det ægte.

På Dagen, da Herren udgød Sin Ånd,
 og Legemet lagdes i Graven,
 han også Dig rakte sin Frelserhånd
 og førte din Sjæl til Guds-Haven.
 Og som Sit Legem Han tog på ny,
 Han dit og rejser ved Morgengry.
 — Han signe det Minde iblandt os!

Poul la Cour.

(ved Bisættelsen i Askov, 22. April 1897.)

Tillæg III.

VED MINDESTENENS AFSLØRING.

HØJTIDEN vokse med Dagen“, står der i en af vore Søndagssalmer. Disse Ord har tonet i min Sjæl i de sidste Dage, medens jeg har haft travlt med at berede den Fest, vi i hele Slægten har længtes efter. Nu er 20 År henrundne, siden vi sidst samledes til Glædesfest om gamle Bedstemoder. Det har for mig stået som en næsten uopnåelig Lykke at få Slægten samlet igen nu 20 År

derefter; og dog skulde det lykkes at samle de fleste, derfor er Hjertet fyldt med *Tak* idag.

Når jeg tænker tilbage på de År, jeg har levet tilsammen med Bedstemoder, og som jo hører til dem, vi gerne vil minde om ved Stenen, vi nu har rejst, — ja så voksede Højtiden for mig med Dagene, jeg fik Lov at dele med gamle Bedstemoder, de voksede i Rigdom og Indhold.

Mine første Barndomsminder om Bedstemoder er egentlig træffende udtrykt i den lille kønne Sang af H. C. Andersen:

Slig en Bedstemor som min findes ej; hvordan er din?
Har du ingen? det var ilde, å hvor det var ilde!

Min fortæller Æventyr, snart om Trold og Skovens Dyr,
Snart om Konger og Prinsesser, Konger og Prinsesser.

Hun kan synge Salmever, tælle lige til Halvfjers,
Og så slig som hun kan strikke, slig som hun kan strikke.

Hånden ryster, Tråden går, Strømpen var kun kort igår,
Fældes snart i Tåen sammen, snart i Tåen sammen.

Og så en Ting til: Små Børn, ja de hørte sammen med Bedstemor; når hun kom, var det jo i Begyndelsen altid for at passe Slægtens yngste.

Årene gik, og det var ikke længere Æventyret om det lille Lam eller Huset, som Hans har bygget, men Bedstemoders eget Livs-Æventyr og Slægtens Levnedsløb, hun nu fortalte om; hun fortalte så levende, at vi kendte både Oldefar og Oldemor, Onkel Stage og Tante Hanne, P. A. Fenger og Tante Au-

gusta, hvis Sølvbryllupssang: „Det er så yndigt at følges ad“, med Weyses Melodi, blev Slægtens Bryllupssang, — vi elskede dem alle, men først og sidst elskede vi Bedstemoder, — skønt hun fortalte så ydmygt om sig selv — denne vidunderlige Kvinde, der ung, stærk og modig fulgte sin Ven helt over til Rendsborg, en Rejse, der i hine Tider måtte betragtes som en Rejse til fjerne Lande i vore Dage. — Vi følte med Bedstemoder, at Modersmål er vort Hjertesprog, Kun løs er al fremmed Tale, vi begreb næsten ikke, at Bedstemoder, der var så gennemdansk, *kunde* tale Tysk med Tante Caroline, når hun besøgte os.

Da Moder til Bedstemoders 70 Års•Fødselsdag skrev:

Til hende vi bragte vor Barnesorg hen,
Hun var vor Ungdoms den bedste Ven,

da tænkte jeg ved mig selv: nej, hun kan dog ikke have været bedre til at tage mod sine Børns Sorger, end hun er til at tage mod vore.

Men Beundringen for Bedstemoder steg og steg hos mig, jo mér jeg forstod, hvad hun havde mistet, hvorledes hun gennem den dybeste jordiske Sorg havde erfaret, at Jesus Kristus er kommet for at rejse det brudte Rør; hun kunde vidne for os om Herren, der er Enkens Trøst og de faderløses Fader, og derfor voksede jeg til at forstå, at Mor bad hende bære de små Børn frem til Dåbens Vande,

hun, der ved Guds Nådes Magt havde fået Kraft til *ene* at føre sine Børn fremad og opad.

Jeg erfarede, da jeg begyndte at få min lille Gerning på Skolen, hvad jeg så ofte havde hørt Lærerne sige, at Bedstemoder var herlig at ty til, når det gjaldt et Råd; hun forstod Ungdommen som få, hun elskede Ungdommen! — men hun forstod også, hvilket Ansvar, som følger med, når man vil føre Ordet for de Unge og hjælpe dem fremad. Bedstemoder forstod at vække Ansvarsfølelsen overfor Opgaven her, hun delte Skolens Glæder og Sorger med os, — ikke for intet kaldte Arvesen hende for Højskolens Bedstemoder! — Hun delte vort Håb om, at alt Dansk en Gang igen må vorde ett, hun forstod som få, at oplever vi den Dag, da „holder vi et Høtte, som åller för er nævn, vi blyver glad, som vi åller er bleven“.

Ja, *Højtiden voksede med Dagene*, højest for mig, da Oldemor på vor 4 Års Bryllupsdag bar vort ældste Barn over Dåben; den Dag glemmer sikkert Ingen, der var med. Bedstemoder sagde til mig, da jeg lagde den lille Pige i hendes Arme: Du er næsten for god ved mig, men jeg forstod, det var Gud, der var god; at Han havde bevaret Bedstemoder åndsfrisk så hun kunde lægge sit Barnebarns Barn i Vorherres Favn.

Ja, Højtidsdagene var mange, fordi det altid var Fest at samles med Bedstemoder, Glæden og Tonen blev rén, hvor hun var til Huse.

Så kom den sidste trange Tid, da Dødsskyggerne vilde magtstjæle Bedstemoders Frimodighed, men Gud ské Lov og Tak, vandt hun Guds Fred tilbage, inden hun lukkede sine Øjne Langfredag 1897. At hun sov ind Langfredag, var for Mor især et så stærkt Vidnesbyrd om, at hun var gået ind til Opstandelsens Morgen, at den bar over Sorg og Savn, og da Mor lavede Indskriften til Stenen, satte hun ikke Dødsdato, men Ordet Langfredag.

Når jeg nu løfter Skolens ældste Flag fra den kære Gamles Mindesten, vil De se tre symbolske Figurer, som min Fætter Karl Schrøder, der har givet den smukke Tegning, sikkert har fået Tanken om ved at samtale med Mor: Øverst den lille Sangfugl, der svinger sig op mod Sky; dermed er sikkert tænkt på den Salmetone, Bedstemoder lærte at elske under Grundtvigs Prædikestol, og som bragte Fred til det dengang syge Sind. Og der er Margueriten, som vi altid pyntede os med på Margrethe Sofie Charlotte Wagners Fødselsdag, den rene hvide Blomst, der samler Bladene i Krans, som Bedstemoder samlede Slægten om sin Lænestol. Og endelig Englevingerne. Ja, med dem har Carl og Mor tænkt på Verselinjen:

Englevinger på vor Grav
 For den brudte Vandringsstav,
 Palmefugl for Askekrukke,
 Frydesang for hule Sukke!

Ja, Højtiden vokser med Dagen for Guds Børn.
 Så løfter vi Korsbanneret med Tak til Karl, at

han forstod og smukt løste Moders Tanke, med Tak til Thorvald Rasch, der huggede Stenen med Glæde. Jeg løfter det i det Håb, at den lille Sten må vidne for Slægter mange om den stærke, trofaste Dannekvinde, der var så uendelig meget for det første Hjem på Askov Højskole.

Gud velsigne Bedstemoders Minde iblandt os!

Ingeborg Appel.

27. Juni 1911.
